

Masteroppgave

Europeisk sikkerhetspolitikk 2015:

Hva er bakgrunnen for at Norge har valgt å følge EUs sanksjoner overfor Russland, og hva slags debatt har dette skapt i Norge?

av

Eriksen, David & Kleivenes, Svein Are

Sammendrag.

Denne oppgaven handler om Norges sanksjonspolitikk overfor Russland etter annekasjonen av Krimhalvøya og destabiliseringen av Øst-Ukraina. Oppgaven tar for seg utfordringer ved utforming av norsk sikkerhetspolitikk. Utgangspunktet for oppgavens problemstilling og drøfting er Norges valg om å slutte seg til EUs sanksjoner mot Russland. Oppgaven setter analysen i en historisk kontekst ved å redegjøre for Russlands historie etter den kalde krigens slutt og Sovjetunionens oppløsning. Oppgaven legger et bakteppe med utviklingen mellom forholdet til Russland, Europa, USA og Norge til grunn for å forstå hvorfor det igjen er væpnet mellomstatligkonflikt på det Europeiske kontinent. Det presenteres et teoretisk rammeverk av internasjonal politisk teori, henholdsvis realismen, liberalismen og konstruktivismen. Men da oppgaven i stor grad dreier seg om Norges stadige dypere tilknytning til EU er det sentralt å benytte seg av teorier på hvorfor EU integrasjon forekommer. Videre i oppgavens redegjør vi for sanksjoner i internasjonale relasjoner og EUs restriktive tiltak mot Russland som Norge har sluttet seg til. Videre i analysen drøftes det hvorfor Norge har valgt å slutte seg til sanksjonene og hvordan Norges europeisering av utenriks- forsvar og sikkerhetspolitikken kan forstås. Her vektlegges Norges sikkerhetspolitiske utfordringer etter den kalde krigen samt Norges forhold til EU og Russland. I denne sammenheng diskuteres de utløsende faktorer som kan ligge til grunn for sanksjonstilslutningen og hvordan Norge har tilpasset seg EU felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Tilknytningen til EU felles utenriks- og sikkerhetspolitikk er sentral i oppgaven ved at det neste kapittelet redegjør for hvordan sanksjonene mot Russland har blitt møtt i den norske debatten. Her kommer det frem at forståelsen for hvordan og hvorfor Norge har sluttet seg til sanksjonene er mangelfulle, noe som bekrefter antagelsene om den manglende åpenheten og forståelse på hvilken retning Norges sikkerhetspolitikk har tatt etter 1990-tallet og særlig 2000- tallet. Oppgaven konkluderer med at Norges tilknytning til EU har utviklet seg til også å omfatte forsvars- og sikkerhetspolitikk. Hvorfor Norge sanksjonerer Russland kan forklares fra internasjonal politisk teori om makt, gjensidig avhengighet, identitet og kollektiv sikkerhet. Det er likevel i den fjerde forklaringsmåten, Norges institusjonelle tilknytning til EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk som er det sentrale i denne oppgaven. Videre problematiseres sanksjonene mot Russlands aggresjon og brudd med folkeretten og analyserer forholdet mellom Øst og Vest fra den kalde krigens slutt og frem til annekasjonen av Krimhalvøya 2014.

Forord.

Denne masteroppgaven er obligatorisk del av Masterstudiet MPA (Master Public Administration) ved Høgskolen i Lillehammer 2015. Vår erfaring er at EU-systemet er komplekst. Utfordringene har derfor vært mange, men samtidig har det vært en veldig lærerik prosess.

Det er flere som fortjener takk for at oppgaven har blitt gjennomført. Først og fremst vil vi takke professor Peter Arbo ved Universitetet i Tromsø, som har bidratt til gode innspill og oppklarende tilbakemeldinger.

Videre vil vi takke min mor Katarzyna Ewa Eriksen og far Pål Eriksen for støtte, imøtekommenhet og forståelse i en hektisk hverdag. Åshild Marie fortjener takk for støtte, og å ha holdt ut med en student som pendlet til og fra Lillehammer - Oslo i fem år.

Oslo 14. mai 2015

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
Forord.....	3
1. INNLEDNING.....	1
1.1 Problemstilling.....	2
1.2 Metodisk tilnærming – dokumentanalyse.....	2
1.3 Våre steg som forskere.....	3
1.4 Oppgavens disposisjon og struktur.....	3
2. BAKTEPPET.....	5
2.1 En stormakt i oppløsning.....	5
2.2 Jeltsins reformprogram.....	6
2.3 Russland og forholdet til Vesten.....	7
2.3.1 Balkan-krigene og russisk marginalisering.....	8
2.3.2 Russlands renasjonalisering.....	8
2.3.3 NATO og EUs utvidelser Østover.....	9
2.3.4 Putin og det forverrede forholdet til Vesten.....	10
2.4 Russland og Ukraina.....	11
2.4.1 Krim og Sevastopol.....	12
2.4.2 Gasskrisen i 2006 og 2009.....	14
2.5. Ukrainas veg mot europeisk integrasjon.....	14
2.5.1 Forholdet tilspisser seg.....	15
2.5.2 Protest bevegelsen Euromaidan.....	16
2.5.3 Anneksjonen av Krim og Sevastopol.....	18
3. TEORETISK RAMMEVERK.....	19
3.1 Realismen.....	19
3.2 Liberalismen.....	21
3.3 Sosial konstruktivismen.....	24
3.4 Europeiserings teori.....	26
4. SANSKSJONER I INTERNASJONAL POLITIKK OG EUs RESTRIKTIVE TILTAK.....	30
4.1 Sanksjoner i internasjonal politikk.....	30
4.2 Restriktive tiltak: Økonomiske sanksjoner.....	31
4.3.1 EUs Første utvidelser av restriktive tiltak mot Russland og Ukraina.....	32
4.3.2 EUs andre utvidelse av restriktive tiltak fra 29. april 2014.....	32
4.3.3 EUs tredje utvidelse av restriktive tiltak mot Krim og Sevastopol.....	33

4.3.4 Fjerde utvidelse av restriktive tiltak, rettet mot sektor samarbeid og utveksling	33
4.3.5 Russlands mot sanksjoner.....	33
5. HVORFOR FØLGER NORGE EUs SANKSJONSPOLITIKK.....	34
5.1 Europa, Russland og Norges sikkerhetspolitiske rammevilkår endres.....	34
5.2 Norges integrasjon i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk	36
5.3. Analyse: Sanksjonspolitikken i et realistisk perspektiv	39
5.4 Analyse: Sanksjonspolitikken i et liberalt perspektiv.....	48
5.5 Analyse: Sanksjonspolitikken i sosialkonstruktivismen.....	53
5.6 Oppsummering kapittel 5. Hvorfor Norge følger EU.....	60
6. SANKSJONSDEBATTEN REDGJØRELSE OG ANALYSE.	62
6.1 De offentlige uttalelser.	62
6.2 Øvrige synspunkt i den offentlige sanksjonspolitikk debatten.	64
6.2.1 Har Russland brutt folkeretten?.....	64
6.2.2 Om sanksjonenes effekt.....	66
6.2.3 Er sanksjoner løsningen på konflikten eller burde Norge innta en mellomposisjon.	68
6.2.4 Norsk-russisk samarbeid og sanksjonene.	69
7. OPPSUMERING OG MULIGE KONSEKVENSER.....	71
8. KONKLUSJON OG AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.	75
LITTEREATURLISTE.....	77

1. INNLEDNING.

Etter at den kommunistiske blokken i Øst-Europa hadde falt og Sovjetunionen gikk i oppløsning i 1991, vokste det frem et nytt sikkerhetspolitisk kart i Europa. Den gamle blokkdelingen og det tilhørende jernteppet var borte. Tidligere samveldestater erklærte uavhengighet, og stadig flere av de tidligere østblokklandene orienterte seg mot EU og NATO. Den russiske føderasjonen gjennomgikk enorme økonomiske problemer i de første årene etter at Sovjetunionen forsvant som politisk enhet. Russland satset først på et nært samarbeid med de vestlige landene. Fra slutten av 1990-tallet og utover på 2000-tallet ble imidlertid synet på vesten og de vestlige institusjonene EU og NATO stadig mer kritisk. Krigene på Balkan og krigen i Georgia bidro til å forverre øst-vest-forholdet, og det ble ytterligere forverret gjennom begivenhetene på uavhengighetsplassen i Kiev i 2014 og den påfølgende krisen. Opprøret, som startet i 2013 som en protest mot landets manglende avtale med EU, førte til at president Janukovitsj måtte gå av i februar 2014. Den 18. mars 2014 annekterte Russland ukrainsk territorium på Krimhalvøya i Svartehavet. Ikke lenge etter startet et pro-russisk separatistopprør i Øst-Ukraina. Situasjonen førte til en væpnet konflikt og krigføring mellom ukrainske regjeringssoldater og pro-russiske opprørere med russisk støtte i form av både militært utstyr og russiske spesialsoldater.

Både vestmaktene og Russland kan sies å ha bidratt til eskaleringen av konflikten. Russland har følt seg omringet, og har gjennom lang tid advart mot NATOs østlige utvidelser og tankene om et ukrainsk EU-medlemskap. Russland har også understreket sin plikt til å forsvare russere utenfor de russiske grensene. Samtidig har annekasjonen av Krimhalvøya og krigføringen i det østlige Ukraina blitt møtt med massiv fordømmelse fra vestlige ledere. Tonen var klar fra den amerikanske visepresidenten John Kerry, som uttalte: «I det tjuetførste århundre kan man ikke oppføre seg på en måte som gjenspeiler det nittende århundre, ved å invadere et land på oppdiktete påskudd» (Mearsheimer 2014:7). Her er det to motstridende verdensbilder som kolliderer. Vi ser i dag at Krim-krisen vil gå inn i historien som den mest alvorlige hendelsen i Europa siden krigene på Balkan på 1990-tallet. De vestlige protestene har blitt fulgt opp i form av sanksjoner. Allerede i februar 2014 innførte USA og EU sanksjoner mot myndighetspersoner i Ukraina, og etter annekteringen av Krimhalvøya ble det innført et sett av sanksjoner rettet mot Russland. Både USA, Canada, Australia og EU har siden trappet opp sitt sanksjonsregime i flere runder. Russiske myndigheter svarte med å innføre sanksjoner overfor amerikanske og kanadiske personer, og fra august 2014 ble det innført totalt forbud mot matvareimport fra EU, USA, Norge, Canada og Australia.

1.1 Problemstilling.

Norge har etter Sovjetunionens sammenbrudd satset på å bygge opp et nært og tillitsfullt samarbeid med Russland. Russland er vår stormakts nabo i nord, og utviklingen av et allsidig samarbeid har blitt ansett som vesentlig for å sikre fred, stabilitet, økonomisk utvikling og bærekraftig ressursforvaltning i nordområdene. Norge er ikke medlem av EU. Den 21. mars 2014 vedtok likevel den norske regjeringen å slutte seg til EUs sanksjoner overfor Russland. Vedtaket ble fattet uten nevneverdig debatt.

Vi vil i denne oppgaven se nærmere på Norges tilslutning til EUs sanksjonspolitik. Det faktum at Norge som EØS-medlem ikke er pliktig til å følge EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk og de sanksjonene som EU innfører, gjør det interessant å belyse hvorfor norske myndigheter har valgt å følge EU. Oppgavens problemstilling er derfor:

Hva er bakgrunnen for at Norge har valgt å følge EUs sanksjoner overfor Russland, og hva slags debatt har dette skapt i Norge?

I oppgaven tar vi ikke for oss betydningen av sanksjonspolitikken og de mulige effektene som sanksjonene har på Russland og russisk økonomi og utenrikspolitikk. Vi ser heller ikke nærmere på konsekvensene av de vestlige sanksjonene for norsk næringsliv og Norges forhold til Russland. Tilsvarende går vi ikke inn på de russiske sanksjonene og deres effekter for Norge eller andre vestlige land. Oppgaven handler i første rekke om å forstå Norges tilknytning til EU og de motiver og avveininger som har ligget til grunn når det gjelder sanksjonspolitikken.

1.2 Metodisk tilnærming – dokumentanalyse.

I samfunnsvitenskapelig forskning er det forskningsspørsmålet som avgjør den metodiske tilnærmingen. I vår oppgave har problemstillingens art og tilgangen på dagsaktuelle skriftlige dokumenter som offentlige utredninger, stortingsmeldinger, aviser og tidsskrifter, gjort at vi har lagt opp til en kvalitativ dokumentanalyse. Når man benytter seg av skrevne dokumenter som empirisk materiale i en dokumentanalyse, er det viktig at det ikke kun blir en gjengivelse av det som står i dokumentene. Hvis fakta og konklusjoner bare gjengis direkte, er det snakk om bruk av tekstlige kilder, men ikke om en kvalitativ dokumentanalyse. En slik analyse må se nærmere på meningsinnholdet og den konteksten som gir mening til aktørenes uttalelser. Den kvalitative innholdsanalysen har røtter i hermeneutikken, som tar utgangspunkt i at mening må fortolkes. I en dokumentanalyse foregår datainnsamlingen i oppgaven parallelt med dataanalysen (Aase og Fossåskaret 2007:147). Den kvalitative innholdsanalysen kan forstås som et verktøy for analyse av datagrunnlaget. Grønmo (2004) presiserer ved å si at: «Kvalitativ innholdsanalyse bygger på systematisk gjennomgang av dokumenter med sikte på kategorisering av innholdet og registrering av data som er relevante for problemstillingen i den aktuelle studien» (Grønmo 2004:187).

1.3 Våre steg som forskere.

Det første steget på veien var å avklare fokus for datainnsamlingen, noe som var relativt enkelt på grunn av problemstillingens aktualitet. Det neste steget var å finne tekster som skulle analyseres innholdsmessig. Datainnsamlingen la derfor vekt på å systematisere offentlige debatter hovedsakelig i avisinnlegg som omhandlet Norges tilslutning til EUs sanksjonsregime og ulike syn på dette valget. Men datainnsamlingen la også vekt på finne kilder som forklarer det norske EU-forholdet. Utvalget av aviser dekker Nordlys, Sør-Varanger avis, Morgenbladet, Dagens næringsliv, Stavanger Aftenblad, Aftenposten, Nationen, Dagbladet, VG og Klassekampen. Som kilder har vi også benyttet stortingsmeldinger og offentlige utredninger som har kunne belyse oppgavens tema. Dette kalles strategisk utvalg og forklares godt av Grønmo (2004): «utvelging bygger ikke på tilfeldighetsprinsippet, men derimot på systematiske vurderinger av hvilke enheter som ut ifra teoretiske og analytiske formål er mest relevante og mest interessante» (Grønmo 2004: 88).

Det neste steget handlet om å kategorisere utsagn og meningsdannelser i debattene. Avisinnleggene ble i innholdsanalysen systematisk plassert etter positiv og negative perspektiver på sanksjonspolitikken. Offentlige dokumenter og utredninger ble systematisert i forhold til ulike forklaringsmodeller på hvorfor Norge følger EU. Innholdsanalysen var derfor orientert mot diskursene, for å avdekke benyttede argumenter, holdninger og verdier i den offentlige debatten og i vårt kildemateriale. Relevante meningsdannelser og tankemønstre ble deretter markert tematisk: hvorfor Norge følger EU og hvorfor dette er et fornuftig valg eller ikke. Vi benyttet her en whiteboardtavle. Bruk av whiteboardtavle gjorde det enklere for oss å vurdere nye tekster i lys av relevans for problemstillingen og i lys av tekstene vi allerede hadde kategorisert. En utfordringen har vært temaets aktualitet. Det har daglig vært nye oppslag og kommentarer. Dette har gjort informasjonsinnhenting og kildekritikken utfordrende. En svakhet ved oppgaven er at vi ikke har benyttet intervjuer. Dette kunne ha gitt mer dekkende informasjon og bedre svar på vår problemstilling. Det er likevel flere grunner til at vi ikke har valgt å foreta intervjuer. En grunn er at det er tidkrevende og vanskelig å få gjort avtaler med sentrale politikere og embedsmenn. En annen grunn er at vi tror at de fleste momentene kan fanges opp via skriftlige kilder. Utfordringen er snarere å analysere det tilgjengelige materialet.

1.4 Oppgavens disposisjon og struktur.

Innledningskapittelet har hatt til hensikt å redegjøre for problemstillingen, avgrense oppgaven og klargjøre oppgavens formål. Etter innledningskapittelet følger et bakgrunns kapittel hvor vi foretar en gjennomgang av Russland historie etter Sovjetunionens fall. Kapittelet fortsetter med en redegjørelse av forholdet mellom Ukraina og Russland etter den kalde krigen. Siktemålet med kapittel 2 er å belyse hendelsesforløpet og begivenhetene som ledet fram til det kjølige forholdet mellom Russland og Vesten, som i etterspillet resulterte i en anneksjon av Krimhalvøya. I kapittel 3 presenteres det teoretiske rammeverket, hvor realismen, liberalismen, konstruktivismen samt teorier på europeisering

blir gjort rede for. I kapittel 4 starter vi med en kort innføring av sanksjoner i internasjonal politikk, før vi deretter gir en oversikt over EUs sanksjonspolitikk ovenfor Russland. I Kapittel 5 vil vi først gi en beskrivende gjennomgang av de endrede sikkerhetspolitiske rammevilkårene etter den kalde krigens slutt. Dette gjør vi for å sette kommende drøfting og analyse i en historisk kontekst. Kapitlet fortsetter med en empirisk analyse av Norges valg om å følge EUs sanksjonspolitikk. Analysen foretas i lys av teoriene realismen, liberalismen og konstruktivismen. I kapittel 6 gjennomgår vi hvordan sanksjonspolitikken har blitt møtt, før vi trekker noen avsluttende konklusjoner.

2. BAKTEPPET.

For å forstå dagens situasjon, og for å kunne si noe om fremtiden, vil det være hensiktsmessig å sette oppgavens problemstilling i en historisk kontekst. Vi vil derfor presentere et bakgrunns kapittel der vi søker å gi en historisk forståelse av forholdet mellom Russland og Vesten. Vi har valgt en slik tilnærming fordi vi tror det gir en forståelse av EUs sanksjoner mot Russland, og bakteppet for hvorfor disse ble innført. Kapittelet begynner med å belyse hendelsesforløpet for Sovjetunionen fall og de økonomiske reformene som fulgte. Videre i gjennomgangen fokuseres det på Russlands forhold til USA og de vestlige institusjonene EU og NATO, både med og uten president Vladimir Putin ved makten. I Kapittelet går vi inn på hvordan vestlig og russisk politikk har utviklet seg, og de ulike situasjonene som bidro til å forverre forholdet mellom Øst og Vest. I lys av problemstillingens formål og utgangspunkt presenterer vi videre Russlands forhold til Ukraina. Her vil vi redegjøre for Krimhalvøyas historie, uenighetene rundt svartehavsflåtens rettmessige eierskap, samt gass krisene i 2006 og 2009. Videre vil vi se på Ukrainas veg mot assosieringsavtalen med EU og situasjonene som har ledet til Russlands annekasjon av Krimhalvøya og det vi i dag kjenner som Krim-krisen.

2.1 En stormakt i oppløsning.

Da Mikhail Gorbatsjov ble valgt til generalsekretær for det kommunistiske partiet i Sovjetunionen i mars 1985, arvet han en stagnerende økonomi og politisk struktur som trengte reformer. Gorbatsjov innførte reformene Glasnost og Perestrojka. Perestrojka-reformen var en restrukturering av nasjonens byråkrati, fra en sentralisert planøkonomi mot et friere marked. Glasnost-reformen siktet mot åpenhet og ytringsfrihet og bekjempelse av korrupsjon i det sovjetiske samfunnet (Lundestad 2015:227). Reformene medførte at den statlige sentraliseringen ble erstattet av privat selvstyre. Bedrifter og privatpersoner hadde nå muligheten til selv å eie og drive kommersiell forretningsvirksomhet. Fortjenester ble oppmuntret og prispolitikken ble liberalisert. Reformene førte også til en tilbaketrekning av ressurser fra Øst-Europa. Dette valget forklares av økonomiske årsaker samt ønsket om å skape og opprettholde et godt forhold til de vestlige landene. Polen ble det første landet som gjennomførte frie valg. Et ikke-kommunistisk styre ble valgt i 1989 (Ibid: 224-225). Polen ble en katalysator og påvirket utviklingen i andre land, og da Ungarn åpnet grensene for øst-tyskere som ønsket innreise til Vest-Tyskland, ble dette starten på Sovjetunionens oppløsning. Etter at Øst- og Vest-Tyskland ble gjenforent politisk med tilslutning fra befolkningen fulgte Ungarn, Tsjekkoslovakia, Bulgaria og Jugoslavia etter og fikk sitt selvstyre i 1989. Romania erklærte deretter selvstendighet etter Ceausescus mislykkede forsøk på å knuse den

demokratiske bevegelsen. Nasjonalismen hadde utviklet seg til å bli den viktigste mobiliserende kraft i de sovjetiske republikkene. Etter et mislykket kuppforsøk i et siste håp om redde Sovjetunionen og det gamle systemet, ble det innført et forbud mot Kommunistpartiet som hadde vært statsbærende parti siden 1917 (Lundestad 2015:228). Gorbatsjov måtte gå av, og ved et pennestrøk var Sovjetunionen offisielt oppløst den 31. desember 1991. Litauen var den første sovjetrepublikken som erklærte sin uavhengig fra unionen. Dette skjedde allerede i 1990. Deretter fulgte de andre baltiske landene og de tidligere sovjetrepublikkene Aserbajdsjan, Turkmenistan, Usbekistan, Tajikistan, Kasakhstan, Kyrgistan, Georgia, Armenia, Hviterussland og Moldova. Fra 1992 bestod den tidligere Sovjetunionen av 15 forskjellige stater, fra Hviterussland og de baltiske statene i vest til Kasakhstan i øst. Moskva, som mistet enorme landområder, godtok imidlertid ikke den tsjetsjenske erklæringen om selvstendighet i 1991. Boris Jeltsin, som ble Russlands første folkevalgte president, var nå det eneste statsoverhode i den russiske føderasjonen (Ibid: 226-229; Szepticki 2014:26).

2.2 Jeltsins reformprogram.

Omveltningene bød på store utfordringer for Russland. Det skulle vise seg vanskelig å endre et system som var opprettholdt i nesten tre fjerdedeler av et helt århundre. Russland gikk fra å være en global supermakt til en uavhengig stat med stor tilbakegang på det økonomiske og ideologiske plan. Russland fikk også kun en liten del av den lovede økonomiske kompensasjonen etter Sovjetunionens oppløsning. Jeltsin, i likhet med Gorbatsjov, ønsket en markedsorientert økonomi. USA, Verdensbanken og IMF ble derfor bedt om å bistå Russland med råd og hjelp i overgangen fra den kommunistiske planøkonomien til en markedsøkonomi. Når IMF og Verdensbanken koples inn er det visse kriterier som mottakerlandet må oppfylle for å få nødvendige lån og bistand. Kriteriene kalles *The Washington Consensus* (Rothstein 2010:144). De samfunnsøkonomiske endringene kom i form av et markedsorientert reformprogram som var utformet som en «sjokkterapi». Sjøkkterapien innebar at prisene ble sluppet fri, utenrikshandelen ble stimulert, og det som tidligere var statlig industri ble privatisert. Resultatet ble inflasjon og justeringer av lønn og pensjoner, noe som igjen førte til et kraftig fall i levestandarden for store deler av befolkningen (The Annual Register, A Record of World events 1992:135-144). Privatiseringen av statlig eiendom startet i august 1992 som ledd i overgangen til en markedsøkonomi. Privatiseringskampanjen sørget for at statlig eiendom ble omfordelt. Dette skulle forhindre en tilbakegang til planøkonomien. Russlands privatiseringssystem innebar auksjon av statlig eiendom. Næringslivsledere ervervet dermed statlig eiendom innenfor olje, media, finans, industri og jernbanesektoren. Men istedenfor å investere pengene i den russiske økonomien, stuet de unna milliarder av dollar på private bankkontoer rundt om i Europa (Guriev og Rachinsky 2005:139; Boycko 1993:148-152). Russlands økonomi brøt nesten helt sammen i august måned i 1998.

Sammenbruddet skyldtes at Russland ikke hadde noen historisk forankring i markedsøkonomien, og det manifesterte seg i sviktende skatteinnkreving, en utenlandsgjeld som økte, et kaotisk og uoversiktlig banksystem, en synkende oljeproduksjon som sank med oljeprisen, samtidig som den økonomiske krisen i Øst-Asia også hadde en negativ virkning (Lundestad 2015:231; The Annual Register, A record of World events 1999:146-149).

2.3 Russland og forholdet til Vesten.

Etter Sovjetunionens oppløsning erstattet Russland den tidligere stormakten i det internasjonale samfunn og i FN. I årene som fulgte var Russland vestlig orientert i sin utenrikspolitikk. Samarbeid om globale og regionale utfordringer sto sentralt. Opprettelsen av Østersjørådet var det første samarbeidsforumet mellom øst og vest. Østersjørådet ble stiftet i København i 1992 av Danmark, Estland, Finland, Latvia, Litauen, Norge, Polen, Russland, Sverige og Tyskland. EU-kommisjonen og Island ble medlemmer i 1995 (Björklund mfl. 2005:11-12). Selv om landene hadde store forskjeller i levekår, befolkningsstruktur og politisk historie, var målet å skape en politisk plattform for dialog mellom øst og vest ved å integrere Russland i et vestlig institusjonalisert samarbeidsorgan. Samtidig var det viktig å støtte og bidra til å utvikle de nye demokratiene i Baltikum.

Under Jeltsins presidentskap ble den russiske utenrikspolitikken etter hvert gjenstand for kritikk. Den ble oppfattet som alt for pro-vestlig i Russland. Politikken ble gjerne omtalt som “diplomacy of smiles” og “the policy of yes”. Kritikken gikk ut på at Jeltsin-regjeringen hadde sluttet seg vestlige standpunkter i mange viktige internasjonale spørsmål (Buzan og Wæver 2003:404). Samtidig var det en oppfatning i Russland at Vesten gjorde svært lite for å gi Russland en betydningsfull rolle i det internasjonale samfunn. Mens Russland ønsket et styrket OSSE (Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa), var USA opptatt av å sikre NATOs rolle.

Russland sluttet seg til NATOs partnerskap for fred ved utgangen av 1994, men det var stor usikkerhet knyttet til NATO som ny felleseuropeisk sikkerhetsorganisasjon. Moskvas usikkerhet til NATOs eksistensberettigelse toppet seg etter oppløsningen av Warszawapakten, det sosialistiske svaret på NATO, der land som Polen, Bulgaria, Ungarn og Tsjekkoslovakia hadde vært med. Land som tidligere var allierte, ble potensielle partnere for NATO og EU (Claes og Tranøy 1999:44). De vestlige institusjonene fikk nå større spillerom, og forventningene var at den europeiske integrasjonsprosessen gradvis ville flytte seg lenger øst, samtidig som det ble lagt vekt på et nært og godt samarbeid med russiske styresmakter (Baylis, Smith og Owens 2008:78). Vesten baserte seg her på et liberalt demokratisk tankegodt og var overbevist om at en slik samfunnsorden var den rette. De liberale tilnærmingene hadde tross alt gått «seirende» ut av den kalde krigen. Men som et resultat endret Russlands politikk seg fra den såkalte «atlantismen» til å bevare russiske nasjonale særinteresser. En slik dreining i politikk, identitetsbevissthet og ideologi kom til syne ved skiftet av utenriksminister i 1996 fra Andrej Kosyrev til Jevgenij Primakov. Med Primakov ved utenriksposten ga Russland uttrykk

for at de heller ønsket å vende sin interesse mot øst, der alliansebygging med Kina og India ble vektlagt. Utgangspunktet for dette interesseskifte var et ønske om et nytt alternativ til det amerikanske hegemoniet (The Annual Register, A record of World events 1996:130-132).

2.3.1 Balkan-krigene og russisk marginalisering.

Samarbeidsavtalen “partnerskap for fred” mellom NATO og Russland forhindret ikke en ny krisesituasjon mellom Øst og Vest i 1999. Partnerskap for fred-avtalen var ment å minske spenningen ved å skape dialog og samarbeid. En ny spenning oppstod imidlertid da russiske myndigheter tok rollen som diplomatisk støttespiller for serberne under Balkan-krigen. Krigen og konfliktene på Balkan med NATOs intervensjon i Kosovo i 1999, ga et bilde av Russland og russisk utenrikspolitikk som marginalisert. Vesten og NATO så det ikke som nødvendig å konsultere Russland før KFOR-styrkene inntok Kosovo. Kontroversene rundt Balkan-krigene ble tolket som at Russland hadde særinteresser i å støtte serberne på grunn av slavisk-ortodokse bånd. Men rollen som serbisk støttespiller må antakelig primært sees i lys av Russlands mer perifere rolle i internasjonal sammenheng. Den russiske støtten baserte seg på at russerne mente de var en global stormakt og en europeisk supermakt. Russland skulle derfor bli konsultert og lyttet til (Buzan og Wæver 2003:430).

Med Russlands mer perifere rolle i europeisk sikkerhetspolitikk ble Russland holdt på sidelinjen når mange av de viktige spørsmålene i internasjonal politikk kom på dagsordenen. Sentrale politiske spørsmål ble avgjort i de vestlige institusjonene uten russisk deltakelse, eksempelvis i NATO og WTO. USA ble fra russisk side ikke sett på som en velvillig supermakt, men ble betraktet som en hegemon, kun ute etter å styrke sin egen posisjon i verdenssamfunnet. Samarbeidsklimaet mellom Russland og de vestlige institusjonene ble derfor kjøligere (Ibid 2003:430-431; The Annual Register, A record of World Events 1999:146-149).

2.3.2 Russlands renasjonalisering.

Da Jeltsin gikk av som president som følge av sviktende helse i 1999, ble Vladimir Putin fungerende president. Putin hadde i løpet av relativt kort tid klart å bygge sin popularitet basert på et mer forutsigbart og relativt kompetent styre, og på grunn av den tøffe linjen i Tsjetsjenia etter den antatt tsjetsjenske bombingene i Moskva i 1999. Putin ble på eget grunnlag valgt til president i mars 2000 med 53 % av stemmene allerede i første valgomgang (Lundestad 2015:231; The Annual Register, A record of World events 1999:146-149). Putins mål var å stabilisere Russland økonomisk og politisk, og han ønsket å gjenreise Russland som

internasjonal stormakt. For å nå målsetningen skulle landet fortsette den liberale økonomiske politikken, kombinert med en re-sentralisering av politisk makt. I løpet av kort tid kom alle riksdekkende tv-kanaler igjen under direkte eller indirekte statlig kontroll. Oligarkenes politiske innflytelse ble innskrenket, og enkelte Putin-kritiske medieoligarker gikk i eksil, andre ble satt i fengsel.

Grunnet den lave rubelkursen etter sammenbruddet i august 1998 så russisk eksport bedre tider. Bedring av eksportnæringen kombinert med høy oljepris samt at nyrike russere igjen satset på å investere i Russland, hjalp den russiske økonomiske utviklingen. Russland er en av verdens største olje- og gassprodusenter og har en energiekseport som står for om lag 55 % av all eksport. Moskva sikret seg gradvis større kontroll over energisektoren. Staten kontrollerer også gassrørledningssystemet for gassekseport, og salg av gass har ved flere anledninger blitt brukt som et utenrikspolitisk virkemiddel. Den russiske økonomiens vekst kom som et resultat av Europas avhengighet av russisk energi kombinert med høye råvarepriser og den politiske stabiliseringen på 2000-tallet. Den sterke økonomiske utviklingen hjalp Putin å til å befeste sin stilling som Russlands ubestridte leder i den første presidentperioden. Putins budskap om orden og maktkonsentrasjon var for mange russere gledelig og en kontrast til Jeltsin-epokens maktoppløsning og åpenbare vestlige orientering¹.

2.3.3 NATO og EUs utvidelser Østover.

De østlige utvidelsene til tross, ble samarbeidet mellom Russland og Vesten styrket gjennom opprettelsen av NATO-Russland-rådet i 2002. Det nyopprettede rådets etableringsgrunnlag var dialog og gjensidig samarbeid om anti-terrorisme, krisehåndtering og ikke-spredning av masseødeleggelsesvåpen. Likevel har samarbeidet mellom Vesten og Russland vært gjenstand for frustrasjon og gnisninger fra begge parter. Et eksempel på dette er Russland vedvarende frustrasjon over NATOs planer om rakettskjold i Europa og aspirasjoner om NATO medlemskap til Ukraina og Georgia (Hovi og Underdal 2008:69).

Under NATO-toppmøtet i Bukarest i 2008 sto ukrainsk og georgisk NATO-medlemskap sentralt. Den russiske utenriksministeren Alexander Grushko svarte på utspillet ved å si at georgisk og ukrainsk medlemskap ville være et strategisk feilgrep som kunne lede til alvorlige konsekvenser for europeisk sikkerhet. Den georgiske presidenten Mikheil Saakashvili ønsket å bringe Georgia inn i NATO og bestemte seg sommeren 2008 for å innlemme separatist regionene Abkhasia og Sør-Ossetia i Georgia.

¹ Store Norske leksikon. https://snl.no/Russlands_samtidshistorie#menuitem0 Hentet: 25.02.15

Dette resulterte i militær konflikt da separatister fra Sør-Ossetia ga de georgiske regjeringsstyrkene motstand. Det utviklet seg videre til en krig mellom Russland og Georgia. Russland sendte store militære styrker inn i Sør-Ossetia. Til tross for overbevisende seier med militærmakt, handlet femdagers-krigen likevel ikke om Georgia. Det var snarere en demonstrasjon av hvem som bestemmer i Russlands «bakgård». I etterspillet av krigen ble NATO-Russland rådet, som en arena for konsultasjoner om sikkerhetspolitikk og praktisk samarbeid, frosset for en periode på omlag ett år. Til tross for Moskvas advarsler gikk NATO aldri bort fra sine målsetninger og fortsatte allianseutvidelsen med medlemskap til Albania og Kroatia i 2009 (Mearsheimer 2014:3; The Annual Register, A record of World events 2009:121-138).

2.3.4 Putin og det forverrede forholdet til Vesten.

Begynnelsen av Putin-epoken bar preg av optimisme og åpenhet for vestlig samarbeid. Nye initiativer i russisk utenrikspolitikk var synlige med Putins målsetning om å vitalisere Russland som en internasjonal stormakt. Med begrenset utenrikspolitisk erfaring klarte Vladimir Putin å etablere gode relasjoner til Vesten og de vestlige lederne. Putin uttalte i mars 2000 at: «*Russia is part of the European culture. And I cannot imagine my own country in isolation from Europe and what we often call the civilized world. So its hard for me to visualize NATO as an enemy*». (Khrushcheva 2015). Putin valgte konsekvent en pro-vestlig utenrikspolitikk i begynnelsen av sin første presidentperiode fordi det tjente russiske interesser både geopolitisk og økonomisk. Russland trengte en stabil økonomi for å kunne gjenreises som en global stormakt, og Russland trengte i utgangspunktet vestlig hjelp for å løse sine økonomiske problemer. Den pro-vestlige utenrikspolitikken var tydelig etter angrepet på New York og Pentagon den 11. september 2001, da Putin støttet opp om USAs planer om bekjempelse av internasjonal terrorisme. Putin og Russland, med godt kjennskap til Al-Qaida og islamistisk terrorisme i Tsjetsjenia, Usbekistan og Dagestan, godtok derfor amerikansk tilstedeværelse og bruk av flybasen i Tadsjikistan etter terrorhandlingen i USA (Buzan og Wæver 2003:426; Annual Register of World Events 2001:145-150).

I forkant av terrorangrepet den 11. september hadde Bush-administrasjonen avvist en rekke internasjonale avtaler, inkludert den internasjonale straffedomstolen, Kyoto-protokollen og forbudet mot biologiske våpen. I 2002 trakk USA seg fra ABM-avtalen (Anti-Ballistic Missile Treaty) inngått i 1972 mellom USA og Sovjetunionen. ABM-avtalen regulerte en begrensning av anti-rakettsystembruk, som gjorde at ingen av partene skulle kunne beskytte seg mot kjernefysiske våpen og gjengjeldelse fra motparten. Ved et avtalebrudd ville den ene parten kunne beskytte seg (Schmidt og Williams 2008 :198). Mens invasjonen i Afghanistan i 2001 ble ansett som legitim av Putin, var saken en helt annen når det kom til Irak-invasjonen i 2003, en invasjon uten sikkerhetsresolusjon i FN. Putin tolket NATO-invasjonen og bruddet med ABM-avtalen som et amerikansk forsøk på å styrke sin egen geopolitiske posisjon, og anså det som en trussel mot russiske interesser. Den russiske

utenrikspolitikken ble i etterkant sentrert rundt EUs og NATOs utvidelser østover, som direkte trusler mot russiske interesser. Russlands skjøre forhold til Vesten ble synliggjort da Vladimir Putin under sikkerhetskonferansen i München i 2007 kritiserte USA, NATO og EU for hvordan de hadde utnyttet verdenssituasjonen med østlige utvidelser da Russland lå nede med “brukket rygg”. I talen sa Putin:

“We are seeing a greater and greater disdain for the basic principles of international law. And independent legal norms are, as a matter of fact coming increasingly closer to one state’s legal system. One state and, of course, first and foremost the United States, has overstepped its national borders in every way. This is visible in the economic, political, cultural and educational policies it imposes on other nations” (Putin 2007).

2.4 Russland og Ukraina.

Ukraina SSR var et av de grunnleggende landene i Sovjetunionen. Russland og Ukraina har i lang tid vært tett knyttet til hverandre historisk, kulturelt, språklig, ideologisk og økonomisk. Samtidig er Ukraina et etnisk delt land. Etter uavhengigheten fra Sovjetunionen den 24. august 1991 har dette gjenspeilt seg i de ukrainske valgene. Det østlige Ukraina har for det meste en russiskspråklig befolkning med russisk etnisitet, mens de vestlige delene av Ukraina er befolket av etniske ukrainere. Skillelinjene mellom øst og vest i Ukraina påvirker også valget av framtidig politisk retning for utviklingen av Ukraina. Der befolkningen i sør og øst føler nostalgi over sovjettiden med sympati for det russiske tsarriket og Peter den store, råder ukrainsk identitet og etnisitet i de vestlige og sentrale delene av Ukraina (Balcer 2014: 101-102).

Den vestlige delen har historisk støttet opp om politiske partier som ønsker å styrke forholdet til resten av Europa og europeisk integrasjon samt ukrainsk identitet. Den østlige delen støtter et nærmere samarbeid og tilnærming til Russland. Ukrainas delvise ønske om et EU-medlemskap og samarbeid med NATO har ført til uenighet om hvorvidt vestlig samarbeid kan kombineres med et nært forhold til Russland. Moskvasky bekymring rundt det ukrainske forholdet til NATO ligger også blant annet i hvilke konsekvenser det kan ha for avtalen mellom Russland og Ukraina om den russiske svartehavsflåtebasen i Sevastopol på Krimhalvøya (Szeptycki 2014:36; Balcer 2014:103-113).

Russland oppfatter EUs ønske om europeisk integrasjon av Ukraina som en handling med et skjult formål i regi av USA og NATO. Russland har blitt angrepet fra vest gjennom Ukraina av Napoleons Frankrike, Det Tyske Keiserrike og Nazi-Tyskland, og anser derfor Ukraina som et land av enorm strategisk betydning for russisk sikkerhetspolitiske interesser. Russland ser på en mer pro-vestlig regjering i Ukraina som en direkte trussel, og har advart mot vestlig innblanding i Ukraina ved flere anledninger (Szeptycki 2014:36; Mearsheimer 2014:4-6; Torbakov 2014:200-204).

2.4.1 Krim og Sevastopol.

Etter den siste folketellingen i 2001 var innbyggertallet på Krimhalvøya 2. 024.056, der den største grupperingen var russere (58.3 %), dernest ukrainere (24.3 %) og så krim-tartarer (12 %).

Krimhalvøya har vært gjenstand for konflikt siden oldtiden. Området har også en kompleks historie i nyere tid preget av kriger, erobringer, gjenbosetting, deportasjoner og skifte i politiske, økonomiske og ideologiske systemer (Useinov 2014:207; Szeptycki 2014:24-32). Krimhalvøya ble innlemmet i Ukraina SSR som følge av et vedtak i Det øverste sovjet den 19. februar 1954, og godkjent ved lov den 26. april 1954 om «å overføre Krim-fylket fra Russland SFSR til Ukraina SSR». Vedtaket om overføring fra Russland SSR til Ukraina SSR knyttes til Nikita Khrusjtsjovs personlige initiativ. Foranledningen for vedtaket skyldes offisielt 300-års jubileet for Pereyaslav-traktaten i 1654. Årsaken til innlemmelsen skyldtes også at økonomien i regionen var ødelagt etter den andre verdenskrig. I tillegg til de økonomiske vanskelighetene var Stalins deportasjon av om lag 225.000 krimtartarer, armenere, bulgarer, grekerne samt representanter fra forskjellige nasjoner i 1944 med på å forverre en allerede vanskelig økonomisk situasjon (Useinov 2014:215-218). Det krevde betydelige organisatoriske og materielle ressurser for at Krim skulle gjenoppbygges. Den geografiske tilknytningen og Krims avhengighet av varetransport og ressurser fra det kontinentale Ukraina tvang Sovjetunionens lederne til å overføre Krimhalvøya fra Russland SFSR til Ukraina SSR. Overføringen var det som måtte til for å bedre den økonomiske gjenoppbyggingen av regionen. Den offisielle begrunnelsen for overføringen av Krim var kulturelle bånd så vel som territoriell nærhet til Ukraina (Ibid:215).

Av 1 million innbyggere på Krim i 1954 var majoriteten av disse russere. Russerne sto for 75 % av innbyggertallet mot Ukrainas 25 % (Ibid:214). Overføringen av Krimhalvøya til Ukraina har vært omdiskutert. Krimhalvøya første aspirasjon om separatisme kom den 20. januar 1991 under et kommunistledet forsøk på å gjenopprette Krim som en sovjetisk republikk. Resultatet av folkeavstemningen konkluderte med at 93.3 % av velgerne var for re-innlemmelse i Sovjetunionen. Folkeavstemningen skulle likevel vise seg å være forgjeves da Sovjetunionen ble oppløst den 8. desember 1991 (Ibid 2014:216). Etter Ukrainas uavhengighet den 24. august 1991 fikk pro-russiske separatistgrupperinger videre grunn til å opprettholde separatistbevegelsen. Etter Sovjetunionens fall ble beslutningen om overføringen av Krim til Ukraina igjen gjenstand for uenigheter. Tautrekkingen toppet seg den 5. mai 1992 da parlamentet på Krim vedtok Krim som uavhengig suveren republikk. Dagen etter vedtok parlamentet på Krim en ny grunnlov som ble støttet opp gjennom en folkeavstemning (Ibid: 214).

På grunn av press fra Kiev ble uavhengighetserklæringen annullert og folkeavstemningen suspendert. Krim skulle fortsatt være en del av Ukraina. Det øverste råd i den russiske føderasjonen fastslo kort tid etter at Khrusjtsjovs valg om å overføre Krim til Ukraina i 1954 ikke var legitimt og derfor ugyldig.

Ukrainske myndigheter svarte med å boikotte Samveldet av uavhengige stater. Det russiske parlamentet mente at overføringen av Krim til Ukraina var ugyldig fordi det gikk under det sovjetiske Russlands grunnlov, og var derfor ikke juridisk gyldig. Russland sto fast på at Krims status skulle reguleres gjennom russiske og ukrainske forhandlinger (Shapovalova 2014:232). I 1997 undertegnet Ukraina og Russland en avtale om samarbeid og partnerskap i Kiev. Avtalen baserte seg på FN-charteret og Helsingfors-avtalen fra 1975 og forpliktet begge parter til gjensidig respekt for den territorielle suverenitet. Avtalen avsluttet konflikten om Krims status helt frem til situasjonen i 2014 (Useinov 2014:215).

Til tross for at Krim har historisk betydning for Moskva og Den russiske føderasjonen, handler disputten om Krimhalvøya hovedsakelig om eierskapet til flåtebasen i byen Sevastopol. Etter Georgias uavhengighet den 9. april 1991 og Ukrainas uavhengighet den 24. august 1991 mistet Russland tilgangen til tjueto av til sammen tjueseks havner og marinebaser stasjonert i Svartehavet. Nitten av disse falt under ukrainsk kontroll, inkludert havnen brukt av den russiske svartehavsflåten i Sevastopol, som er av stor strategisk betydning for Russland (Shapovalova 2014:236). I august måned 1992 kom Russland og Ukraina til enighet om en felles deling av svartehavsflåtebasen. Deleavtalen, som skulle vare frem til 1995, innebar at flåtens fasiliteter skulle deles likt, med utstasjonering av både en ukrainsk og russisk admiral som kommandant. Flåten ble erklært en ikke-kjernefysisk sone, og Russland fikk rett til å stasjonere sin flåte i Sevastopol. I samme tidsperiode hadde Ukraina samlet opp gass-gjeld til Russland, noe russerne utnyttet ved å presse Kiev på spørsmål relatert til svartehavsflåtens jurisdiksjon. I september 1993 kom Jeltsin og Ukrainas president Leonid Kravchuk derfor til enighet om deling av svartehavsflåten som betaling for energigjelden (ibid 2014:238).

Etter avtalen mellom Ukraina og Russland om deling av flåtebasen i Sevastopol kom president Jeltsin og Kuchma til enighet i 1995 om å dele flåtens andel 81,7 % mot 18,3 % i Russlands favør. Sevastopol skulle være hovedbase for den russiske marinen. Noen år senere, i 1997, kom partene til enighet om avtalenes regulering, som omfattet blant annet at russerne måtte respektere at svartehavsflåten lå i ukrainsk territorium. Noen måneder senere undertegnet Russland og Ukraina avtalen om samarbeid i Kiev. Avtalen ble ratifisert i 1999 etter press fra Jeltsin, til tross for motstand i det russiske parlamentet. Avtalen gikk til slutt ut på at den russiske flåten skulle ha base på ukrainsk territorium i tjue år, med fornyelse på fem år. Russland sa seg enig om en delt base og ukrainsk rett til også å ha hovedkvarter på Sevastopol. Russland var videre enig om en leasingavtale av baserettighetene med Ukraina på om lag 97,75 millioner dollar årlig for bruk av fasilitetene. Disse pengene skulle trekkes fra Ukrainas gassgjeld på om lag 1,95 milliarder dollar. Russland hadde nå sikret seg hovedbasene på Sevastopol og russisk militært nærvær i ukrainsk territorium. Ukraina så aldri noen faktiske penger for leasingen på grunn av at beløpet ble regnet mot gassgjelden til Russland (Shapovalova 2014:237-238).

2.4.2 Gasskrisen i 2006 og 2009.

Russlands strategi har etter årtusenskiftet vært å opprettholde det historiske forholdet mellom Ukraina og Russland, blant annet ved å motarbeide ukrainsk tilnærming til EU. Dette så vi i forbindelse med «Oransjerevolusjonen» i 2004, da EU-vennlige og vestvendte politikere kom til makten i Kiev. Russland svarte med at de ville innføre internasjonal markedspris på gass solgt til Ukraina, og dermed bryte den inngåtte gasseksportavtalen. Ukrainas avhengighet av Russland skyldes behovet for energi, som Ukraina i løpet av 1990-tallet ikke hadde midler til å betale for. Gasskonflikten toppet seg i januar 2006 da Ukraina og Russland ikke kom til enighet om prisen. Det russiske statseide Gazprom stanset gasseksporten gjennom Ukraina midlertidig, etter beskyldninger om ukrainsk bruk av gass fra transittledningene ment for det europeiske markedet. Gasseksporten ble igjen satt i gang igjen etter at Ukraina godtok markedsbasert pris på gass (Europaportalen 2009; Kowal 2014:127-130). Historien gjentok seg tre år senere i 2009 da Russland på nytt beskyldte Ukraina for å stjele gass fra transittledningene som gikk over ukrainske områder. Gassen var ment for det europeiske markedet lenger vest og ble stanset. Gasskonflikten gikk hardt utover europeiske gasskunder midt i Europas kuldesesong. Vladimir Putin og daværende statsminister i Ukraina Julia Timosjenko signerte derfor en ny avtale om gassleveranser til Ukraina. Som et resultat ble det reist straffesak mot Timosjenko for misbruk av sine fullmakter etter signering av avtalen (Christensen 2014:145-146; The Annual Register, A record of World events 2009:123-125).

2.5. Ukrainas veg mot europeisk integrasjon.

Den 2. juli 1993 erklærte den ukrainske regjeringen sine europeiske aspirasjoner ved å indikere at ukrainsk utenrikspolitikk hviler på et medlemskap i EU, så lenge det ikke står i motstrid til nasjonale interesser. Dette var første gangen en ukrainsk regjering la vekt på europeisk integrasjon. For å opprettholde et stabilt forhold til EU undertegnet ukrainske myndigheter partnerskaps- og samarbeidsavtale med EU den 14. juni 1994. Denne skulle være det første skrittet mot et fullstendig medlemskap i EU. Avtalen trådte i kraft den 1. mars 1998. Avtalen var den eneste samarbeidsavtalen mellom Ukraina og EU før assosieringsavtalen i 2014 (Domaradzki 2014:278).

På grunn av den ukrainske målsetningen om fullverdig medlemskap i EU, ble det utviklet en strategi for europeisk integrasjon. Strategien vektla detaljerte planer for den ukrainske forvaltningen med sikte på å adoptere EUs normer, standarder og reguleringer for en mer markedsbasert økonomisk politikk. Senere ble EUs felles strategi for Ukraina vedtatt i 1999. På dette toppmøtet ble europeiske tilnærminger til Ukrainas integrasjon i EU klarlagt. Noen av kriteriene var blant annet et stabilt demokratisk system, en økonomi basert på et fritt marked og rettsstatlige prinsipper.

Et annet viktig dreiningspunkt i det ukrainske forholdet til EU kom etter EUs medlemsutvidelse den 1. mai 2004, som var den største medlemsutvidelsen i EUs historie. Medlemskapet til Polen, Ungarn, og

Slovakia gjorde Ukraina til et land med grense til EU (Domaradzki 2014:281). EU så en mulighet til å videreutvikle Ukrainas integrasjonsprosess etter den pro-europeiske oransjerevolusjonen i 2004. Forhandlingene om en ny EU-avtale ble satt i gang i mars 2007. Avtalen skulle erstatte partnerskaps- og samarbeidsavtalen fra 1994. I 2008 ble det iverksatt forhandlinger om en ny dyptgående frihandelsavtale med EU under president Viktor Jusjtsjenko. EUs frihandelsavtale skulle legge grunnlaget for en dyptgående integrasjon med EU både på det økonomiske og politiske plan. Avtalen skulle bidra til å fjerne tidligere handelsbarrierer, modernisere landets økonomi, restrukturerer ukrainske selskaper, gi økt sysselsetting og lede til harmonisering av regelverk i lys av institusjonelle europeiske standarder (Ibid:284). Det samme året ble Ukraina medlem i WTO. Dette åpnet for en omfattende frihandelsavtale som en komponent i EUs assosieringsavtale. Forhandlingene omkring frihandelsavtalen ble startet av Jusjtsjenko, men grunnet en lang forhandlingsprosess var det den pro-russiske presidenten Viktor Janukovytsj som deltok i den avsluttende fasen av forhandlingene (ibid: 284). Den endelige avtaleteksten ble ferdig den 11. november 2011. Til tross for at EU var optimistiske etter Janukovytsj valgseier og hans besluttsomhet når det gjaldt frihandelsavtalen, var forholdene på det hjemlige plan i Ukraina kritikkverdige. Janukovytsj rettsforfulgte den politiske opposisjonen og brøt med både pressefrihet og menneskerettigheter. Bruddene på kriteriene i EUs frihandelsavtale endte med arrestasjonen av den tidligere statsminister og hovedkonkurrent, Julia Timosjenko, under valget i 2010. De ukrainske myndighetene fortsatte å sende tvetydige signaler rundt inngåelsen av frihandelsavtalen med EU. På den ene siden siktet ukrainske myndigheter mot en avtaleundertegnelse ved å støtte opp om de institusjonelle kravene fra Brussel. På den andre siden forsvarte de arrestasjonen av Julia Timosjenko (Ibid:285).

Brussel var nå nødt til å legge planene om signering av frihandelsavtalen på vent og heller fokusere på gjenopprettelse av de demokratiske mekanismene i Kiev, med vekt på løslatelse av den politiske opposisjonen. EU fastslo at den lange forhandlingsprosessen ville være forgjeves om ikke den politiske opposisjonen ble løslatt. Brussel la også vekt på nye reformer som skulle håndtere den økende graden av korrupsjon og menneskerettighetsbrudd. Brussel insisterte også på at ukrainske valg skulle gå for seg under demokratiske rammer. Til tross for at parlamentsvalget i 2012 reiste tvilsspørsmål om prosessen gikk riktig for seg, ble valget likevel anerkjent av EU, NATO og OSSE (Ibid.). Etter imøtekommelsen av kravene fortsatte EU nå i retning av å få frihandelsavtalen med Ukraina på plass etter utsettelsen av avtalen fra 19. desember 2011. Den 30. mars 2012 ble forhandlingene om EUs frihandelsavtale igjen ønsket velkommen.

2.5.1 Forholdet tilspisser seg.

I perioden 14.-20. august 2013 startet Russland en handelskonflikt mot Ukraina for å presse landet til ikke å signere EUs frihandelsavtale. Russiske myndigheter la ned tyngende grensekontroller på ukrainske kjøretøy som transporterte ukrainske varer som sjokolade, vin og meieriprodukter.

Resultatet ble at ukrainsk eksport til Russland stoppet opp.

Denne tautrekkingen mellom Ukraina, EU og Russland tegnet konturene av det vi i dag kjenner som Krim-krisen. Den direkte årsaken til tautrekkingen mellom Ukraina, EU og Russland skyldtes Ukrainas ønsker om en europeisk frihandelsavtale samtidig som president Janukovytsj også ønsket å delta i den euroasiatiske tollunionen med Russland, Kasakhstan og Hviterussland. President Putin oppfordret Ukraina til å bli med i tollunionen, og konflikten handlet om Ukrainas videre veg enten som et karakteristisk post-sovjetisk land eller et europeisk land med politiske og økonomiske forbindelser til resten av Europa (Domaradzki 2014:287; Havdiak og Inderike 2014:455). EU satte frist for undertegnelse av handelsavtalen til den 28.-29. desember 2013 under EUs toppmøte i Vilnius. Den 21. november 2013, uken før EUs toppmøte i Vilnius, annonserte Ukrainas statsminister Mykola Azarov en suspensjon av handelsavtalen mellom Ukraina og EU. Dette førte til mobilisering av demonstranter. Omkring 1500 personer møtte opp på Maidan-plassen i fredelig demonstrasjon mot suspensjonen av handelsavtalen (Havdiak og Inderike:456). Under EU-toppmøtet i Vilnius erklærte president Janukovytsj at han hadde intensjoner om å signere EUs handelsavtale. Presidenten utalte også at Ukraina hadde behov for betydelig finansiell hjelp som respons på Russlands truende fremtoning. Janukovytsj ønsket å mildne de ukrainske lånevilkårene fra IMF, samtidig som han ønsket treveis forhandlinger mellom Ukraina, EU og Russland. EU nektet å gjennomføre en slik forhandlingsprosess, og handelsavtalen ble derfor ikke signert. Etter at handelsavtalen ble skrinlagt fikk Ukraina til sammen ca. 15 milliarder dollar i form av en hjelpepakke fra Russland. Opposisjonen og befolkningen tolket dette som et russisk kjøp av Ukraina for 15 milliarder dollar.

2.5.2 Protest bevegelsen Euromaidan.

Demonstrasjonene startet på Maidan-plassen i Kiev i 2013 etter den første uttalelsen om suspensjon av EUs frihandelsavtale fra Ukrainas statsminister Mykola Azarov. Det var for det meste unge folk i alderen 18-29 år som mobiliserte gjennom sosiale medier. Det er likevel naivt å tro at det som utviklet seg til å bli en tre måneder lang protestbevegelse mot ukrainske myndigheter, kun skyldtes suspensjonen av EU-avtalen. Protestene i Ukraina i årene før Ukrainas EU-nei handlet i stor grad om sosioøkonomiske forhold, slik som politikk, ideologi og borgerrettigheter, og Euromaidan var ikke noe unntak. Ukrainere følte generelt ingen sterk vestlig tilknytning, men hadde et håpefullt bilde av EU og assosierte EU med bedre levekår, slik de hadde sett at resten av Europa hadde fått (Lyubashenko 2014:66). Demonstrasjonene fortsatte i uken som fulgte, og den 24. november 2013 samlet det seg 100 000 demonstranter i regi av den politiske opposisjonen til Janukovytsj -regjeringen. De mest sentrale opposisjonspolitikere og aktørene i demonstrasjonen på uavhengighetsplassen var Arsenij Jatsjenjuk lederen av sentrum-høyre partiet «Vårt fedreland», Oleh Tyahnybok, lederen for det nasjonalfascistiske partiet «Svoboda», tidligere verdensmester i tungvektsboksing, Vitali, Klytsjko som var leder av det EU-vennlige partiet «UDAR» samt den høyre-radikale grupperingen «Høyre sektor» som fikk mye oppmerksomhet i media på grunn av deres voldelige fremtoning. Samtidig ble

det også iverksatt store demonstrasjoner av regjeringsvennlige demonstranter. Situasjonen tok snart en voldelig retning, og under demonstrasjonene den 29.-30. november svarte de ukrainske myndighetene med å sette inn spesialpolitiet «Berkut» for å slå ned på demonstrasjonene. Protestbevegelsen var nå inne i en voldelig fase (Ibid 67-68).

Etter at president Janukovitsj satte inn spesialpolitiet «Berkut» fikk de voldelige høyrekreftene som «Høyre sektor» og «Svoboda» spille en ledende rolle i demonstrasjonsbevegelsen. Det som i utgangspunktet hadde startet som en pro-europeisk bevegelse, derav navnet Euromaidan, hadde nå begynt å få klare regjeringsfiendtlige undertoner på grunn av de voldelige sammenstøtene som regjeringen og de høyre-radikale var ansvarlige for. Den dynamiske protestbevegelsen Euromaidans mål og oppslutning endret karakter. Demonstrasjonene, som kom som en direkte konsekvens av suspensjonen av assosieringsavtalen, samlet nå demonstranter med ulike målsetninger og uklare skillelinjer. Noen støttet europeisk integrasjon og ville vise motstand mot Ukrainas korrupsjon, andre var mest opptatt av å kaste den sittende regjeringen. Noen ønsket å styrke borgerrettigheter og demokrati, andre ønsket å bruke vold og skape kaotiske tilstander (Ibid:76-78).

Den uklare og voldelige utviklingen i Kievs gater endte med at Janukovitsj den 26. desember 2013 vedtok lover som gjorde demonstrasjoner ulovlige gjennom en rekke strafferettslige forbud. Samtidig legaliserte han bruk av politimakt. Flesteparten av lovforslagene ble trukket tilbake, men dette kunne ikke forhindre en eskalering av konflikten. Den 22. januar 2014 fikk Euromaidan sine første dødsopfre. Demonstrasjonens økende omfang førte til at president Viktor Janukovitsj tilbød Arsenij Jatsjenjuk og Vitali Klytsjko postene som statsminister og visestatsminister, men ingen av dem aksepterte tilbudet. Den 28. januar 2014 gikk statsminister Mykola Azarov av som statsminister grunnet frykt for videre eskalering av den ukrainske krisen. I løpet av en måned opplevde Ukraina at det som i utgangspunktet startet som en fredelig studentprotest, endte med massive opptøyer. Opptøyene nådde sitt klimaks den 18.-19. februar med voldelige sammenstøt mellom demonstrantene og politistyrkene. Sammenstøtet krevde 90 menneskeliv, der de fleste ble drept av snikskyttere. 1500 mennesker ble såret, og 100 ble erklært savnet etter sammenstøtene. Den 20. februar innførte USA, EU og Norge VISA restriksjoner mot ukrainske embetsmenn som resultat av den voldelige eskaleringen (Havdiak og Inderike 2014:460-465).

Etter forsøket på å stanse protestene med vold og drap av sivile, forlot president Janukovitsj Kiev natt til 22. februar 2014 og krysset grensen til Russland. I maktvakuumet som oppsto etter hans flukt vedtok parlamentet enstemmig nyvalg den 25. mai 2014 og en grunnlovsendring som flyttet makt fra presidentrollen til parlamentet. Oleksander Turtsjynov, nær alliert til Julia Timosjenko fra partiet «Vårt fedreland», ble utpekt som en midlertidig president samtidig som det ble utsendt arrestordre på

den avsatte presidenten Janukovitsj. USA, FN og EU anerkjente Ukrainas nye myndigheter, men Moskva fortsatte å betrakte Janukovitsj som Ukrainas rettmessige president inntil nye valg ble avholdt. Dette kom tydelig frem etter en pressekonferanse som Vladimir Putins holdt den 4. mars 2014, der han understreket at revolusjonen i Kiev var et vestlig kupp og Viktor Janukovitsj var Ukrainas eneste legitime president. Janukovitsj dukket opp i Russland noen dager senere og forespurte Putin direkte om å gripe inn i Ukraina med væpnede styrker. Dette ble senere brukt som et grunnlag for å rettferdiggjøre Russlands annektering av Krimhalvøya (Lyubashenko 2014:82-83).

2.5.3 Anneksjonen av Krim og Sevastopol.

Den russiske intervensjonen på Krim startet med et politisk opptog med russiske flagg organisert av de pro-russiske partiene. De største opptogene mobiliserte så mange som 50 000 demonstranter den 23. februar 2014, dagen etter Janukovitsj sin flukt til Russland. Den 27. februar 2014 tok rundt 120 væpnede medlemmer av den pro-russiske forsvarsstyrken kontrollen over regjeringsbygninger og Krim-parlamentet. Det diskuteres fortsatt om det var russiske soldater eller private sikkerhetsstyrker med støtte fra Russland som tok seg inn i parlamentet. Partilederen for «Forent Russland», Sergey Aksyonov, appellerte til Putin den 1. mars om å gi assistanse for å sikre fred og ro på Krim. Den samme dagen gikk parlamentet enstemmig inn for å tillate russiske militære styrker å ta seg inn i Krim til situasjonen normaliserte seg politisk. Denne prosessen gikk raskt for seg på grunn av de mange russiske soldatene som var utstasjonert på svartehavsflåten (Shapovalova 2014:254).

Avstemningene i Krim-parlamentet foregikk med væpnede okkupanter som omringet parlamentet, uten tilsyn hverken fra presse eller befolkningen. Organet stemte også for å avskjedige regjeringen på Krim og utnevnte Sergey Aksyonov til å danne ny regjering (Ibid:257). Begivenhetene på Krimhalvøya skjøt fart den 16. mars da det ble avholdt folkeavstemning om hvem som var Krims rettmessige eier, Russland eller Ukraina. Resultatet av avstemningen, med en valgopplutning på 83 %, kom dagen etter. Den viste at 96,77 % stemte for uavhengighet og sammenføring med Russland. Den 18. mars ble annekteringen av Krimhalvøya signert i Kreml. Hverken NATO, EU eller USA anerkjente den russiske annekasjonen av Krimhalvøya (Havdiak og Inderike 2014:474; Lyubashenko 2014:83).

3. TEORETISK RAMMEVERK

I denne oppgaven har vi valgt å benytte oss av tre hovedteorier innenfor studiet av internasjonale relasjoner for å belyse hvorfor sanksjoner blir benyttet samt forklare Norges tilslutning til EUs sanksjoner mot Russland. Hovedteoriene realisme, liberalisme og konstruktivisme er valgt fordi det er vanskelig å forklare Norges tilslutning til EUs sanksjoner og hvorfor sanksjoner blir benyttet, ut ifra en enkelt teoretisk tilnærming. Norges valg om å slutte seg til EUs sanksjoner kan ha mange ulike utenrikspolitiske strategier som kan overlappe, eller til og med gå på tvers av hverandre. Det er derfor hensiktsmessig å benytte seg av ulike teorier. Videre er det viktig å vite at en eller flere teoretiske retninger sannsynligvis ikke kan forklare alt ved et politisk fenomen. Allikevel kan et teoretisk rammeverk være et nyttig hjelpemiddel for å forstå Norges sanksjonstilslutning i en teoretisk sammenheng. I kapittelet begynner vi med å gjøre rede for de internasjonale politiske teoriene vi har benyttet oss av, henholdsvis realismen, deretter følger liberalismen og konstruktivismen. Innunder konstruktivismen gjør vi rede for Haas (1992) teori om epistemiske felleskap, før vi til slutt belyser teorier på europeisering. Vi benytter oss av europeiseringsteorier for å forklare årsaken til hvorfor Norge er knyttet til nærmere europeisk politikk og institusjoner. Hensikten med å presentere et teoretisk rammeverk er å sette visse teoretiske premisser for analysedelen i oppgaven. De teoretiske tilnærmingene vil skape et rammeverk for analysen videre i kapittel 5.

3.1 Realismen.

Realismen stammer fra tiden rundt og etter andre verdenskrig med dens *tidløse visdom* om den *sterkeste rett*, eller *might is right* og *alles krig mot alle*. Stater har et dobbelt ansvar om å opprettholde lov og orden innenriks men og beskytte landets borgeres sikkerhet og interesser fra andre staters mulige ønske om å utøve vold, eller annen makt bruk eller misbruk mot disse. I det internasjonale systemet er det statene som er hovedaktørene og realismen og nyrealismen analyserer streben etter makt og overlevelse etter det de betegner som rasjonell *menneskelig natur* og *politikkens vesen* etter realpolitisk logikk. Idealpolitiske motiver forekommer, men dette vil skade nasjonens interesser ved at det fører til dårlig politikk. Idealpolitikken kan føre til det realismen vil kunne kalle en uansvarlig eventyrpolitikk og sette folket staten har ansvar for i fare (Kalnes, Austvik, Heidrun 2010:59).

Eksempler på uansvarlig idealpolitikk som ofte trekkes frem er den britiske forsoningspolitikken mot Hitler-Tyskland og Amerikas håp om å demme opp for kommunismen i Vietnam og Vietnam krigen.

Den beste måten å oppnå fred og stabilitet på er igjennom maktbalanse, fravær fra krig fremfor idealet om evig fred i form av fredelig konflikt. Sanksjoner er eksempler på realpolitisk et virkemiddel som kan iverksettes gjennom FN og på den måten oppnå størst legitimitet, men kan og iverksettes uni- bi eller multilateralt for å endre politikk ved tvang, uten bruk av militære kapabiliteter for å håndheve internasjonal lov (Goldstein, Pevehouse 2011:256).

Realistene antar at politikerne benytter de mest effektive middelet for å få et sanksjonert land til å etterleve krav om å endre uønsket adferd. Realister er derfor innstilt på å bruke en *insentiv strategi*, eller det som kalles *positive sanksjoner*, ikke nødvendigvis *negative sanksjoner* (mer om sanksjoner i kapittel 4) som et forsvarlig alternativ i deres sanksjons-teori. Realister er primært opptatt av to ting; om og under hvilke omstendigheter virker økonomiske sanksjoner? Realister ser ikke på økonomiske sanksjoner som straff på ulovlige eller umoralske handlinger, slik liberalistene gjør (se under) men som en stats utenrikspolitiske virkemiddel og kan brukes for nå nasjonale interesser. Med andre ord må ikke en stat ha brutt noen regler for å bli sanksjonert, sanksjoner kan brukes som et forsøk på å påvirke det sanksjonerte landets intensjoner, ressurser og -eller oppførsel til fordel for det sanksjonerende land (Koga 2005).

På 1980-tallet gjennom gikk realismen en revolusjon utløst av Kenneth Waltz *Theory of International Politics* (1979), dette resulterte i den såkalte *ny-realismen*. I stedet for å legge vekt på menneskers natur på det individuelle nivået vektlegges *systemet* når staters adferd forklares i mellomstatlige forhold. Helt sentralt i dette er synet på det internasjonale systemets anarkiske struktur som er uten lover eller overordnede myndigheter. Den anarkiske strukturen tvinger ifølge ny-realismen staten og deres ledere til å skaffe tilstrekkelig makt og til å bli mest mulig selvhjulpen for å kunne overleve uten å være avhengig av andre. Hver stat bør altså ut fra dette perspektivet være selvhjulpen og i stand til å forsvare egne interesser. Småstater som Norge vil ikke kunne avskrekke eller true andre større stater og står derfor overfor et sikkerhetspolitisk dilemma. Det er gjennom allianser med andre stormakter gjennom NATO og USA som er Norges sikkerhetspolitiske fundament. Utfordringen er at selve alliansedannelsen som skal virke avskrekkende kan også ses på som en trussel og medføre at Norge kan bli trukket inn i andre konflikter landet alliansepartnere er involvert i, slik som i NATOs *out of area* operasjoner i Afghanistan, Irak og Libya.

En viktig nyansering i ny-realismen er skillet mellom *defensiv-* og *offensiv realisme*. I den defensive utgaven oppfattes stater først og fremst som reaktive ut fra frykten fra andre stater, i håp om å redusere sin usikkerhet i det anarkiske internasjonale systemet. For lite makt kan være farlig for egen sikkerhet da dette kan føre til at andre aktører utnytter en annens svakhet. For mye makt kan føre til at man ut satt for mottiltak ut fra andre staters frykt for egen sikkerhet. I den offensive eller proaktive varianten anses stater for å være aktivt ute etter å øke sin makt og innflytelse ved å utnytte overtaket de har overfor andre mindre mektige stater (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:60; Goldstein og Pevehouse 2011:43-73). I begge variantene blir muligheten for mellomstatlig samarbeid betraktet som begrenset.

Årsaken er den eksisterende mistenksomheten og at statene vil avgi forpliktende løfter og minst av alt sin suverenitet.

Når stater da søker etter et best mulig forsvar mot og andres aggresjon, og for å kunne ivareta egen sikkerhet og interesser fører dette til et *sikkerhetsdilemma* ved at dette kan oppfattes som rustning og forberedelser til aggresjon mot andre stater. En rustningsspiral kan da forekomme ved at andre stater også styrker militær kapasiteter og den ondetsirkele eller spiral er i gang. Det er viktig her å være oppmerksom på at realismens noe kyniske verdenssyn ikke må forveksles med krigerskhet. Realister anser forsiktighet som en dyd og advarer mot idealistiske korstog da dette ikke rasjonelt. Realister som Morgenthau advarte mot USAs krig i Vietnam, nyrealister som Waltz og Mearsheimer stilte seg i front for protester mot USAs krigsplaner mot Irak i 2002. For Mearsheimer ble denne politikken sett på som en blanding av idealistisk eventyrpolitikk og makt misbruk kalt «Wilsonianism with teeth», og karakteriserte Bush-administrasjonens politikk for et korstog basert på nyliberal markedsideologi og demokrati, rustet til tennene med våpen (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:61).

3.2 Liberalismen.

Som politisk og økonomisk filosofi er liberalismen er produkt av troen på fornuften og samarbeidet til felles beste og stammer fra opplysningstiden. Dette oppnås gjennom det representative demokratiet, det frie markedet og bedre økonomisk og politisk styring. Liberalismen forneker ikke det internasjonale systemets anarkiske natur, men det kyniske synet realismen har på menneskets natur og mener anarkiet kan modereres gjennom et felles normsystem og samarbeidsorganer. Dette har ledet til ideen om den *demokratiske fred*, eller *evig internasjonal fred*, en idé som kan spores til filosofen Kant (1724-1804) som baserer seg på at demokratiske stater ikke vil gå i krig mot hverandre. En annen liberal kobling til fred går gjennom gjensidig økonomisk avhengighet mellom stater som handler med hverandre. Premisset her er at stater som er avhengig av hverandre gjennom frihandel ikke vil krige med hverandre da det vil bli for kostbart og ulønnsomt for den enkelte stat (Evens, G og Newnham, J, 1998:361-362; Kalnes, Austvik og Røhr 2010:61. Goldstein og Pevehouse 2011:85,86. 90,92).

Dette er i internasjonal politisk økonomi sett på som et *pluss-sum-spill* der deltakerne vinner mer på samarbeid enn ved ikke å samarbeide, i motsetning til realismens merkantilske *null-sum-spill* hvor en parts tap er en annens vinst. Det økonomiske fortrinnet ved samarbeid og integrasjon fører til at den samlede gevinsten blir større og dermed blir det mer å dele mellom de samarbeidende statene etter økonomene Adam Smith (1723-90) og David Ricardo (1772-1823) klassiske argumenter om markedets evne til å fremme alle staters velstand (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:61). Økonomiske, finansielle sanksjoner er derfor et virkemiddel som er egnet til å hemme en stats mulighet til å tjene penger ved at man går, oftest i en periode, fra det liberalistiske *pluss-sum-spillet* tilbake til en variant av det realistiske *null-sum-spillet* i forsøke på å endre en stats politikk ved å stenge den ene parten ute av hele eller deler av det økonomiske samarbeidet. Den klassiske liberalismen, gjerne kjent som

idealisme hadde sin glans periode i mellomkrigstiden med dens internasjonale forsøk på å innføre *kollektiv sikkerhet* gjennom Folkeforbundet og konfliktløsning med mekling og voldgift. Det viste seg at det var vanskelig å få visjonene ut i virke, da sanksjoner mot Italias fremtreden i Etiopia, Japans invasjon i Manchuria og Nazi-Tysklands ekspansjon og anneksjon av Alsace-Lorraine, Sudetland og Østerrike i mellom krigstiden ikke førte frem og etter andre verdenskrig fikk det realistiske perspektivet forrang i den kalde krigen. På 1970-tallet fikk liberalismen en renessanse ved vekst i internasjonal handel, stadig tettere Europeisk samarbeid og en periode med internasjonal avspenning. Det var først etter den kalde krigens slutt med kapitalismens seier over kommunismen at den liberale politiske tenkningen, økonomisk vekst og troen på den ny-liberale økonomiske teorien virkelig vant frem (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:61; Palmer, Colton og Kramer 2007:1074-79).

Det er her verdt å merke seg at utfordringen med å bruke sanksjoner reflekterer at makten i internasjonal politisk økonomi mellom stater er noe mer diffus og uklar enn i sikkerhetsanliggender. Å nekte å delta i gjensidig lønnsomt økonomisk handel skader ofte en selv mer enn målet på sine handlinger, med mindre nesten alle andre stater følger etter. Sanksjoner er og en håndhevelse av en form for kollektiv sikkerhet (Goldstein og Pevehouse 2011:289). Liberalister definerer altså internasjonale sanksjoner som kollektiv straff på en stat som bryter reglene for internasjonale sameksistens og bruker allmennpreventive metoder når de sanksjonerer. Det betyr at liberale-institusjonaliser ikke vil gi belønning til en «kriminell» stat, i form av *positive sanksjoner* slik realistene er åpne for. Til tross for at det kan være en mer fruktbar strategi enn bruk av *negative sanksjoner* i håpet om å endre statens uakseptable handlinger. Liberalister støtter illeggelse av sanksjoner på en skadevolder, ikke fordi sanksjoner er det mest effektive virkemiddel for å stoppe hennes uredelighet. Den lave suksessraten i tvangsmessige sanksjoner er ikke nok til å fraråde og påføre en stat som har brutt med folkeretten straff. Med andre ord, liberalister foretrekker straff uten etterlevelse, fremfor etterlevelse uten straff. Avskrekking er primært og målet om etterlevelse er sekundært (Koga 2005).

Ny-liberalismen har på samme måte som ny-realismen forlatt premisset om den menneskelige natur og individet til fordel systemnivået. *Liberal-institusjonalisme* fokuserer på internasjonale regimer og organisasjoner som moderator i det internasjonale systemet, og på den måten temmes egoismen og ulikheter i makt til fordel for samarbeid, fred, velstand og kollektive goder hvis de institusjonelle rammene fungerer (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:62) (Goldstein og Pevehouse 2011:89,90). Institusjoner og arenaer som Arktisråd, Barentsregionssamarbeidet og havrettskonvensjonen er eksempler som er aktuelle videre i denne oppgaven. Begrepet om denne *komplekse gjensidige avhengigheten* i det internasjonale politiske systemet, og særlig økonomien, ble presentert i 1977 av Robert Keohane og Joseph Nye. Sammenvevingen, eller globaliseringen, gir økte goder men den skaper og økt sårbarhet og motiverer til ønsket om forutsigbarhet og kontroll spesielt for de mindre

mektige. Ønsket om kontroll og forutsigbarhet kan føre til at mange lands særinteresser mister betydning da fragmenteres eller endres til fordel for denne samhandlingen. Dette kommer vi nærmere tilbake til under Europeiseringen under. Begrepet *Pluralisme* blir derfor mye brukt om den liberale retning da den nettopp har fokus på de mange ikke statlige aktørene og organisasjonene NIGO, mellomstatlige organisasjoner, multinasjonale selskap og deres diversifiserte interesser i det internasjonale systemet (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:62).

Forskjellen mellom Ny-realismen og Ny-liberalismen er mindre enn den klassiske realismen og liberalismen, og de betraktes som å være gjensidig utfyllende med forskjellig vekt på *high* og *low politics*. *High politics* er sikkerhetspolitikk og andre grunnleggende politiske oppgaver som blir drøftet og avgjort av den politiske eliten i sittende regjeringer og tilhører realismen da den er opptatt av sikkerhetspolitiske spørsmål. *Low politics* er et begrep som dekker alle saker som ikke er helt avgjørende for overlevelsen av staten som økonomi og sosiale saker. *Low politics* er domenet til statens velferd, sosial eller menneskelig sikkerhet og er mer i liberalismens domene uten å avvise viktigheten av *high politics* (Evens, G og Newnham, J, 1998:225-26, 310, 362, 634).

Det er likevel noen viktige skiller. Ny-realister ser begrensinger i det i liberale samarbeidet ved at de antar stater ønsker å opprettholde sin suverenitet i størst mulig grad, fremfor det de ser på som kortsiktige gevinster, og de bruker gjerne begreper koordinering frem for samarbeid, på linje med liberale intergovernmentaliser i europeiseringsteoriene bruker *mellomstatligsamarbeid* fremfor *integrasjon* (). Liberalismen og realismen har og ulik vekt på betydningen av de internasjonale samarbeidsorganene. Liberale institusjonalister mener organene har en egen drivkraft som påvirker stater til samarbeid, men realister ser på organene som arenaer og redskaper opprettet av stater for stater (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:63). Det kommer av at mange av de internasjonale organene og de mange ikke statlige organisasjonene er oppretter og sponset av nettopp suverene stater etter deres ønske (ref, fra activism og governance). Joseph Nyes begrep om *myk makt* fanger opp det en liberalist ser på som makt eller innflytelse ved at stater kan opptre og oppfattes som forbilder ved at de representerer noe attraktivt i sin måte å opptre på i det internasjonale systemet. På den måten kan de bli forbilder og ledestjerner. Dermed er det ikke bare den *harde makten* som vinner frem i anarkiet (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:63).

I denne oppgaven er det videre hensiktsmessig å benytte teorien *Liberal-intergovernmentalisme*. Liberal-intergovernmentalisme (LI) er en kombinasjon av innenrikspolitikk, regimeteori og forhandlingsteori med stater som hovedaktører, i det de ønsker å kalle et *samarbeid* fremfor *integrasjon* Den Liberal intergovernmentalisme er en teoretisk tilnærming som søker å forstå den europeiske integrasjonsprosessen både på en nasjonalt og internasjonalt nivå, der statene ansees som de viktigste aktørene. Med LI-teoriens tilnærming betyr dette at de interessene statene fremmer i en

internasjonal sammenheng, har sitt opphav i statenes innenrikspolitikk, derav benevnelsen liberal. (Moravcsik: 1993:77).

Liberal-intergovernmentalisme anser stater som rasjonelle aktører som vektlegger viktigheten av både nasjonal preferanse politikk og en mellomstatlig analyse av staters forhandlinger på et internasjonalt nivå. Sagt med andre ord er kjernen i den liberale intergovernmentalismen å forstå samspillet mellom stater og mellomstatlige organisasjoner. Teorien bygger i all hovedsak på tre elementer. Disse er; premisset om at stater handler rasjonelt; en liberal teori om nasjonal preferansedannelse og; at mellomstatlige forhandlinger reflekterer staters interesser. Denne antakelsen kommer på bakgrunn av at EU-statene oppfattes som enhetlige rasjonelle aktører som søker innflytelse først gjennom nasjonale beslutningsprosesser, som videre definerer et sett med nasjonale preferanser, som videreføres i EU-systemet gjennom mellomstatlige forhandlinger (*Bargains*) i et gi- og ta spill på EU-nivå (Moravcsik 1993:480: Claes og Følrand 2010:35).

3.3 Sosial konstruktivismen.

Den sosiale konstruktivismen tar utgangspunkt i Berger og Luckmann (1996) teori om den sosiale konstruksjonen av virkeligheten. Med konstruksjon av virkeligheten menes den prosessen der folk kontinuerlig gjennom sine handlinger og sosiale interaksjoner, skaper en felles virkelighet som oppleves som objektivt, saklig og subjektivt meningsfullt (Wolf og Wallace 2005:285). Mange tilnærminger i internasjonale relasjonsteorier kan grupperes sammen under paraplyen av slike *sosiale teorier*, noe som betyr at de er avhengige av sosial samhandling når de forklarer individers og staters og institusjoners preferanser. Disse teoriene er i kontrast til forutsetningen om faste, tidløse preferanser som i de fleste teorier basert på realisme (stater ønsker mer kraft) og liberalisme (stater, interessegrupper og enkeltpersoner ønsker fred og velstand). Konstruktivisme, en raskt voksende tilnærming i internasjonale relasjoner, beskrives best som en tilnærming enn en teori. Strippet til sin kjerne, sier den ingenting om internasjonale relasjoner per se, men dens kunnskap og innholdet om normer, identitet og sosiale interaksjoner kan gi god og «konstruktiv» innsikt i internasjonalrelasjonsdomenet (Goldstein og Pevehouse 2011:121).

Ifølge Berger og Luckmann har enhver person mange identiteter koblet til institusjonelle roller, slik som bror, sønn, og lærer (Berger og Luckmann 2011:85-87). Ifølge Wendt (1992) kan også stater og institusjoner ha flere roller. Ukraina kan eksempelvis sees på som et selvstendig land men også et post-sovjetisk land. På lik linje kan USA sees på som et suverent land men kan også kobles til rollen som leder av den frie verden. Poenget er her at den russiske politikken sentrert rundt interessesfærer og realpolitiske virkemidler vil bidra til å definere Russlands identitet. Wendt presiserer dette når han sier; «A fundamental principle of constructivist social theory is that people act toward objects, including other actors, on the basis of the meanings that the objects have for them» (Wendt 1992:396-398). Dette betyr at en stats selvoppfatning vil påvirke andre staters oppfatning av den gjeldende stats

identitet, og dermed ens egen holdning til denne staten. Fra en sosialkonstruktivistisk tilnærming vil definisjoner på hva som anses som legitim og illegitimt regnes som institusjonell kunnskap. Sanksjoner regnes derfor også som institusjonell kunnskap fordi sanksjoner kun eksisterer i kraft av menneskelige institusjoner. Sanksjoner må derfor sees i lys av de institusjonene som gir dem mening. Konstruktivismen er interessert i hvordan aktørene definerer sine nasjonale interesser, trusler mot disse interessene, og aktørenes forhold til hverandre. Det finnes altså ikke en egen sanksjons logikk. Realister har en tendens til å ta statens interesser for gitt. Dermed setter konstruktivismen sanksjoner i internasjonale relasjoner i sammenheng med bredere sosiale relasjoner. Staters preferanser og ønsker er ikke bare basert på materielle behov og kapabiliteter, men «sosial» interaksjon. Akkurat som en shopper kan beslutte å kjøpe en bestemt mobiltelefon fordi vedkommende og telefonen da vil bli kunne bli oppfattet som kul eller hipp, og derfor mer sosialt attraktiv og akseptert. Stater kan altså velge politikk basert på det de oppfatter vil være «populært» blant andre stater. Ja, akkurat som kundene kan ha begrensninger på hvilken mobiltelefon de har råd til å kjøpe (begrensede ressurser), erkjenner konstruktivistene at makt ikke er fraværende fra internasjonale relasjoner (Goldstein og Pevehouse 2011:122).

Konstruktivistisk forskning har flere tilnærminger eller grener, og en fremtredende linje undersøker hvordan staters interesser og identiteter er sammenvevd, samt hvordan disse identitetene er og blir formet av interaksjoner med andre stater. Hvorfor er for eksempel USA bekymret når Nord-Korea bygger atomvåpen, men ikke bekymret for Storbritannia som også har atomvåpen? Realister ville raskt svare at Nord-Korea utgjør en større trussel, men fra et rent militærmaktperspektiv er Storbritannia en langt mer overlegen militærmakt enn Nord-Korea. Ingen vil hevde at Storbritannia er en trussel mot USA, uansett hvor mange kjernefysiske våpen de bygger og uansett hvor dyp uenighet det blir om utenrikspolitikk. Lærde konstruktivister pekt på den felles historien, felles allianse, og de felles normer som eksisterer mellom amerikanerne og britene. De er ikke en sikkerhetstrussel for hverandre selv om de er veldig kraftige militært (Goldstein og Pevehouse 2011:122).

Identiteten til en potensiell motstander har betydning, ikke bare de militære evner, motiver og interesser. Dette er en avvisning av en realists antagelse om at stater alltid vil ha mer fremfor mindre makt og velstand, samt antagelsen om at staters interesser eksisterer uavhengig av den relasjonelle konteksten i det internasjonale systemet. Konstruktivister mener at disse statlige identiteter er komplekse og skiftende, og skriver seg fra interaksjoner med andre stater - ofte gjennom en prosess med sosialisering, slik som i EU. Noen konstruktivistiske forskere hevder at stater over tid kan danne seg identiteter og interesser som er så sammenfallende at de på den måten ikke lengre utgjør en fare for hverandre i form av sikkerhets dilemma, våpen kappløp og andre makt baserte utfordringer i anarkiet som økonomi og fare for økonomiske sanksjoner. Konstruktivister som Alexander Wendt mener også at det internasjonale *anarkiet* er hva stater gjør det til (Kalnes, Austvik, Heidrun 2010:94).

Konstruktivistene peker på Europa som et eksempel, et kontinent som var sentrum for to verdenskriger i første halvdel av det 20. århundre som drepte millioner.

Ved slutten av århundret, hadde krig blitt utenkelig. Europeiske identiteter henger nå mer sammen med den Europeiske Union og en felles identitet, mer enn den voldelige nasjonalismen som førte til de to verdenskrigene. Forklaringen på dette er ifølge konstruktivistene ikke maktpolitikk, anarki, og militærmakt. Institusjoner, regimer, normer og endringer i identitet er bedre forklaringer (Goldstein og Pevehouse 2011:122). Stater kan også komme til å verdsette status eller omdømme, og disse er sosiale, ikke materielle konsepter. Sveits for eksempel verdsetter sin rolle og status som en alliansefri nøytral aktør (Sveits tilhører verken EU eller NATO, og sluttet seg til FN så sent som i 2002). Status som en nøytral stat gir Sveits prestisje og makt, ikke materiell makt som penger og våpen, men en normativ makt og legitimitet til å gripe inn diplomatisk i viktige internasjonale spørsmål (Goldstein og Pevehouse 2011:123).

Konstruktivistisk forskning ser også på internasjonale normer og deres makt til å begrense en stats handling. Selv om realister og ny-liberale hevder at stater tar avgjørelser basert på en *konsekvens logikk* («hva som vil skje med meg hvis jeg oppfører seg på en bestemt måte?»), er konstruktivistiske forskere oppmerksom på hva som er passende, høvelig eller sømmelig. Det dreier seg om å handle i tråd med visse normer og standarder, ikke om hva som er formålstjenlig eller hensiktsmessig med sikte på å oppnå bestemte konsekvenser. Handlingen er med andre ord ikke bare et middel, men i en viss forstand et mål i seg selv. På grunn av problemstillingens formål er Haas (1992) teori om det epistemiske fellesskap sentral. Teorien om epistemiske fellesskap er et begrep under den konstruktivistiske tilnærmingen på internasjonale relasjoner. Til tross for at teorien ble utformet i en annen kontekst benyttes den i oppgaven som en forklaringsmodell på EUs påvirkning av nasjonale aktører. EU vil her benytte seg av mekanismer basert på idealer og normative prosesser for å drive europeisk integrasjonen videre. I denne sammenheng forstås epistemiske fellesskap som EUs norm-entreprenører. Ifølge Haas er et epistemisk fellesskap definert som et nettverk av fagfolk og eksperter med høy og anerkjent kompetanse innenfor et bestemt saksområde, med autorativ kunnskap innenfor saksområde (Haas 1992:3). Individuer delaktig i et epistemisk samfunn vil finne sine navn i ulike delegasjoner, mellomstatlige møtevirksomhet og innenfor diplomatisk briefing. Medlemmene av et epistemisk fellesskap eller retttere sagt eksperter oppfattes som sterke aktører både på et nasjonalt og internasjonalt nivå. Ekspertene har en viktig funksjon i beslutningsprosessen fordi deres kunnskap og informasjon blir oppfordret og ansvar blir også delegert over til dem (Ibid. 35).

3.4 Europeiserings teori.

I denne delen skal vi presentere ulike forklaringsmodeller på hvorfor Norge følger EU. Her vil begrepet om europeisering stå sentralt. I studiene av europeisering er det forskjellige perspektiv på om europeiseringen av medlemstater, skjer nedenifra-opp eller ovenfra-ned. Fra et nedenifra-opp

perspektiv vil medlemstatene og de nasjonale aktørers utforming av EU politikk stå sentralt. EU vil her forstås som en politisk arena hvor aktører på forskjellige nivåer i forvaltningssystemet både konkurrerer og samarbeider om å føre den europeiske integrasjonen videre (Cini og Borrigan 2013:118-120).

I et ovenfra-ned perspektiv på europeisering er prosessen reversert. Her vil fokuset være på hvordan EU former institusjoner, aktører, prosesser og politiske utfall hos medlemsland samt tredjeland som Norge. EU oppfattes her som en mellomstatlig organisasjon med overnasjonal myndighet til å påvirke og regulere medlemsstatenes, og EØS-landenes politikktutforming på alle nivåer, fra det nasjonale til det regionale og kommunale nivået. EUs lov- og regelverk påvirker altså økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle saksområder i alle stater som generelt tilknyttes til EU. EUs regelverk og prosedyrer gjennomtrenger nasjonalt lovverk og medlemslandenes forvaltning (Veggeland 2010:95). Europeisering kan også forstås som etableringen av nye regler, normer, praksiser og strukturer som medlemsland er eksponert for og må innlemme i sine nasjonale forvaltningsstrukturer (Cini og Borrigan 2013:119). Denne oppgaven handler i utgangspunktet om endring av politikk, fra et nasjonalt til et internasjonalt nivå. Diskusjon omkring fri vilje og determinisme står sentralt her i hvordan EUs politikk vedlikeholdes og transformeres i nasjonal kontekst. Det grunnleggende spørsmålet rundt europeiseringsbegrepet handler om hvordan EUs-medlemsland/EØS-land tilpasser seg EUs politikk.

Gjennomgangen av det teoretiske rammeverket har til nå har søkt å kaste lys over realismen, liberalismen og konstruktivismen. Hovedperspektivene gir ulike antakelser og forklaringsmåter når det gjelder mellomstatlige relasjoner, og benyttes i oppgaven primært for å forklare hvorfor sanksjoner blir benyttet. Men fordi de ulike hovedperspektivene skissert ovenfor ikke spesifikt forklarer hvorfor Norge har valgt å følge EU, vil vi her legge vekt på tre europeiseringsmekanismer som alle baserer seg på generelle perspektiver på menneskelig atferd. Vi skiller her mellom regel, interesse og idebasert tilpasning (Claes og Tranøy 1999:7). Ifølge Claes og Tranøy (1999) betyr tilpasning «at norske myndigheter gjør ting de ellers ikke ville ha gjort, opprettholder en politikk de ellers ville ha forlatt, eller gir politikken andre former og begrunnelser enn de ville ha gjort uten påvirkning fra EU» (Claes og Tranøy 1999:4). Inndelingen av regel, interesse og idebasert tilpasning kan også forklares som tilpasninger som tar utgangspunkt i institusjonelle forhold (regelbasert), aktørers/staters interesser (interessebasert) og kognitive faktorer (idebasert). Som vi ser er inndelingen av regel, interesse og idebasert tilpasning sammenfallende med de benyttede hovedperspektivene liberalisme, realisme og sosialkonstruktivisme.

Med *regelbasert tilpasning* vil individers handlinger begrunnes og begrenses av institusjoner. Den regelbaserte tilpasningen vektlegger derfor betydningen av institusjonelle forhold som førende for

individens handlingsmønster (Ibid:7-8) i form av regler, lover og vedtak underlagt EU. En regelbasert tilpasning vil kun karakteriseres når EUs lovgivninger og regelverk implementeres til norsk lov gjennom EØS-avtalen. Fordi den regelbaserte tilpasningen som tar utgangspunkt i institusjonelle forhold, er tilpasningen et resultat av at Norge gjennom EØS-avtalen har påtatt seg en generell forpliktelse til å rette seg etter EUs lovgivning. Her vil Norges EU-tilpasning ta utgangspunkt i regelverk og nedskrevne prosedyrer. Dette gjelder regler om handelspolitikk, fiskeripolitikk, avgifts- og skatteharmonisering, pengeunionen, justissamarbeid og den felles utenriks- og sikkerhetspolitikken. Det er hovedsakelig tilpasning i regelverket i den felles utenriks- og sikkerhetspolitikken denne oppgaven baserer seg på. Fordi tilpasningens form tar utgangspunkt EUs regelbaserte system kobles den til liberalismens antakelser i internasjonal politikk.

Den *interessebaserte tilpasningen* tar derimot utgangspunkt i tradisjonelle modeller for rasjonelle handling. Her vil aktører forsøke å oppnå best mulig resultat gitt de institusjonelle rammene man er i besittelse av. Her vil ytre endringer i omgivelsene virker inn på statsnivå og innsnevre eller utvide nasjonale myndigheters handlingsrom (Ibid:7-9). For EØS-landet Norge vil ikke-bindene beslutninger som ikke inngår i EØS avtalen, likevel få betydning ved at EU setter standarder som norske myndigheter føler seg presset til å følge. I oppgavens kontekst vil etableringen av EUs felles utenriks og sikkerhetspolitikk «tvinge» norske myndigheter til å følge, og forholde seg til dette politikkområdet og dets videre utvikling. Dette vil skje til tross for at man ikke er rettslig bundet av politikkområdet. Her vil sikkerhetspolitiske interesser være relevante og forklaringsmodellen kobles derfor til realismens antakelser på mellomstatlige relasjoner. Her vil Norge tilpasse seg EU grunnet de politiske omgivelsene supplert med nasjonale interesser.

Den tredje tilpasningsformen betegnes som en *idebasert tilpasning*. Den idebaserte tilpasningen tar utgangspunkt i hvordan nasjonale interesser og preferanser dannes. Her vil læring kunne påvirke politiske beslutningstakere og forvaltningsrepresentanter ved dannelsen av nye preferanser sammenfallende med EU. I oppgavens kontekst snakker vi her om en læringsprosess der EUs håndtering av sikkerhetspolitiske spørsmål, samt EUs signifikans på dette politikkområde, kan gi nasjonale aktører en lik oppfatning som den som er rådende i EU (Ibid:7,10,169). Videre skiller mellom en problem- eller løsningsdrevet tilpasning. Er tilpasningen problemdrevet foreligger det et problem for norske myndigheter, her vil det politiske problemet bli argumentert for av EU, og gjennom refleksjon og sosial interaksjon virke attraktiv for norske myndigheter. Er tilpasningen løsningsdrevet derimot finnes det ikke et opprinnelig problem for norske myndigheter. Her legges det vekt på de politiske omgivelsene, ideene og tankemønstrene som oppfattes som det «riktige». Man benytter seg bevisst av andres lærdom eller gjennom kopiering og oversetting av andres tankemønstre eller populære ideer og praksiser (Ibid:10; Rørvik 2009:247-315; Claes og Tranøy 1999:10). Fordi den idebaserte tilpasningen tar utgangspunkt i sosialisering, læring og kunnskap som forklaringsmodell på

Norges valg om å følge EU, går den innunder den sosialkonstruktivistiske tilnærmingen på mellomstatlige forhold.

4. SANSKSJONER I INTERNASJONAL POLITIKK OG EUs RESTRIKTIVE TILTAK.

I dette kapittelet vil vi å gi en innføring på fenomenet sanksjoner i internasjonale relasjoner. Å gi en innføring i sanksjoner vil være hensiktsmessig for å gi leseren en grunnleggende forståelse av forskjellige typer ikke-militære sanksjoner og hensikten ved å benytte seg av dem i det internasjonale samfunnet. Her vil vi forklare forskjellen på smarte og økonomiske sanksjoner, og forklare mulige årsaker til at stater blir sanksjonert. Videre i kapittelet gjør vi rede for EUs restriktive tiltak mot Ukrainske tjenestemenn og Russland. Kapittelet fortsetter deretter med opptrappingen av EUs restriktive tiltak kronologisk fra 20. Februar 2014 til 16. desember 2014.

4.1 Sanksjoner i internasjonal politikk

En *Sanksjon* er en negativ eller positiv reaksjon på en uønsket atferd i det internasjonale systemet. I det daglige er det vanlig å oppfatte sanksjoner først og fremst som negative reaksjoner rettet mot uønsket atferd eller avvik. Et enkelt eksempel kan være foreldre som nekter barnet lørdagsgodteri (sanksjon) fordi barnet ikke spiser grønnsakene sine (den uønskede atferd). I internasjonal politikk er den uønskede handlingen, eller årsaken til sanksjonene mer alvorlig og konsekvensene av sanksjonene følgelig større. Når vi snakker om sanksjoner i folkeretten, er det når en eller flere stater bruker diplomatiske eller økonomiske virkemidler for å få en stat til å handle annerledes enn den ellers ville gjort. Det å bruke sanksjoner kan slik forstås som et maktmiddel. Det skilles vanligvis mellom *diplomatiske* og *økonomiske* sanksjoner. Når diplomatiske sanksjoner innføres kan for eksempel diplomatiske forbindelser brytes. Land som tidligere er rammet av sanksjoner er blant annet Sovjetunionen, Sør-Afrika, Somalia, tidligere Jugoslavia, Libya, Irak, Iran og Syria (Wallenstein 2011:175-181; Goldstein og Pevehouse 2011:288-289).

Økonomiske sanksjoner kan være negative- eller positive. *Negative sanksjoner* kan blant annet bestå av våpen-embargo, og- eller generell handelsboikott. En eventuell handelsboikott rammer da deler av, eller all normal flyt av varer og tjenester over det berørte lands grenser. De negative sanksjoner som er diskutert så langt betyr at en utenforstående aktørs bevisste brudd med- eller forstyrrelse av en annen aktørs eksterne forbindelser. Hensikten med handelsboikotten er å oppnå en bestemt endring av den sanksjonertes adferd og politikk, det være seg en regjering eller en ikke-statlig gruppe. *Positive sanksjoner* refererer til det motsatte, til initiering av nye forbindelser, altså å stimulere eller belønne endringer hos den sanksjonerte aktør (Wallenstein 2011:178). Generelle negative økonomiske

sanksjoner kan ha alvorlige konsekvenser for landet som blir rammet. I den senere tid har man derfor sett en vridning mot mer målrettede sanksjoner, så kalte *smarte sanksjoner* (Ibid: 179-181).

Målrettede *smarte sanksjoner* er en vridning fra de omfattende sanksjonene. Sanksjoner har altså gått fra å være omfattende til å bli målrettet, fra å isolere et helt land til å zoomme inn på bestemte beslutningstakere, og fra å inkludere all type handel til å omhandle bestemte varer. Den forventede effekten har utviklet seg fra; å lamme en hel økonomi; til å påvirke bestemte sektorer; fra å lage opprør-induserende nød; til bekymring for de humanitære effekter; fra målrettet treffe «enhver mistenkt»; til å overholde høyere menneskerettslige standarder. Smarte sanksjoner består typisk av at konkrete personers økonomiske verdier som måtte befinne seg i landene som innfører sanksjonene fryses. Videre kan man innføre reiseforbud slik at sanksjonerte personer ikke får reise til sanksjonerende land. Slike sanksjoner kan også rettes mot selskap som tilknyttes de personer sanksjonene rettes mot (Ibid:176).

I utgangspunktet hører diplomatiske og økonomiske sanksjoner til de virkemidler som er tilgjengelige for aktørene i mellomstatlige anliggende. Det er og i utgangspunktet tillatt å benytte sanksjoner mot uønsket aktivitet selv uten at det ikke foreligger en FN Sikkerhetsrådsresolusjon (S/RES). Hvis en S/RES foreligger plikter det alle medlemmene i FN å følge resolusjonen og vil bli straffet om den brytes. Bruk av militærmaktsanksjoner er ikke lov uten en S/RES etter FN charteret. Unntaksvis i selvforsvar eller etter artikkel 2(4) hvor det er enighet i FNs sikkerhetsråd, altså en S/RES. Det eksisterer derimot ikke et forbud mot bruk av «non-forcible» eller ikke-voldelige tiltak som for eksempel økonomisk og diplomatiske sanksjoner (Tsagourias og White 2014:224).

4.2 Restriktive tiltak: Økonomiske sanksjoner.

Etter de voldelige opptøyene mellom demonstranter og regjeringsstyrkene på Maidanplassen 18-19. februar 2014 der over 90 mennesker mistet livet og flere hundre ble såret, ble det innført visum og finansielle restriksjoner på Ukrainske tjenestemenn holdt ansvarlige for de voldelige sammenstøtene. USA, EU og Norge vedtok alle sanksjoner mot Ukrainske embetsmenn den 20.februar 2014. Utenriksminister Børge Brende (H) uttalte i pressemelding at «Norge fordømmer voldsbruken på det sterkeste. Vi understreker at enhver bruk av vold fra alle parter er uakseptabelt. Myndighetene har et særlig ansvar for å beskytte sikkerheten til alle ukrainere, slik at man unngår ytterligere drepte og skadde». Som videre respons på Russlands annektering av Krimhalvøyen og de-stabiliseringen av Ukrainas østlige region har EU pålagt restriktive tiltak mot Russland. Anneksjonen av Krimhalvøya ble signert i Kreml den 18. mars. Hverken Ukraina, NATO, EU eller USA anerkjente annekksjonen av Krimhalvøya. Den 1. april frøs NATO det sivile og militære samarbeidet med Russland. Likevel ble det fastslått at den politiske dialogen ville bestå. Situasjonen har videre utviklet

seg i Ukraina ved at russiske tropper og militært utstyr ulovlig har krysset de østlige grensene i Donetsk-området, i et forsøk på å destabilisere Ukraina som suveren nasjon (Havdiak og Inderike 2014:475-489). EUs fokus har vært en nedtrapping av krisen i Ukraina. EU har oppfordret alle sider til å fortsette å engasjere seg i en meningsfull og inkluderende dialog som fører til en varig løsning, samt å beskytte Ukrainas territoriale integritet. EU har arbeidet for å sikre en stabil, velstående og demokratisk fremtid for alle Ukrainas borgere. EU har også foreslått å trappe opp sin støtte til Ukrainas økonomiske og politiske reformer. EUs restriktive sanksjoner mot Russland etter anneksjonen av Krim er en internasjonal og ikke-militær regulering som kan deles inn i 3 kategorier restriktive tiltak: 1) Restriktive tiltak mot personer i Ukraina og Russland, 2) Restriksjoner som omhandler Krim og Sevastopol, samt 3) Sektortiltak.

4.3.1 EUs Første utvidelser av restriktive tiltak mot Russland og Ukraina

Den 20. februar 2014 innførte EU sanksjoner mot ukrainske tjenestemenn holdt ansvarlig for den voldelige eskaleringen under demonstrasjonene på Maidanplassen. Sanksjonene ble videreført 17. mars 2014 etter at EU innførte de første reiseforbud og frøs aktiva til russiske og ukrainske tjenestemenn, som følge av Russlands ulovlig annektering av Krim. EU fulgte opp Russlands brudd på ukrainsk suverenitet og territoriale integritet med å sette i verk målrettede tiltak såkalte smarte sanksjoner. Dette var en opptrapping på de opprinnelige sanksjonene mot ukrainske tjenestemenn 20. februar 2014.

4.3.2 EUs andre utvidelse av restriktive tiltak fra 29. april 2014

De diplomatiske tiltakene EU satte i verk 29. april 2014 var at det forestående G8-toppmøtet i Sotsji ble avlyst, de ble holdt et G7 møte i Brussel 4. til 5. juni isteden. EU-land støttet også suspensjonen av forhandlinger om Russlands medlemskap i OECD (Organisasjonen for europeisk samarbeid og utvikling) og Det internasjonale energibyrådet. EU-Russland-toppmøtet ble også avlyst og EUs medlemsland besluttet å opphøre de regelmessige bilaterale toppmøtene med Russland. Bilaterale samtaler med Russland om visumsaker ble suspendert. I tillegg er en ny vurdering av EU-Russlands samarbeidsprogram som da pågikk suspendert. EUs bilaterale samarbeidsprogrammer i regionen ble stoppet. Prosjekter som arbeider utelukkende med samarbeid over landegrensene og det sivile samfunn ble opprettholdt

29. april 2014 bestemte EU å fryse aktiva og opprette et visum forbud for 132 personer, og 28 virksomheter er underlagt en frysing av sine eiendeler i EU. Dette omfatter 126 personer og 15 virksomheter som er ansvarlig i brudd på Ukrainas territoriale integritet.

4.3.3 EUs tredje utvidelse av restriktive tiltak mot Krim og Sevastopol

Som følge av at EU ikke anerkjenner Russlands annektering av Krim og Sevastopol, har følgende restriksjoner blitt pålagt 18. desember 2014: Forbud mot import fra Krim og Sevastopol, med mindre ledsaget av et opprinnelsessertifikat fra ukrainske myndigheter. Investeringer på Krim eller Sevastopol er forbudt, og europeere og EU-baserte selskaper kan ikke lengre kjøpe fast eiendom eller virksomhet der, finansiere selskaper eller forsyningsrelaterte tjenester. I tillegg vil EU aktører ikke lengre lovlig tilby reiselivstjenester på Krim eller Sevastopol. Spesielt kan europeiske cruiseskip ikke mer anløpe havner på Krimhalvøya, unntatt i nødstilfeller. Dette gjelder for alle skip som eies eller kontrolleres av et europeisk land eller som fører flagg fra et medlemsland. Eksisterende cruiseskip kontrakter kan fortsatt bli opprettholdt. Det har også blitt forbudt å eksportere visse varer og teknologi til selskaper på Krim eller til bruk der. Dette gjelder transport, telekommunikasjon og energisektoren eller utredning, leting og produksjon av olje, gass og mineralressurser. Teknisk assistanse, megling, bygging eller ingeniørtjenester knyttet til infrastruktur i de samme sektorene skal heller ikke gis (European Commission 2014a).

4.3.4 Fjerde utvidelse av restriktive tiltak, rettet mot sektor samarbeid og utveksling

Etter bestemmelse og retningslinjer fra Europa Kommissjonen kan ikke EU-borgere og selskaper lenger kjøpe eller selge nye obligasjoner fra 16. desember 2014. Dette gjelder også aksjer eller tilsvarende finansielle instrumenter med løpetid over 30 dager, utstedt av fem store statseide russiske banker, eller deres datterselskaper utenfor EU. De restriktive tiltakene treffer også tre store Russisk eide energiselskaper samt tre store selskaper i den russiske forsvarsindustrien. Tjenester knyttet til utstedelse av slike finansielle instrumenter, for eksempel megling, er også forbudt. EU-borgere og selskaper kan ikke lengre gi lån til fem store russiske statseide banker. Embargo på import og eksport av våpen og annet relatert materiale fra- og til Russland, som er på EUs felles militær liste. Forbud mot eksport av varer og teknologi til dobbelmilitær bruk i Russland, eller til russiske militære sluttbrukere. Eksport av visse energirelatert utstyr og teknologi til Russland er underlagt forhåndsgodkjenning av vedkommende myndigheter i medlemsstatene. Eksportlisenser vil bli avvist hvis produktene er forutbestemt for dypvanns oljeleting og produksjon, arktisk oljeleting eller produksjon og skiferoljeprosjekter i Russland. Tjenester som er nødvendig for dypvanns oljeleting og produksjon, arktisk oljeleting eller produksjon og skiferoljeprosjekter i Russland kan ikke leveres, for eksempel boring, brønntesting eller loggingtjenester (European Commission 2014b).

4.3.5 Russlands mot sanksjoner

Som en reaksjon på EU, Canada, USA, Australia og Norges sanksjoner har Russland svart med mot-sanksjoner. I følge Kreml vedtok den russiske regjeringen mottiltak for å sikre balanse i varemarkedet

samt hindre akselererende prisstigning for landbruksprodukter og næringsmidler. De russiske tiltakene skulle øke tilbudet av innenlandske varer når landet var under et sanksjonsregime (Kreml 2014). Russiske myndigheter vedtok derfor fullstendig importforbud av matvarer fra EU, USA, Canada, Australia og Norge. Importforbudet gjelder storfekjøtt, svinekjøtt, grønnsaker, frukt, fisk, fjærfekjøtt, ost og melkeprodukter.

5. HVORFOR FØLGER NORGE EUs SANKSJONSPOLITIKK

I dette kapitlet skal vi forklare hvorfor Norge har sluttet seg til EUs sanksjonsregime mot Russland. Kapitlet begynner med en beskrivende del av Norges forhold til EU og Russland i etter den kalde krigens slutt. Kapitlets videre gang tar for seg en beskrivende del av Norge og norske myndigheters posisjon i det europeiske utenriks- og sikkerhetspolitiske scenariet på 1990-tallet, frem til i dag. Kapitlet deles videre inn i tre deler som hver for seg belyser den norske sanksjonspolitikken, henholdsvis i et realistisk perspektiv, liberalt perspektiv, og ved en konstruktivistisk tilnærming. I det realistiske perspektivet legges det vekt på det maktpolitiske, dominans og maktbalanse. Det liberale perspektivet tar kapitlet utgangspunkt i internasjonal rettsorden der felles normer og verdier gjennom avtaleverk og gjensidig avhengighet. I det tredje og konstruktivistiske perspektivet vektlegges det diskursive, der spredning av ideer, normer og verdier i vektlegges. Vi vil også i analysedelene supplere med Claes og Tranøys (1999) tilpasningsmåter i forvaltningen av forsvars- og sikkerhetspolitikken.

5.1 Europa, Russland og Norges sikkerhetspolitiske rammevilkår endres.

Med slutten på den kalde krigen ble ikke Norges sikkerhetspolitiske stilling forbedret i stor grad. For første gang siden 1949 var ikke spenningsforholdet mellom øst og vest lenger dominerende for den sikkerhetspolitiske utviklingen i Norges nærområder. 40 år med relativt stabile og forutsigbare omgivelser ble etter Sovjetunionen fall og den kalde krigens slutt ble erstattet med ny usikkerhet om den framtidige utviklingen. Resultatet ble at de sikkerhetspolitiske utfordringer Norge hadde forholdt seg til under den kalde krigen, ikke endret seg etter den kalde krigen slutt. Norge var fortsatt nabo til Europas største militærmakt. Norge manglet også de nødvendige økonomiske, menneskelige og militære ressurser for å forsvare seg mot press eller eventuelt militært angrep fra Russland. Norge beholdt derfor fokus på Nordvest-Russlands sikkerhetspolitiske betydning etter Sovjetunionens oppløsning (Claes og Tranøy 1999:54). Da NATO vedtok det nye organisasjonskonseptet fra et tradisjonelt invasjoners forsvar til mer fleksible styrker på Roma toppmøte i 1991, medførte dette usikkerhet for Norge. Fleksible styrker skulle kunne settes inn hvor som helst, på kort varsel for å møte de nye truslene. Det nye sikkerhetsstrategiske konseptet hadde som mål å

ivareta de nye sikkerhetspolitiske utfordringene i Europa gjennom en mer fleksibel militærstruktur. Omleggingen av sikkerhetsstrukturen gjorde det mulig for NATO å fungere som en kollektiv sikkerhetsorganisasjon i Europa (Ibid:50-54). I motsetningen til den gamle konfliktstrukturen innebar det at militære styrker ikke lenger skulle befeste en deling av Europa, eller være rettet mot Sovjetunionen og kommunismen.

Etter Sovjetunionens oppløsning i 1991 mistet Russland mye av den ervervede kystlinjen til republikkene som erklærte seg som selvstendige stater. Baltikum landene i Østersjøen, og Ukraina og Georgia i Svartehavet overtok de fleste havnene mot vest. Russland på sin side beholdt bare to større havner i Østersjøen, St. Petersburg og Kaliningrad. Litauen og Latvia overtok sin del av den sovjetiske handelsflåten, og Svartehavsflåten ble delt mellom Russland og Ukraina. Som et resultat av Sovjets oppløsning og tap av strategisk viktige kystlinjer, måtte Russland rette oppmerksomheten mot de nordlige havområder for å opprettholde en troverdig og effektiv tilknytning til Europa (NOU 2003:32:27). Grunnet Norges geografiske posisjon og sikkerhetspolitiske situasjon, har norske myndigheter aktivt søkt å fremme et godt bilateralt forhold og samarbeidsklima med Russland. I 1993 ble det euro-arktiske Barents samarbeidet lansert etter Norges initiativ og samarbeidet mellom partene har siden utviklet seg til å omfatte fiskeri, miljø og militært-samarbeid.

Etter at det i 1990 ble det innledet forhandlinger mellom EF og EFTA-landene i håp om å utvide det indre marked, til også å omfatte EFTA-landene i et europeisk økonomisk samarbeidsområde (EØS) ble EØS-avtalen undertegnet av medlemslandene i EF og EFTA i 1992. Norge var nå et EØS-land og avtalen karakteriseres som en dynamisk avtale, dette er betyr at den kontinuerlig endres parallelt som EU videreutvikler sitt regelverk. EØS-avtalen er den største og mest sammensatte avtalen Norge noen gang har inngått, og et velkjent begrep i norsk samfunnsdebatt. Det er likevel mindre kjent at Norges forhold til EU ikke bare er reguleres gjennom EØS-avtalen, men også andre avtaler. EU regulerer eksempelvis Norges forhold til andre EU-land. Norge tar også inn nye avtaler og lovgivninger utenfor de «fire friheter» etter bestemmelse i EØS-avtalen, selv om man ikke forpliktet til å ta inn disse nye rettsaktene (NOU 2012:2:68). Norge som et EØS-land har ikke tilgang til EUs beslutningsprosesser i ministerrådet eller europaparlamentet. Dette innebærer at EØS-avtalen ikke gir Norge en direkte kanal for innflytelse i EUs lovgivningsprosess (Claes og Førland 2010:207-213).

For EUs medlemsland er det EUs traktatverk som er bindende, Norge er underlagt EUs sekundærlovgivning på de områdene EØS-avtalen definerer. Fordi EUs sanksjonspolitikk kommer i form av EU-forordninger er de i sin helhet direkte bindende for medlemslandene (Veggeland 2010:26-27). Forordninger er en lovgivning som er rettslig overvåket og trer umiddelbart i kraft når de er vedtatt i EU. EU-forordninger er også bindende for EØS-landet Norge på aktuelle saksområder som inngår i EØS-avtalen, men fordi Europeisk forsvars- og sikkerhetspolitikk ikke inngår i EØS avtalen, er ikke Norge forpliktet til å følge EUs sanksjonsregime ovenfor Russland. Det er derfor et paradoks at Norge møysommelig har bygget opp et godt samarbeid med Russland, likevel sanksjonerer sin stormakts nabo. Sanksjonspolitikken mot Russland må sees i lys av at norske myndigheter siden midten av 1990-tallet har søkt å knytte seg til mange av områdene i EU-samarbeidet som ikke omfattes av EØS-avtalen. Avtalene er mange men de viktigste inkluderer Schengen-avtalen som gir retten til fri personbevegelse i hele EØS-området, avtaler om justispolitikk, samt innenrikspolitiske avtaler innenfor landbruk og fiskerisektoren. De viktigste utenrikspolitiske samarbeidsavtalene er likevel Norges avtaler med EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Sanksjonene mot Russland vil her sees som en naturlig forlengelse av en stadig tettere integrasjonsprosess.

5.2 Norges integrasjon i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk

Norske myndigheters tilknytning til europeisk sikkerhetspolitikk må sees i lys av Norges avtale om et assosiert medlemskap i Vestunionen (VEU) fra 1992 (NOU 2012: 730). VEU ble i opprettet ved Brusselpakten i 1948 med hovedmål om å vise USA, at Vest-Europa tok ansvar for eget forsvar mot Sovjetunionen og kommunismen. Når EU-medlemskapet ble avslått i 1994, søkte Brundtland-regjeringen å integreres i VEU. Da norske myndigheter søkte seg til VEU var det som et europeisk land med NATO-medlemskap, men uten EU-medlemskap. Dette medførte at Norge fikk posisjon som assosiert medlem. På dette tidspunktet var VEU ansett som et viktig institusjon i europeisk forsvar og sikkerhetspolitikk. Norges assosierte medlemskap i VEU ga også Norge en "stemme" i europeiske sikkerhetssceneriet.

Norske myndigheter fikk her en dialogplattform og med et assosiert medlemskap hadde Norge retten til å ytre sin mening, komme med forslag og få innsyn i prosesser og dokumenter. Så lenge VEU forble uavhengig av EU var det fra norske myndigheters side liten forskjell på et assosiert og fullt medlemskap i VEU. Norske myndigheter oppfattet et assosiert

medlemskap i Vestunionen som en viktig kilde til innflytelse og innsyn i EUs politiske utvikling. Det ble også understreket at Norge ville utnytte sitt medlemskap «maksimalt» og VEU ble beskrevet som en viktig kanal for Norge i en europeisk forsvars- og sikkerhetspolitisk kontekst (NOU 2012:725-728). Norge fikk også i stand avtale om politisk dialog i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP). Avtalen om politisk dialog mellom EU og EFTA-landene er vedlagt i EØS-avtalen. Avtalens innhold ble konkretisert i 1995 og åpnet for at EØS-land kunne inviteres til å slutte seg EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske erklæringer, uttalelser og «felles holdninger» som vanligvis innebærer økonomiske sanksjoner (NOU 2012:2:731).

VEUs gradvise utvikling fra et uavhengig organ til et organ underlagt EU, førte til norsk usikkerhet rundt et nytt europeisk forsvars- og sikkerhetsorgan. Myndighetene fryktet at NATOs betydning ville bli innskrenket som følge av at EU ville bli styringsorgan for VEU. Norge som i utgangspunktet ønsket at VEU skulle bestå som en uavhengig organisasjon presiserte at et europeisk samarbeid måtte foregå innenfor NATOs rammeverk. Det ble uttalt at VEU var NATOs europeiske søyle og ikke EUs sikkerhetspolitiske arm (NOU 2012: 728). Norges bekymringer omkring EUs ambisjoner om det langsiktige målet om integrasjon av VEU i EU nedfelt i Maastricht-traktaten 1993, ble forsterket etter Berlin Plus avtalen i 1996 mellom EU og NATO. Avtalen gjorde det mulig for EU land å benytte seg av NATOs eiendeler gjennom VEU. Etter at Storbritannia forlot sin rolle som forsvarer av et uavhengig VEU under den fransk-britiske St. Malo erklæringen i 1998, ble forsvars- og sikkerhetspolitikken videreført til et sikkerhetspolitisk samarbeid i EU-systemet. Erklæringens overveldende moment mot et felles europeisk forsvars og sikkerhetspolitikk førte til at VEUs rolle som en uavhengig sikkerhetspolitisk institusjon ble endret (Cini og Borrangan 2013:246; NOU 2012:726; Claes og Tranøy 1999:46). EU fikk nå en selvstendig sikkerhetspolitisk rolle. Det forandrede sikkerhetspolitiske bilde i Europa kom til uttrykk etter Amsterdamtraktaten 1999 og det Europeiske råds møte samme år. Her ble EUs sikkerhetspolitiske saksområde utvidet til å gjelde krisehåndtering, fredsbevarende- og fredsskapende operasjoner gjennom opprettelsen av fleksible innsatsstyrker. Som et resultat av St.Malo erklæringen ble VEUs tidligere funksjoner og sikkerhetspolitiske organer overført til EUs FUSP. Etter oppnevningen av høyrerepresentant-funksjonen (HR) for utenriks- og sikkerhetspolitikken, fikk FUSP en permanent institusjon i Brussel. Dette skulle vise seg å endre mye av dynamikken i EUs sikkerhetspolitiske beslutningsprosesser som i utgangspunktet var forankret hos medlemslandene, til nå å befestes seg i Brussel (NOU 2012:2:726).

Amsterdamtraktaten befestet også EU-toppenes målsetningen om en felles forsvars- og sikkerhetspolitikk underlagt EUs FUSP. Organet for felles forsvars og sikkerhetspolitikk, European Security and Defence Policy (ESDP) så nå dagens lys. Dette medførte en integrasjon av VEU og Norge som assosiert medlem inn i EUs ny-etablerte forsvars og sikkerhetsorgan. Norge var nå blitt en del av en ny Europeisk forsvars- og sikkerhetspolitisk institusjon underlagt EUs FUSP. I 2002 ble den andre Berlin-Plus avtalen inngått, noe som medførte at EU kunne overta NATO-operasjoner tidligere i regi av VEU. Dette bidro til at EU kunne benytte seg av tredjeland som Norge i EUs krisehåndteringsoperasjoner. Til tross for at Norge har status som et ikke-medlem i EU har Norge stilt med et betydelig bidrag i mange av CSDP militære- og sivile operasjoner. Norge har deltatt i 11 av EUs sivile og militære operasjoner, først og fremst gjennom deltakelse i EUs militære innsatsstyrke Nordic Battle Group sammen med Sverige, Finland og Estland (NOU 2012:2:729-735).

Et nytt skifte i den sikkerhetspolitiske organiseringen kom etter Lisboa-traktaten i 2009. Etter Lisboatraktaten ble EUs søylestruktur fra Maastricht traktaten i 1993 opphevet. Søylestrukturen delte det indre marked og det økonomiske samarbeidet, samt utenriks- og sikkerhetspolitikken og justisområdet i tre forskjellige søyler. Etter at søylestrukturen falt bort, medførte dette at politikkområdene ble mer integrert. Videre synliggjorde Lisboa traktaten ambisjonene og prioriteringen i forsvars- og sikkerhetspolitikken til EU ved omlegging av FUSP og ESDP institusjonelle struktur. Dette ble gjort for å sikre bedre samordning. Opprettelsen av utenriksstjenesten European External Action Service (EEAS) skulle samle EUs internasjonale og utenrikspolitiske forbindelser og oppgaver under et organ. Videre befestet traktaten også reformer i EUs forsvars- og sikkerhetspolitikk ved å utnevne Høyrepresentanten fra ESDP til visepresident for kommisjonen, noe som gav politikkområdet større gjennomslagskraft. Det ble også gjennomført navn endring fra European Defence and Security Policy (EDSP) til Common Security and Defence Policy (CSDP). (NOU 2012:727-730; Claes og Førland 2010:161).

Lisboa-traktaten fikk også implikasjoner for møtevirksomheten mellom EU og tredjeland som Norge, ved at norske myndigheters dialogplattform veksler mellom EEAS og Høyrepresentanten, noe som gir en indikasjon på at mulighetene for innflytelse og påvirkning ble innskrenket. Dette er en utfordring for utenforlandet Norge fordi myndighetene ikke har noen ansatte i EUs institusjoner. Norges målsetning om nær tilknytning til FUSP, ivaretas i all

hovedsak av personer og fagavdelinger som har direkte ansvar for forholdet til EU. Men fordi utenforlandet Norge ikke deltar i viktige dialogfora, og er man derfor avhengig av nasjonale eksperter og ukonvensjonelt påvirkningsarbeid rettet mot EU. Norges eneste mulighet til påvirkning skjer via den norske EU-delegasjonen utplassert i Brussel, eller utsending av «nasjonale eksperter» til komitéarbeid og arbeidsgrupper (Meld.nr.5 2012-2013:11).

VEUs institusjonelle struktur samt VEUs funksjoner og organer gjennomgikk en omfattende konvergensprosess, som tilslutt resulterte i VEUs opphør i juni 2011. Etter VEUs oppløsning forholder norske myndigheter seg nå til Europeisk sikkerhetspolitikk gjennom FUSPs og CSDPs organer deriblant forsvarsbyrået EDA (European Defence Agency) og utenriksstjenesten EEAS. Norges tilknytning til FUSP er sterkest på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området (CSDP), der Norge deltar i ulike typer militært og sivilt samarbeid med EU. FUSP fungerer i dag som et sentralt element for norsk utenriks og sikkerhetspolitikk, og Norge har mulighet gjennom den politiske dialogen vedlagt i EØS-avtalen å slutte seg til EUs utenrikspolitiske erklæringer. Dette gjøres om lag i 90 prosent av tilfellene. Etter 2000-tallet har tilslutningene økt. I lys av EUs erklærings slutter Norge seg ofte til EUs 'felles holdninger' som vanligvis innebærer sanksjoner, samt EUs innlegg i internasjonale organisasjoner. (NOU 2012:2:732,731,737). Det som begynte med et assosiert medlemskap i VEU i 1992, har ført til en dyptgående institusjonell integrasjon i EU og den felles utenriks- og sikkerhetspolitikken (Claes og Tranøy 1999:52-58).

Som en av Europas minste stater er norske interesser forankret i å ha sterke tilknytnings- bånd med EU. Gjennomgangen av Norges institusjonelle integrasjonsprosess viser likevel at til tross for et nei til EU i 1994, resulterte ikke dette i et nei til EU som sådan. Norske myndigheter har kontinuerlig benyttet seg av de mulighetene de har hatt til å forsterke de tette båndene til EU, spesifikt rettet mot forsvar- og sikkerhetspolitikken. Vi syntes det er naturlig og reise spørsmålet hvordan denne integrasjonsprosessen, som altså har endt med en felles sanksjonspolitikk mot Russland skal forstås. For å gi en forklaring må vi her benytte oss av det teoretiske rammeverket, der ulike antakelser og forklaringsmåter kan belyse mellomstatlige relasjoner og politikktutforming.

5.3. Analyse: Sanksjonspolitikken i et realistisk perspektiv

Suverene enhetlige rasjonelle stater er i det realistiske perspektivet de viktige aktørene i det internasjonale samfunn. Realismen legger som vi nå vet vekt på makt, maktpolitikk og sikkerhetsdilemmaet i det anarkiske internasjonale systemet og baserer seg på et null-sum-

spill, der den enes brød er den andres død. Anarkiet og sterke staters dominans kan temmes med maktbalansering, ved at andre igjen danner allianse for å demme opp en sterk part. Realismen er en motvekt til idealisme. Som Carr (2001) sier må man først forstå hvordan det internasjonale systemet faktisk er, før man kan definere hvordan det bør være (Carr 2001:9,10).

Da NATO trakk seg ut av Europa og endret militærstruktur ble Norge stående med mange utfordringer alene. Til tross for at mange av Norges nærmeste allierte omdefinerte sin militære struktur, klamret Norge på dette tidspunktet seg fortsatt fast i forsvarskommisjonens konklusjoner fra 1992. Her ble det utdypet at invasjonforsvaret fortsatt skulle være høyeste prioritet. Norge ble derfor vurdert som et lite fleksibelt land, som ikke hadde lagt den kalde krigen bak seg (Claes og Tranøy 1999: 53-55). For et lite land som Norge med en stormakts nabo, var det viktig at troverdigheten til NATOs sikkerhetsgaranti ble opprettholdt. Til tross for godtakelse var Norge blant de siste landene som aksepterte NATOs sikkerhetsstrategiske endring. Norge satset derfor tungt på NATO som arena for innflytelse og sikkerhet. Fra et realistisk perspektiv handler dette om relevans i Europa og NATO, samtidig som man ønsket å unngå marginalisering den i transatlantiske alliansen, etter at trusselen fra Sovjetunionen forsvant. (Skogan 2009:64-77). Dette medførte at Norges forsvar ble reformert fra et territorialforsvar mot trusselen fra Sovjetunionen, til et mer mobil innsatsforsvar for bruk i Out of Area operasjoner i NATO regi, med mandat fra FN (Meld. St. 46 (1993-1994)).

For å dekke utfordringene som oppsto i maktvakuumet NATO etterlot seg i Norges nordområder, jobbet Norge for å synliggjøre utfordringene ovenfor EU og EU-land. Dette har blitt gjort for å sikre stabilitet i et område med rike naturressurser, uavklarte grenseforhold og store miljøutfordringer, samt den økte interessen for olje og gass utvinning. Fra et realistisk perspektiv handlet det for Norge om å ikke stå alene igjen i Nord, med betydelige energi og fiskeri ressurser samt uavklarte grenseforhold med Russland (Rieker 2014; Meld. St. 30 2004-2005; NOU 2012:2). For Norge var det viktig at EU ble aktivt engasjert i Nord-Europa og nordområdene fordi Norges utfordringer i det bilaterale forholdet til Russland fortsatte selv etter det ble mindre viktig for våre allierte. Selv om Russland var svakere etter den kalde krigen var landet fortsatt en stormakt med grense til Norge.

Selv om aktørene i Arktis er underlagt rettslige reguleringer kan det likevel oppstå interessekonflikter i de enorme strategisk viktige områdene til Norge og Russland. Norge legger stor vekt på de internasjonale rettslige ordningene mellom stater, særlig Folkeretten, havrettskonvensjonen (Forsvarsdepartementet 2009) og Svalbard-traktaten. Folkeretten forstås som et internasjonalt normsystem som regulerer forholdet mellom stater, noe som er basisen for stabilitet og forutsigbarhet i det internasjonale systemet (Ruud 2006:18-19). Videre er det FNs havrettskonvensjon som utgjør folkerettsgrunnlaget for statene i polhavet deriblant Russland og Norge. Norge fikk etter havkonvensjonen i 1977 store hav og sokkelområder med enorme ressurser å forvalte (St. Meld. 7 (2011-2012)). Gjennom Svalbardtraktaten som trådte i kraft 14. august 1925, ble øyengruppene fra samme dag en del av Norge. Norges suverenitet over Svalbard er ubestridt og gjennom Svalbardtraktaten påtok Norge seg folkerettslige forpliktelser knyttet til øygruppen. Norge forpliktet seg til blant annet til å sikre likebehandling av traktatpartenes borgere og selskaper for visse formål i traktatens geografiske virkeområde (St. Meld. 7 (2011-2012)).

Etter den kalde krigen har det vært viktig å skape en ny samarbeidsstruktur som kan bidra til å utvikle naboskapet og sikre fred og stabilitet i et område med rike naturressurser, uavklarte grenseforhold og store miljøutfordringer og den økte interessen for olje og gass utvinning. Fra et realistisk perspektiv handler det her om realpolitiske strategiske ressurser og realpolitiske interesser Norge må bevare og forvalte i sameksistens med Russland. Som reaksjon på det regionale og stabiliserende samarbeidet i Østersjørådet ble derfor Barentsregionen lansert i 1993, med bærekraftig utvikling som overordnet mål. Motivene bak Barents samarbeidet var at nær tilknytning skulle sikre langsiktig politisk stabilitet og reduserer mulige spenninger, i en region som under den kalde krigen var et område med militære konfrontasjoner. Fra et realistisk perspektiv var dette et forsøk på å trekke EU med i et stabiliserende samarbeid med Russland, slik at Norge ikke skulle håndtere stormakten alene i nord. Det handler om å opprettholde maktbalansen slik den var før NATOs omstrukturering.

Etter at nordområde politikken ble lansert har det blitt gjennomført en rekke bilaterale dialoger, særlig med europeiske land. Aller viktigst har vært kontakten med Tyskland (Rieker 2014). Redselen for å stå alene i nord kommer frem tidlig på 1990-tallet. I Stortingsmelding 46 (1993-1994) fra Forsvarsdepartementet kommer det frem at de Europeiske landene må ta mere av ansvaret for egen sikkerhet og at VEU skal fungere som NATOs forsvarsorganisasjon og NATOs søyle. Norge er avhengig av sitt assosiert medlemskap i VEU da Norge ikke har

alle nødvendige styrkekomponenter selv, og blir derfor nødt til selv å bidra i det europeiske forsvars samarbeidet om de skal kunne regne med å selv bli hørt ved behov (St. Meld. 46 (1993-1994)). Til tross for at Norge søkte så tett tilknytning som mulig i den europeiske sikkerhetspolitikken, argumenterte norske myndigheter ofte mot at EU skulle utvikle en selvstendig sikkerhetspolitikk og presiserte NATOs betydning.

Norges forhold til FUSP har derfor vært preget av usikkerhet og tvetydigheter. En slik tilnærming var høyst gjeldene i perioden etter EØS-avtalens inngåelse frem til årtusenskiftet. Norske myndigheters tvetydighet kommer av ønsket om å få best mulig innsyn i EUs sikkerhetspolitikk, kombinert med usikkerhet rundt EUs ambisjoner- om å bli en autonom utenriks- og sikkerhetspolitisk aktør.

EUs sikkerhetspolitiske ambisjoner brakte norske bekymringer for et svekket amerikansk engasjement i Europa. Standpunktet var her at enhver intensivering av europeisk samarbeid måtte foregå innenfor NATOs rammer (NOU 2012:2:728-731). Den vedvarende kontinuiteten i NATOs betydning og troen på at NATO burde spille den viktigste rollen i europeisk sikkerhetspolitikk, tyder på at den foretatte tilpasningen i forsvar og sikkerhetspolitikken ikke bar preg av en idebasert tilpasning i løpet av 1990-tallet. Norges prioriteringer innenfor de sikkerhetspolitiske rammeavtalene ved første halvdel av 1990 tallet, preges derfor av en interessebasert tilpasning ved at den utelukkende var basert på nasjonale interesser (Sjursen 1999 48-49). Det er også belegg for å hevde en interessebasert tilpasning grunnet de politiske dialogene som ble etablert på 1990-tallet, kom i stand etter forespørsel fra Norge. På samme måte kan norske myndigheters valg om å trekke EUs oppmerksomhet og sikkerhetspolitikken mot nordområdene karakteriseres. Dette kan forklares som anti-marginaliseringspolitikk ved å sikre Norges relevans i forhold til de andre nordiske landene med EU-medlemskap, samtidig som man rettet EUs oppmerksomhet mot nord (ibid.)

Norske myndigheter oppfattet også et assosiert medlemskap i VEU som en viktig kilde til informasjonsinnhenting og innflytelse i EUs utvikling, samt utviklingen i FUSP. VEU ble også beskrevet som en viktig kanal til EU-lands myndigheter, og norske myndigheter understreket ønsket om å utnytte sitt assosierte medlemskap «maksimalt», der målsetningen var å få tilgang på informasjon i innenfor EU, VEU og FUSP (NOU 2012:2:728). En interessebasert tilpasning i EUs utenriks og sikkerhetspolitikk tydeliggjøres ved at myndighetene sluttet seg til FUSPs erklæringer så ofte som mulig i første halvdel av 1990-tallet. Eksempelvis deltok Norge da EU tok initiativ til å benytte seg av VEUs ressurser i

mineryddings operasjoner i Kroatia i 1998. Beslutningen om å delta handlet først og fremst om å teste ut VEUs ressurser i slike typer operasjoner.

Norsk deltakelse i fredsbevarende operasjoner og tilslutning til FUSP erklæringer forklares ut ifra et ønske om å melde Norges interesse for VEUs rolle i europeisk sikkerhetspolitikk. Samtidig som man viste interesse for og støtte til EU. Men enda viktigere bekjentgjorde man at Norge er en vesentlig alliert til tross for at man står utenfor EU (Sjuersen 1999:50-51). Norges gradvise integrasjon i EUs sikkerhetspolitikk preges derfor av å ikke havne utenfor det nye sikkerhetspolitiske kartet i Europa, samtidig som man synliggjorde Norge som en vestlig alliert. Norske myndigheter forsøkte med andre ord å oppnå best mulig resultat, gitt de institusjonelle rammene man var i besittelse av. Dette innebærer politisk dialog vedlagt i EØS-avtalen og det assosierte medlemskapet i VEU. Dette blir en indirekte form for press, der EUs endringer av standarder på et saksområde medfører at Norge føler seg presset til å endre politikk (Claes og Tranøy 1999:8-9).

Etter 2000-tallet skjedde det et historisk skifte. Norske myndigheter skulle bli en konstruktiv bidragsyter til EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Norges deltakelse og møtevirksomhet i FUSP økte, dette samme gjorde omfanget av avtaler med EU. Det kan diskuteres om norske representanters møtevirksomhet i EU og FUSP institusjoner, samt EUs signifikans og utvikling har skapt en dreining mot en tilpasning basert på ideen om EU som normativ sikkerhetspolitisk aktør. Fra et realistisk perspektiv er det sannsynlig at ekspert utsendinger, forvaltningsrepresentanter og folkevalgte etter å ha vært i kontakt med EU representanter, benytter seg av interessebaserte argumenter på nasjonalt nivå for å føre integrasjonen av Norges sikkerhet og forsvarspolitikken videre. Interessebaserte argumenter kan innebære at Norge står overfor betydelige regionale utfordringer knyttet til både ressursforvaltning, militærstrategiske forhold og miljø.

Videre vil man vektlegge den sikkerhetspolitiske situasjonen som preges av at Norge befinner seg i et strategisk følsomt område, med NATO, EU og Russland som sentrale aktører. Her er også det geografiske nedslagsfeltet for EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk utvidet. EUs utenriks og sikkerhetspolitikk treffer blant annet Arktis og nordområdene gjennom det overgripende politiske rammeverket i regionen, Nordlige dimensjon fra 1997 (NOU: 2012:2:745-746). Norske interesser i nord som tradisjonelt har handlet om forvaltning og suverenitetshevdelse i de nordlige land,-hav,- og sokkelområder, vil derfor vektlegge

utviklingen hos disse sentrale aktører – samt i FN som viktige premisser for norsk sikkerhetspolitikk (St.prp.nr.48 (2007-2008:24)). Fra et slikt perspektiv vil Norges forsvar og sikkerhetspolitikk baserer seg på en EU tilpasning der synliggjøring av Norges sikkerhetspolitiske interesser står sentralt.

Dette tydeliggjøres i St.meld. 5 (2012-2013) der det presiseres det at; «Deltakelse i EUs operasjoner gir et viktig grunnlag for aktiv dialog med EU om sentrale sikkerhetspolitiske spørsmål. Gjennom deltakelsen gjør vi oss relevante og får innsikt og påvirknings-muligheter. Det skjer ute i felten der vi er til stede, og det skjer på mer overordnet nivå i formelle og uformelle sammenhenger i Brussel». Fordi det har forekommet institusjonelle endringer i Europas sikkerhetspolitiske omgivelser, vil norske myndigheter oppfatte EU, som den viktigste internasjonale arena for å fremme norske interesser og prioriteringer. Dette medfører at Norges sikkerhetspolitiske målsetninger i dag tar utgangspunkt i EUs FUSP politikk og-institusjoner.

Norske myndigheters ønske om å delta i de institusjonaliserte CSDP strukturene kan derfor i all hovedsak forstås fra et perspektiv som omhandler ivaretagelsen av norske interesser, med spesielt hensyn til sikkerhetspolitiske spørsmål. Dette videreføres ved at deltakelse i EUs krisehåndterings operasjoner samt økonomisk bistand til EDA i stor grad handler om å få EU i tale (NOU 2012:2:740). Norges involvering i det europeiske forsvar og sikkerhets organet CSDP handler derfor all hovedsak om å verne om, og å synliggjøre Norges prioriteringer og interesser, samt unngå marginalisering i det europeiske forsvars og sikkerhet scenariet. Faren for marginalisering kommer i første rekke av NATOs tap av betydning i Europa, samtidig som transatlantiske forhold i all hovedsak foregår mellom partene USA og EU. EU kan ikke måle seg med NATO i militærstyrke men EU er blitt et viktig, og for noen europeiske stater det viktigste, forum for løpende drøftelser av utenriks- og sikkerhetspolitiske saker. Dette er også gjeldene for EØS-landet Norge. Fordi politikere og forvaltningsrepresentanter bruker EUs institusjoner for å fremme nasjonale sikkerhetspolitiske interesser karakteriseres tilpasningen i utenriks- forsvar- og sikkerhetspolitikken både som pragmatisk og interessebasert.

Waltz (1979) mener at stater som folk er usikre i forhold til deres frihetsgrad. Hvis en stat ønsker frihet, må utrygghet bli akseptert (Waltz 1979:112). For at Norge skal kunne sikre seg mot mulige trusler må landet gi opp noe av sin egen frihet til å velge om landet vil bidra i

konflikthåndtering andre steder i verden, og mister på den måten deler handlefriheten i sikkerhetspolitiske anliggender. Små stater som ønsker kollektiv sikkerhet havner ofte i det dilemmaet da de ikke er i stand til å ivareta sikkerheten på egenhånd. Nasjonalpolitikk er et område preget av autoritet, av administrasjonen, og lov og orden. Internasjonal politikk er et område preget av makt- og makt kamp, tilpasning og justering. Realismen betrakter det internasjonale nivået som særlig maktpolitisk. Det nasjonale nivået er definert som hierarkisk, vertikal, sentralisert, heterogent, og regissert på forskjellig vis; det internasjonale nivået, som anarkisk, horisontal, desentralisert, homogen, u-regissert og gjenstand for tilpasning (Waltz 1979:112,113). Det internasjonale systemet er preget av dominans og maktbalanse, og det at det finnes fredelige *prosesser* må ikke forveksles med det internasjonale systemets anarkiske *struktur* (Ibid:114). Vi må derfor se den norske sanksjoneringen av Russland i lys av at stater når som helst kan bruke makt for å optimalisere sine ressurser, sin innflytelse, makt og overlevelse.

Makt vakuemet som oppstod ved at NATO trakk seg ut av nordområdene er med på å øke den Norges usikkerhet, og trusselbildet fra Russland. Det norske forsvaret som tradisjonelt var stasjonert i nord ble mindre og benyttet i utenlands operasjoner. Norge sto nå alene, og militært svakere, igjen mot Russland. Nordområdene og Norges forhold til Russland har vært Norges viktigste utenrikspolitiske satsing i tiden etter den kalde krigen, og fikk i Stortingsmelding 15. (2008-2009) mye plass. Fokus på nærvær og samarbeid ble etter fem-dagers krigen mellom Russland og Georgia understreket (St.meld. nr. 15 (2008-2009)) da ble det klart at Russland ikke er redd for å bruke realpolitiske virkemidler i sin utenrikspolitikk (St.meld. nr. 15 (2008-2009)). Satsingen på Norges bilaterale forhold til Russland har blitt videreført i senere meldinger til Stortinget og andre offentlige uttalelser og de komplekse sakene.

Omleggingen av forsvaret medførte at forsvaret mistet mye av den tradisjonelle militære motstanden det var ment å ha mot et sterkt Russland. Norge er ikke EU medlem, men har lenge jobbet for tettere forsvars- og sikkerhetspolitiske samarbeid med Tyskland (Rieker 2014), den Europeiske union og Organisasjonen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa. Resultatet av Norges dreining mot EUs sikkerhetspolitikk og tilslutningen til EUs sanksjoner mot Russland, er etter at NATOs tilstedeværelse i nord ble mindre, en realistisk måte å sende signaler til Russland på om at Norge ikke står alene i mulige uenigheter som kan true Norges suverenitet i nord. For å få en mer troverdig sikkerhetspolitikk sanksjonerer Norge Russland.

Norge og Europa går altså sammen for å balansere Russlands militærmakt og innfører økonomiske sanksjoner i håp om å redusere Russlands militære budsjett. Det realistiske perspektiv legger stor vekt på at stater i størst mulig grad skal være selv hjulne og i stand til å forsvare egne interesser (Morgenthau 1960).

Da det ikke er mulig for Norge alene å hindre stormakten Russland ved eventuelle territorielle, eller andre suverenitetsbrudd, er det rasjonelt å inngå allianser og regionale maktjusteringer i et forsøk på å balansere en større makt. Det blir i et realistisk perspektiv viktig for Norge og andre Europeiske land å balansere den nyvunne makten, ambisjonen, evnen, og viljen til Russland med sanksjoner for å unngå å bli dominert. Fra et norsk realpolitiske perspektiv kan motivet for sanksjonene være å balansere Russlands økende satsning på landets militære, ikke for å få mere relativ makt, men for å bevare maktbalansen slik den er (Waltz 1979:119). Da spenningen vi nå ser først og fremst kan sies å skyldes makt kamp mellom konservative øst og det liberale vest om uenighet om hvordan det internasjonale systemet skal tolkes og forstås, er det ut fra et realistisk perspektiv viktig ikke å la Russland få diktere, dominere og definere hvorvidt dagens europeiske maktbalanse skal respekteres. Sanksjonspolitikken er ut fra et realistisk perspektiv et forsøk på å endre Russlands geopolitiske strategi, eller hindre at Russland gjennomfører den (Morgenthau 1960).

Norge som liten stat kan med andre ord ikke basere seg på Clausewitz realpolitiske strategier om å ha overlegen militærmakt til enhver tid (Clausewitz 1878), da dette ville være en umulig oppgave for Norge den tid Russland er overlegen på alle områder. Norge må da følge en sikkerhetsstrategi mer lik Sun Tzu, og basere seg på strategier for å unngå militære konflikter mot en overlegen fiende, ved god etterretning, informasjon om intensjon, motiver og evne, og det å sette premissene for hvor og hvordan en eventuell konflikt skal løses (Tzu, Sun 2001). Norges sanksjonstilslutning kan her ses i sammenheng med Morgenthaus realisme, som anser klokskap, forsiktighet og veiing av konsekvensene av alternative politiske handlinger å være den øverste dyd i politikken. Etikk i det abstrakte dømmer handling ut fra konformitet med den moralske lov; politisk etikk dømmer handlingen ut fra sine politiske konsekvenser (Morgenthau 1960).

Ut fra dette synet på internasjonal politikk, vil det og ikke sanksjonere Russland i konsert med Europa og USA være uklokt av Norge, da det kan bli sett på som frykt for represalier fra Russland. Sanksjoner er da en forsiktig tilnærming til konflikten og Russlands aggresjon i

Ukraina. Det å slå ned på Russlands handlinger med eventuell militærmakt i konsert med Europa, ville derimot fra et norsk realpolitisk perspektiv ikke være rasjonelt, da det moralske er å handle proporsjonalt etter den geo- og realpolitiske realiteten som eksisterer i forholdet mellom Russland og Norge. Den politisk-etiske vurderingen av sanksjonene er at dette ikke skal ødelegge det bilaterale forholdet mellom Norge og Russland i nord. Det å sette inn realpolitiske virkemidler for å vise at Europa og Norge står samlet, og at den Russiske nasjonalismen, revisjonismen og dens konsekvenser ikke aksepteres er viktig, da de politiske konsekvensene ikke står i forhold til de europeiske konforme holdningene til sameksistens på kontinentet.

Sanksjonspolitikken som ble innført mot Russland kan her også ses i lys av de økte bevilgningene til det russiske forsvaret fra 2011, og sjefen i den norske Etterretningstjenesten rapporterte russiske aktivitet i nordområdene (Grandhagen 2013). I Etterretningstjenestens åpne trusselvurdering for 2015 den økte russiske aktiviteten er ment å beskytte Russlands energiresurser, og at den ikke primært er rettet mot Norge (Etterretningstjenesten 2015). I et realistisk perspektiv kan en likevel aldri utelukke at en stat vil bruke makt mot en annen. Etter det vi har sett i Georgia og Ukraina er det derfor ikke usannsynlig at noe lignende *kan* skje med Norge, et lite land med grense til Russland (Morgenthau 1960; Carr 2001). Norge og Georgia kan dog ikke sammenlignes da Norge er medlem av den kollektive sikkerhetsalliansen NATO. Sanksjonene er innført av en allianse av stater som koordinerer handlingene mot et felles mål, i dette tilfellet Russland og Russlands real- og geopolitiske handlinger i Ukraina.

I denne spente situasjonen er EU maktbalansen og Norges sikkerhetspolitiske forsikring overfor et mer bestemt og egenrådig Russland. Den tid realismen ser på militærmakt som den viktigste kapabilitet og Norge ikke er i stand til alene å forsvare seg mot Russisk militærmakt, bruker Norge teknologisk og økonomisk makt i samarbeid med andre. På denne måten utøver et samlet Europa makt overfor Russland. Håpet er at sanksjonene svekker Russlands brutto nasjonal produkt som igjen skal svekke Russlands militærmakt. Denne samkjøringen av europeiske staters ønske om å demme opp for Russland er realpolitisk viktig da verdensbildet og maktbalansen er i endring mot en uoversiktlig multipolar verdens orden. I frykt for marginalisering og alene gang i nord er Norge med på EUs sanksjoner i håp om å synliggjøre norske sikkerhetspolitiske interesser, for å ivareta sine realpolitiske interesser, i en ny uoversiktlig sikkerhets situasjon både regionalt og globalt.

5.4 Analyse: Sanksjonspolitikken i et liberalt perspektiv

Det liberale perspektivet har en mer mangfoldig aktør flora enn realismen. Her er ikke bare stater de sentrale aktørene i internasjonale systemet, det kan også være internasjonale statlige- og ikke-statlige organisasjoner og multinasjonaleselskap. Det liberale perspektivet handler mer om hvordan verdenssamfunnet bør være, og står således i kontrast til det realistiske perspektivet. Anarkiet og sikkerhetsdilemmaet kan her temmes med institusjoner og kompleks gjensidigavhengighet. Institusjoner er formelle og uformelle regler som avgrensner aktivitet og former forventninger til aktørene og kan på den måten forme staters interesser redusere kostnadene og øke nytten av samarbeid, altså et pluss-sum-spill.

Norges sikkerhetspolitikk har tradisjonelt vært forankret i FN og NATO. Men som vi har sett har EU som sikkerhetspolitisk aktør vokst i betydning og omfang. Dette har ført til at EØS-avtalen og Norges assosierte VEU medlemskap, har ført Norge inn i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP) etter Maastricht-traktaten. Dette innebærer at Norge har knyttet et stadig dypere og tettere bånd med det liberale Europas sikkerhetssamarbeid. EU eller Det Europeiske kull- og stålfelleskapet (ECSC) som det først het ble etablert i 1951 etter at to verdenskriger hadde ruinert kontinentet. ECSC ble opprettet i håp om å få åpenhet og kontroll på produksjon av viktige komponenter til krigsindustrien. Med tiden har det mellomstatlige samarbeidet utviklet seg til å bli et unikt liberalt prosjekt, og unionen fikk Nobels Fredspris i 2012, nettopp for å ha samle Europa økonomisk, politisk og kulturelt. Den Europeiske Union er et *liberalt intergovernmentalt* samarbeid mellom tradisjonelt stridene parter. EU har blitt en regional kollektiv sikkerhets aktør. Kollektive sikkerhetsinstitusjoner avhengig av å ha en rekke tiltak til rådighet, fra tradisjonell diplomati og fredelig løsning, til ikke militære tvangstiltak som sanksjoner (Tsagourias og White 2014:219).

I et liberalt perspektiv følger Norge EUs sanksjoner for å sende et signal til Russland og omverdenen at det er uholdbart i 2014 å bryte en annen stats territorielle suverenitet. Det er også viktig at Ukraina selv skal kunne velge hvilken politisk retning landet vil ta, enten de velger en vestlig-europeisk eller russisk tilnærming. Tradisjonelt sett har Norge støttet oppunder folkeretten for å opprettholde forutsigbarhet i det mellomstatlige anarkiske systemet ved å slutte seg til liberale internasjonale institusjoner, normer, lover og regler ved kompleks gjensidig avhengighet. Dette er spesielt viktig da Norge alene ikke er i stand til å avskrekke Russland på en troverdig måte.

Da det norske Forsvaret som er ment å avskrekke og hindre et tredjeland i å angripe Norge ble reformert fra et invasjonforsvar til et mobilt forsvar, førte til at Norge mistet mye av egen forsvarsevne og ble ironisk nok mere avhengig av alliert hjelp om en konflikt med Russland skulle oppstå (St. Meld. 38. (1998-99); Græger 2009). Dette er kjent som *småstatsdilemmaet*. Små stater som Norge kan gjennom samarbeid og allianser trekke på alliansepartnerens og egen evne til avskrekking. Ulempen er at allianse dannelser og kan være årsak til at de blir trukket inn i konflikter alliansepartneren er involvert i (Kalnes, Austvik og Røhr 2010:60). Dette har vi sett i Afghanistan, Irak og Libya hvor Norge har deltatt selv om landet ikke har vært direkte involvert. Deltakelse blir da ofte legitimert med liberale argument med grunnlag i *kollektiv sikkerhet, responsebilty to protect (R2P)*², brudd på menneskerettigheter og Artikkel fem i NATO-pakten.

Norske sanksjoner mot Russland blir i et liberalt perspektiv en rasjonell handling da landets idealpolitiske linje er tuftet på internasjonale institusjoner, internasjonal lov og teorien om den *demokratiske fred*. Teorien om demokratisk fred går ut på at demokratiske stater ikke går til krig med hverandre. Det ville etter den liberale teorien vært urasjonelt av Norge ikke å sanksjonere Russland da det kunne sende signaler til det internasjonale samfunnet om at Norge ikke er opptatt av internasjonal rettsorden, at landet ikke står solidarisk opp for felles europeiske verdier, normer og regler i frykt av å sette en kile i det gode bilaterale samarbeidet Russland og Norge har i nord. Videre legger den liberale EØS-avtalen med sine fire friheter føringer som gjør det vanskelig for Norge ikke å sanksjonere. EØS-avtalen har regulert konkurransereglene slik at det ikke skal være lov å diskriminere eller på annen måte gjøre handelen med ikke-medlemmer eller tredjeland konkurransevridende (Utenriksdepartementet 2009:40; Græger 2009), Når Norge er tilknyttet Europas indre marked som EØS-medlem, og Europa velger å innføre restriktive tiltak på handel med Russland kan ikke Norge uten å bryte EØS-avtalen opprettholde en normal situasjon med Russland. Om Norge som liten stat ikke støtter det kollektive sikkerhets Europas sanksjoner, vil det kunne førte til at et solidarisk Europa ikke kommer Norge til unnsetning om Norge skulle fått utfordringer med Russland i omstridte tema rundt Svalbard-traktaten, fiskerivern, havretten etc. i nordområdene.

Det at EU sanksjonerer Russland og at Norge følger etter, er et tegn på at det liberale Europas håp om at gjensidigavhengighet og troen på mellomstatlige institusjoner og demokrati er

² Tilhengere av dette synet vil hevde at stater har ansvaret for å beskytte sin egen befolkning mot folkemord, krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten en etnisk rensing, og at når de åpenbart ikke gjør det, har det internasjonale samfunn plikt til å beskytte sårbare befolkninger (Bellamy & Williams 2010).

sterk. Liberalismen er ikke som realismen opptatt av geopolitisk militær forståelse av hvordan sikkerhet skal sikres.

Norge som tradisjonelt kun har valgt å følge FNs sanksjoner, med noen få unntak, begynte etter år 2000 også å følge EUs sanksjoner ved opprettelsen av tiltaksloven, der FN-sanksjoner ikke var tilstrekkelig eller fraværende. FN-charteret anerkjenner at regionale organer benytter aktuelle ikke- militære stabiliseringstiltak i saker som angår fred og sikkerhet for regionen (Tsagourias og White 2014:225). Siden Russland sitter i sikkerhetsrådet vil det aldri komme en sikkerhetsresolusjon for sanksjonering av Russland på det omdiskuterte bruddet på Folkeretten, da Russland som fast medlem har vetorett i rådet. Russland vil stemme ned et forslag om å sanksjonere seg selv, og det vil derfor ikke komme til en forpliktende resolusjon om sanksjoner fra sikkerhetsrådet. Mens bruken av militær makt fra stater er utelukket fra FN charteret, unntatt i utøvelse av nødverge eller under myndighet av Sikkerhetsrådet, er det ikke et tilsvarende klart forbud mot stater som benytter ikke-tvangs tiltak som sanksjoner (Tsagourias og White 2014:224).³

Tiltaksloven ble opprettet fordi EUs sanksjoner som Norge ønsket å slutte seg til, gikk utenom Norges tradisjonelle FN sanksjons- lov, og man trengte dermed en egen lov til for å kunne slutte EUs «felles holdninger/sanksjoner» på en rask og effektiv måte. Dette førte til at regjeringen fremmet et forslag om "lov om iverksetting av visse internasjonale tiltak i samband med vedtak av Den europeiske union innafor Den felles- utenriks- og tryggingsleikpolitikken". Her ble tittelen på loven endret til "lov om iverksetting av internasjonale, ikke-militære tiltak i form av avbrot eller avgrensning av økonomiske eller anna samkvem med tredjestater eller organisasjoner", da loven gikk til parlamentarisk behandling. I tilfellet med tiltaksloven er EU referansen tatt bort men innholdet legger fast at hovedpoenget med loven er raskt å kunne gjennomføre økonomiske sanksjonstiltak med utgangspunkt i felles holdninger i EU, der det er behov for en internasjonal reaksjon på hendelser hvor folkeretten eller menneskerettighetene er brutt. (NOU 2012:2:737-738) Som nevnt ovenfor innebærer dette også situasjoner der det foreligger veto i sikkerhetsrådet, og-/eller saker som ikke kommer opp i sikkerhetsrådet ved at saken omhandler en av de permanente fem medlemmene (P5). Loven om å sikre en rask tilslutning til EUs sanksjonsvedtak er utformet så lik som den EU har formulert at det, "i praksis betyr at Norge

³ Artikkel 2 (4), 42, 51, 53 FN Charter.

langt på vei kopierer og oversetter EUs vedtak inn i det norske forskriftsverket. Vedleggene med lister over personer og materiell som omfattes er ofte heller ikke oversatt til norsk" (NOU 2012:2:737). Etter at loven ble innført har Norge sluttet seg til EU initierte sanksjoner ved syv tilfeller (pr.2015), disse sanksjonene er ofte mer omfattende enn FNs sanksjoner ved at sanksjonene suppleres med personer og enheter tilført av EU (NOU 2012:2:738). Siden tiltaksloven ble innført har Norge sluttet seg til EUs sanksjoner mot Burma (2003), Elfenbenskysten (2004), Hviterussland (2006), Iran (2007,2008), Syria (2011), Libya (2011) samt Ukrainske tjenestemenn og Russland i 2014-2015 (St.Meld.nr.49 (2012-2013):24-25). Fordi EUs innflytelse skjer gjennom et internasjonalt regelbasert system, der menneskerettigheter og multilateralisme står sentralt, som i tilfellet med tiltaksloven, kan tilpasningen i forsvars- og sikkerhetspolitikken karakteriseres som en regelbasert tilpasning.

Da unilaterale økonomiske sanksjoner ikke folkerettsstridig, i motsetning til militære sanksjoner, er det ingen ting i veien for at et eller flere land kan innføre sanksjoner mot et annet. I et liberalt perspektiv kan og skal sanksjoner innføres ved brudd på de internasjonalt rettslige avtaler, og er således legitime. Det er i et liberalistisk perspektiv stater rett og plikt til at en eller flere stater går sammen for å straffe aggressoren, men også for å opprettholde lov og orden, og kollektiv sikkerhet prinsippet er foretrukket strategi for å oppnå dette. Økonomiske sanksjoner er iboende attraktivt for liberale kollektive sikkerhetsinstitusjoner siden man med dem forsøker å unngå krigens redsler. Sanksjonene kan likevel gi diplomati «tenner», da de kan tvinge frem innrømmelser hos den sanksjonerte til gjengjeld for eventuelle lettelse i, eller stans av de restriktive tiltakene (Tsagourias og White 2014:223). Norges valg om å slutte seg til EUs sanksjonspolitikken kan derfor ses i sammenheng med den liberale linjen Norge lenge har ført i kombinasjon med hva andre interessegrupper og ikke-statlige aktører nasjonalt og internasjonalt ser på som legitimt og ønsket, i henhold til Moravcsiks (1993) liberale-intergovernmentalisme. I lys av at det er nedfelt uttalte målsetninger for enhver sittende regjering for å holde på sin makt posisjon, er det essensielt å sørge for å fatte legitime beslutninger, og ikke komme i strid med de samfunnsgruppene i samfunnet som danner basis for deres makt-grunnlag. Dette gjøres først og fremst gjennom å la de ulike samfunnsgruppene preferanser og interesser komme til live i regjeringens politiske styring (Moravcsik 1993:483). Sanksjonene er ønsket fordi brudd på internasjonale normer og regler ikke skal gå ustraffet hen. Fra et liberalt perspektiv er det viktig at Europa og vesten står samlet i møte med stormakts aggresjon i Europa. EU og Norges sanksjoner er dermed et vitnemål om at stater kan avsi deler av sin suverenitet for å oppnå et pluss-sum

spill, der målet er at alle som deltar skal kunne oppnå fred, sikkerhet, og velferd fremfor realpolitisk makt.

Den andre formen for sanksjoner, militære sanksjoner, er avhengig av at statene er villig til å utføre tiltak basert på militærmakt og å bidra med soldater. Økonomiske sanksjoner er derfor mer attraktivt og lettere å få igjennom i de respektive liberale, demokratiske folkeforsamlingene i den Europeiske Union (Tsagourias og White 2014:223). Politisk enighet om sanksjon kan lettere oppnås da det er et bredt spekter av ikke-tvangstiltak som kan bli vedtatt, og det faktum at de kan være frivillig eller obligatorisk, håndhevet eller ikke hånd hevet. Siden 2000-tallet har det og vært vektlagt at uskyldige parter ikke skal bli berørt av sanksjonene, samt at sanksjoner ikke skal føre til nød og menneskerettsbrudd i det sanksjonerte land, noe som er med på å legitimere sanksjonene.

Sanksjoner gjenspeiler ofte graden av den politiske viljen som er tilgjengelig for å takle trusselen innenfor den europeiske kollektive sikkerhets orden, men tiltakene gjenspeiler ikke nødvendigvis alvoret i trusselen som blir konfrontert (Tsagourias og White 2014:223). Sett med det liberale perspektivet er sanksjonspolitikken og Norges tilslutning til den en måte å stå opp for den internasjonale rettsordenen på. Freden sikres ved at de gjensidig avhengige statene i Europa går sammen i solidaritet. Norge er en liten stat og sanksjonerer Russland ut av behovet for å opprettholde fred og samarbeid i Europa. Det kan koste Norge relativt mye å sanksjonere Russland når forvaltningene i begge land jobber for å opprettholde gode relasjoner. Men det å sette Norges interesser i nord foran en felleseuropeisk interesse om å opprettholde stabilitet på kontinentet, vil kunne marginalisere Norge og sette Norges forhold til NATO, EU og resten av vesten på spill, samt undergrave Norge internasjonalt. Og ikke å sanksjonere Russland ville kunne undergrave store deler av det liberale Europas stabiliserende prosjekt, og mulig splitte Europa.

På bakgrunn av at avtaleverket med EU innenfor FUSP-samarbeidet innebærer formell og uformell møtevirksomhet, deltakelse i militær- og siviloperasjoner, samt sanksjonstilslutning via norsk lovforskrift som en regulering av Norges tilpasning i EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk, vil tiknytningen til FUSP kunne karakteriseres som en dimensjon ved norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk som tar utgangspunkt i EUs regelverk, og derav forklares som en regelbasert tilpasning. Til tross for at FUSP-samarbeidet ikke inngår i EØS-avtalen vil rettslig bindende tekster som tiltaksloven implementeres i lovverket. Det norske

regelverket vil med andre ord tilpasses EUs regelverk. Dette kan også forstås som en type politisk rettsliggjøring ved at nye prosedyrer kommer til anvendelse ved politiske beslutninger (Claes og Tranøy 1999:285). Fordi FUSP ikke samarbeidet inngår i EØS-avtalen vil den regelbaserte tilpasningen i utgangspunktet ikke være gjeldene i forsvar og sikkerhetspolitikken. Men som vi har sett har norske myndigheter nedfelt prosedyrer og innarbeidet praksiser sammenfallende med EUs felles utenriks og sikkerhetspolitikk. Norges avtaler med EDA og avtalen om gradert informasjonsveksling vil kan her karakteriseres som regeldrevet endring. Dette gjelder også Norges avtaler om politisk dialog vedlagt i EØS-avtalen (1995), opprettelsen av EUs satellittsenter (2001), deltakelse i sivil- og politioperasjoner etableringen og deltakelse i av Nordic Battle Group (2005) samt krisehåndterings situasjoner (2002, 2003). Her er det grunn til å tro at avtalene vil legge føringer, og bidra til endring i de institusjonelle forhold i norsk utenriks- og forsvar og sikkerhetspolitikk (NOU 2012:2).

5.5 Analyse: Sanksjonspolitikken i sosialkonstruktivismen

Konstruktivismen baserer seg på antakelsene om at; den internasjonale strukturen styres av delte ideer og tankemåter heller enn materialistisk makt, og at; målrettede staters/aktørers identiteter og interesser er konstruert ved disse ideene og tankemåtene (Wendt 1992). Med et slikt utgangspunktet kan Norges tette bånd til EU, bety at EU fungerer som et referansepunkt for Norge i lys av felles europeisk identitet. Norges interesser vil derfor sentreres rundt en europeisk identitet, som konstrueres gjennom bruken av språk, distribusjon av ideer og etableringen av normer og verdier gjennom sosial interaksjon i det internasjonale samfunn (Wendt 1992:397).

Fra en konstruktivistisk tilnærming vil EUs institusjoner samt de regler og standardiserte prosedyrer og individer som utgjør institusjonene, påvirke og bli påvirket av norske politikere og forvaltningsrepresentanter. Norges tette bånd med EU bidrar her til felles virkelighetsoppfatninger og situasjonsdefinisjoner. Disse forekommer ikke bare på grunn av EUs sekundærlovgivning og normer, men også fordi tilknytning til EU viderefører et sett med felles verdier, basert på demokrati, gjensidig økonomisk avhengighet, menneskerettigheter og prinsippet om borgerrettigheter (Cini og Borrigan 2013:3). En slik antakelse tar utgangspunkt i at EU institusjoner former norske virkelighetsdefinisjoner gjennom avtaleverk og mellomstatlig interaksjon.

Etter millenniumskiftet ble ønsket om synliggjøring av Norge som en interessant og vesentlig partner for EU, en gjenganger i norsk utenrikspolitikk. Norske myndigheters skepsis til EU som sikkerhetspolitisk aktør, gjorde at Norge ble oppfattet som en bremsekloss i utviklingen av EUs sikkerhetspolitikk i løpet av 90-tallet. Det skjedde derimot en endring i utenrikspolitikken, Norge gikk fra å være en bremsekloss til å skulle bli en konstruktiv bidragsyter i det europeiske sikkerhetsscenariet. I perioden 2000-2001 valgte Arbeiderpartiets (AP) mindretallsregjering å heller fokusere på hva Norge kunne tilby EU, for å få økt innflytelse. Med utgangspunkt i den endrede utenrikspolitiske tilnærmingen i hvilke institusjoner burde spille den sentrale rollen i europeisk sikkerhetspolitikk, er det grunn til å hevde en idebasert tilpasning etter årtusenskiftet (NOU 2012:2: 738; Claes og Tranøy 1999: 53). Ifølge Sjuersen (1999) ble det vurdert som positivt og riktig av norske myndigheter at Europa spilte en mer uavhengig rolle i forhold til USA i sikkerhetspolitikken (Sjuersen 1999:53). Dette tydeliggjøres med ulike avtalene mellom Norge og EU om norsk deltakelse i EUs politi- og krisehåndteringsoperasjoner. Avtalene inngår ikke i EØS-avtalen og resulterte i norsk deltakelse, både i Bosnia og Makedonia tidlig på 2000-tallet. I 2005 ble den nordiske innsatsstyrken Nordic Battle Group (NBG) etablert med norsk deltakelse. Deltakelse i NBG betyr at nordmenn på kort varsel kan bli utsendt for å gjøre operasjoner ledet av EU (NOU 2012:2:736).

Fordi den idebaserte dreiningen tar utgangspunkt i tankeprosesser og kognitive modeller, kan den politiske møtevirksomheten mellom Norge og EU-institusjonene føre til en læringsprosess, der integrasjon av sikkerhetspolitikken er hovedmål. Her legges innflytelse og påvirkning til grunn for ideen om et Europa med ansvar for egen sikkerhet, kombinert med det styrkede synet på EU som en sikkerhetspolitisk aktør (Claes og Tranøy 1999:48-55). Et endret syn på EU kan ta utgangspunkt i en problemdrevet tilpasning. Når en tilpasning er problemdrevet, foreligger det først et opplevd problem for norske myndigheter. Politikken vil her være utprøvd og argumentet for av EU, som igjen vil virke attraktivt for norske myndigheter. Her vil integrasjon av utenriks samt sikkerhets- og forsvarspolitikken virke attraktiv for Norge. Utenforlandet Norge har ingen reelle rettigheter i EU, og ivaretagelsen av norske sikkerhetsinteresser og integrasjonen i EUs sikkerhetspolitikk må sees i lys av Norges sikkerhetspolitiske omgivelser med stormakten Russland som naboland. Norges idebaserte dreining vil gjennom systematisk refleksjon over Norge som et tredjeland, samt de sikkerhetspolitiske utfordringene som ligger til grunn, legge vekt på en integrasjon i EUs

Utenriks- og sikkerhetspolitikk. Tilslutning til EUs erklæringer, *démarches* og felles holdninger samt deltakelse i sivil og militær operasjoner er gode eksempler på dette (Ibid:10). Etter EØS-bestemmelsene foregår Norges møtevirksomhet på politisk nivå i EØS-rådet, EØS-komiteen og Parlamentarikerkomiteen. For Norge er det EØS-rådet som er det øverste politiske organet i EØS, og møtes normalt to ganger året. Norge har tradisjonelt vært representert ved sin utenriksminister, men etter regjeringsskiftet i 2012 er det europaminister Vidar Helgesen (H) som møter. Fra EUs side møter normalt noen fra politisk ledelse i det EU-landet som har formannskapet, samt representanter for EUs utenriktjeneste EEAS opprettet etter Lisboa-traktaten. EEAS ble etablert for å skape bedre samordning i EUs internasjonale politikk, samt gi EUs 28 medlemsland muligheten til å tale med en stemme.

I EØS-håndboken «I komiteer og korridorer håndbok i EØS-arbeidet» (Utenriksdepartementet 2009) kommer det frem, at det ikke er formaliserte avtaler om samarbeid mellom Norge og EU på det utenrikspolitiske området. Norge har allikevel en bilateral avtale om informasjonsutveksling og politisk dialog med EU i FUSP. Den politiske dialogen mellom EØS/EFTA-landene og EU er forankret i en erklæring om politisk dialog vedlagt EØS-avtalen og konkretisert i 1995 (Statskonsult 2009:24). De tre EØS/EFTA-landene er alle representert på møtene og gir uttrykk for nasjonale synspunkter. Bestemmelsen om politisk dialog er en del av EØS-rådets felleserklæring og innebærer blant annet at det skal organiseres regelmessige møter mellom regjeringssjefene, samt uformelle meningsutvekslinger på ministernivå ved EØS-rådsmøtene. (NOU 2013:30; St. Meld. 5 (2012-2013)).

Den politiske dialogen er i dag den eneste offisielle kommunikasjonskanalen mellom Norge og EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området. Møtene foregår både på embetsmann nivå, og på ekspert nivå. Politisk dialog på ekspert eller politisk nivå føres også i møter med representanter for EEAS som arbeider under Høyrepresentanten for EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Høyrepresentanten er også visepresident i kommisjonen, noe som gir politikkområdet større gjennomslagskraft. EEAS skal hjelpe Høyrepresentanten i gjennomføringen av EUs utenrikspolitikk ved hjelp av diplomati med støtte i normer og verdier og overbevisningskraft. EEAS forstås derfor som EUs diplomatiske korps bestående av utlånte ansatte fra medlemslandene, kommisjonen og rådssekretariatet. EEAS har også ansvaret for de 139 EU delegasjonene og kontorene spredt rundt omkring i verden. Disse skal representere EUs politikk, verdier, kampsaker samt EUs borgere globalt (Cini og Borragan 2013:249-250; NOU 2012:2:727-731).

Etter at utenriktjenesten EEAS ble opprettet er Norges ekspertutsendinger i EEAS underlagt FUSP innenfor ulike delegasjoner, arbeidsgrupper og komiteer. Dette har bidratt til en møteplass for Norge, noe som kan bety at nasjonale eksperter føler seg integrert på et institusjonelt nivå i FUSP. Med et slikt utgangspunkt kan det trekkes paralleller til Haas (1992) teori om det epistemiske fellesskap. Her vil nasjonale eksperter, byråkrater og forvaltning representanter deltakende i et epistemisk fellesskap forsøke å overbevise det politiske lederskapet, om at Norge ikke har noe valg enn å integreres i EUs forsvars- og sikkerhetspolitikk. Norges tilpasning til EUs forsvar og sikkerhetspolitikk etter årtusensskiftet, baserer seg derfor på ideen (idebasert) om at det rette for Europa, er et EU som autonom sikkerhetsaktør.

EEAS har likhetstrekk med et epistemisk fellesskap fordi det diplomatiske korpset preges av gjensidige normative holdninger som fører til verdi-baserte avgjørelser på hva som anses som det passende å gjøre, med EUs utenrikspolitikk som et referansepunkt. EEAS vil dermed basere sine råd og synspunkter fra et internasjonalt ståsted. Som Haas sier: «I den grad et epistemisk fellesskap konsoliderer byråkratisk makt innenfor den nasjonale forvaltningen og internasjonale institusjoner, handler det om å institusjonalisere sin innflytelse og antyde sine synspunkter i bredere internasjonal politikk» (Haas 1992:16).

Norsk tilslutning til sanksjonspolitikken kan derfor forklares som en læringsprosess som både er historisk forankret i EØS-avtalen og Norges øvrige avtaler med EU, men også kulturelt forankret i et vestlig liberalt verdigrunnlag. Gjennom det tette samarbeidet med EU vil norske politiske aktørers identitet og strategier formes gjennom mellomstatlig interaksjon og sosial samhandling. Dette kan forklares som en sosialiseringsprosess ovenfra-ned i EU-sammenheng, der EUs institusjoner former individer, identiteter og makt som igjen vil påvirke politikk (Putnam 1993:8).

Et godt eksempel på sosialiseringsprosessen i retning Brussel, er utsending av nasjonale eksperter til kommisjonen som EØS-avtalen åpner for. Kommisjonen vil her være formell arbeidsgiver, og de nasjonale ekspertene er underlagt kommisjonens instruksjonsmyndighet. En nasjonal ekspert vil derfor ikke representere nasjonale myndigheter innad i Kommisjonen men heller fremme sin lojalitet mot EU og europeisk integrasjon fremfor sin nasjonale tilknytning (NOU 2012:2:190). Dette kan forstås som en normativ integrasjonsprosess med fokus på argumentasjon, overbevisningskraft og programbasert utvikling med støtte i felles normer og etikk.

Norges tilslutning til sanksjonspolitikken kan derfor belyses ved at norske myndigheters møtevirksomhet i FUSP på ekspertnivå foregår i mange av arbeidsgruppene underlagt EEAS. Kommisjonen har lenge hatt delegasjoner i tredjeland, men disse har etter Lisboa-traktaten i 2009 blitt en del av EEAS og skal representere hele EU. Deres ansvarsområde og mandat er dermed blitt utvidet, og de har fått en sterkere rolle i politikktutforming på utenriksfeltet. Diplomater innenfor EEAS tillegges her mandat til å forvalte EUs innsikter og verdier. Ifølge Haas vil slike nettverk av eksperter definere relevant kunnskap og utøve internasjonal politisk innflytelse (Kalnes 2008:24; Haas 1992:4-5).

Til tross for at FUSP-samarbeidet formelt sett er et mellomstatlig samarbeid, belyser europautredningen (NOU 2012:2) flere trekk ved beslutningsprosessene som utfordrer en FUSP som et mellomstatlig samarbeid. I utredningen pekes det på at det «foregår en kontinuerlig, daglig utveksling av informasjon hvor ideer og standpunkter brytes mot hverandre på ulike nivåer i embetsverket og blant politiske beslutningstakere. Disse prosessene ligner lite på tradisjonelt diplomati, og innebærer at felles standpunkt vokser frem og dannes på tvers av nasjonale interesser og med EU som sentralt referanse punkt» (NOU 2012:727).

Sanksjonspolitikken kan derfor sees i lys av avtalen om politisk dialog på embetets og ekspertnivå, der brytning av ideer og informasjon foregår gjennom sosial interaksjon. Norske interesser er i følge sosialkonstruktivismen konstruert i lys av sosial interaksjon. Dette vil si at norske politikere og forvaltningsrepresentanter er delaktige i møtevirksomhet i det internasjonale fora, der de utveksler sine synspunkter om problemer og mulige løsninger. Etter informasjonsvekslingen vil de adoptere synspunktene til sine internasjonale kolleger, og deretter søke å innlemme disse synspunktene på et nasjonalt nivå. (Haas 1992:4-6). Her vil meninger, interesser og verdier fra et internasjonalt nivå flyttes til nasjonalt nivå (Cini og Borrigan 2013: 118-121).

Ifølge Knill (1999) vil: “Bureaucrats play an important role in framing policy; where you stand depends on where you sit”. Med dette utgangspunktet kan Norges samarbeidsavtaler innenfor CSDP være av interesse. Norges avtale med EUs forsvarsbyrå EDA fra 2006 gir Norge mulighet til å delta i programmer og prosjekter innenfor EDAs arbeidsområder; kapabilitetsutvikling, forskning og teknologiutvikling, materiellsamarbeid, industrisamarbeid samt markedsutvikling (Meld.nr.5 2012-2013:31). Den daglige kontakten mellom Norges

representanter og EDA ivaretas av den norske EU-delegasjonen (NOU 2012:2:736). Norges deltakelse i sivil- og krisehåndterings operasjoner, samt adgang til møtevirksomheten i EDA og øvrige arbeidsgrupper underlagt CSDP, kan her bidra til dannelsen av en tankegang sentrert rundt sikkerhetsintegrasjon, der EU som stabiliserende sikkerhets-aktør vektlegges. Her vil påvirkning skje ved overføring av ideer og modeller som norske myndigheter og forvaltningsrepresentanter tilegner seg gjennom kunnskap og læring gjennom direkte og indirekte kontakt som EU institusjonene skaper (Veggeland 2010:111). Dette kan tyde på en idebasert tilpasning langs den institusjonelle dimensjonen i forsvar- og sikkerhetspolitikken. Norges dyptgående europeiseringsprosess samt avtalene om politisk dialog i FUSP kan her bidra til en idebasert tilpasning, som igjen forklarer på sanksjonspolitikken. Dette medfører at de nasjonale ekspertenes innflytelse må betraktes som en faktor i opinionsdannelse og beslutningsprosesser (Haas 1992:33-35).

Sanksjonspolitikken ovenfor Russland kan derfor forstås som en sosialiseringsprosess, der den norske stats handlinger basere seg på-, og blir påvirket av, transnasjonale kunnskapsbaserte nettverk i møtevirksomhet i CSDP og EEAS som har et annet referansepunkt en det nasjonale (Haas 1992:7). Fra en sosialkonstruktivistisk tilnærming betraktes interesser som sosiale konstruksjoner, dvs. som et produkt av sosiale interaksjonsprosesser. Avtalen om politisk dialog i EØS-rådet med EEAS som representerer FUSPs Høyrepresentant gir utenriksstjenesten større gjennomslagskraft. Den politiske dialogen samt EUs avtaler og de mange saksområder som berører Norge vil her medføre en sosialisering av politiske verdier, normer og standpunkt som bidrar til et felles tankesett. Sanksjonspolitikken kan derfor forklares ved at EUs diplomater, eurokrater og institusjoner former norske politiske aktørers identitet, samt politiske strategier ved interaksjoner på embetes og ekspert nivå i utenriks og sikkerhetspolitikken. Norske politiske aktører, byråkrater og diplomater som deltar i møtevirksomhet eller informasjonsinnhenting i EU-systemet kan se på Norge som et land som står på utsiden av EU, og vil frustrere seg over dette dilemmaet. Resultatet blir at de presenterer de norske valgmulighetene og interesser omsvøpt i EU retorikk.

I lys av at staters identiteter og interesser blir konstruert innenfor det internasjonale samfunnet vil Norges møtevirksomhet og det generelle ønsket om tettere samarbeid med EU bidra til å konstruere folkevalgte og forvaltningsrepresentanters identitet og interesser. EUs gradvise utvikling fra å være det største eksperimentet innen regionalt samarbeid, til å bli en viktig

politisk og økonomisk aktør med signifikant kraft i form av påvirkning og myndighet, både på internasjonalt og nasjonalt nivå, vil her forme det internasjonale samfunnets struktur. Norge med ønske om å synliggjøre seg som et interessant land ovenfor EU, og det faktum at enhver identitet en grunnleggende sosial definisjon av en stat, kan norske myndigheter virkelighetsfortolkning sammenfalle med EUs, om hvordan om den «rette» internasjonale samfunnsorden fortolkes. En slik virkelighetsfortolkning baserer seg på et europeisk sikkerhetsscenario tuftet på internasjonale normer med EU som normativ sikkerhetsaktør. Et standpunkt Norge deler grunnet felles prinsipper om internasjonale normer, verdier samt en europeisk identitet. Dette kommer frem i St.meld.nr. 15 (2008-2009:31) der viktigheten av; «Et sterkt og handlekraftig EU i globale og regionale spørsmål er i vår interesse, så lenge unionen støtter opp om internasjonale rettsorden og bidrar til global sikkerhet, fred og utvikling» (Meld. St. 15 (2008-2008): 31).

Russland med en realistisk tilnærming på verdenspolitikken ønsket ikke EUs assosieringsavtale med Ukraina, dette ledet til den pro-russiske president Janukovitsjs flukt fra Kiev og la senere grunnlaget for annektering av Krim. Russlands null-sum tankegang vil ikke bli sett som legitim og passende for EU, som understreker folkerettslige avtaler og rettsstatsprinsipper som utgangspunkt for internasjonal samkvem. Å dele det moderne Europa inn i «interessessfærer» er en utdatert tankemåte med Vestens øyne. Norges tilslutning til sanksjonspolitikken ovenfor Russland sentrerer derfor rundt felles interesser, virkelighetsfortolkninger, tankemåter og identitetsdannelser med EUs vektlegning av internasjonal rettsorden bygget gjennom overnasjonalitet. Russlands brudd på folkerettslige avtaler og ukrainsk territoriell suverenitet vil fra Norges side sammenfalle med EUs syn på Russlands handlinger, samt de omstridte hendelsene som ledet til annekteringen av Krimhalvøya og de-stabiliseringen av Øst-Ukraina (Searle 1995: 27-28; Baylis, Smith og Owens 2008:163-171).

Norges valg om å følge EUs sanksjoner mot ukrainske tjenestemenn den 20. februar og senere sanksjonsregimet ovenfor Russland den 21. mars 2014 handler derfor fra en konstruktivistisk tilnærming om,- definisjoner på hvordan regjeringer og stater skal opptre, samt hva som anses som legitim atferd. Russlands brudd på internasjonale «spilleregler» ved annekteringen av Krim har ført til opptrapping av restriktive tiltak fordi Russland bryter folkerettslige avtaler som ligger til grunn for internasjonal samkvem. Disse vil i sosialkonstruktivismen karakteriseres som sosialt konstruerte ideer i det internasjonale systemet. Fordi Norge er et

like integrert land på de fleste politikkområder som EUs medlemsland, men uten reel politisk innflytelse kan norske myndigheters ønske om informasjonsinnhenting og påvirkning forklare Norges sanksjonstilslutning. EUs sosialiseringsprosess med spredning av verdier, ideer og demokratiske prinsipper med overbevisningskraft og diplomati kan derfor ligge til grunn for Norges sanksjonstilslutning.

5.6 Oppsummering kapittel 5. Hvorfor Norge følger EU.

Temaet og problemstillingen for denne oppgaven er hvorfor Norge følger EUs sanksjonspolitikken ovenfor Russland. Spørsmålet som reises er hvilket av perspektivene skissert ovenfor oppfattes som mest dekkende for problemstillingens formål. Som vi har sett har Norge blitt stadig tettere institusjonelt integrert i EU felles utenriks- og sikkerhetspolitikk siden begynnelsen av 1990-tallet. Det vil si at tilslutningen til EUs sanksjonspolitikken sees som en logisk konsekvens av at Norge er blitt mer og mer innrullet i EU, til tross for at Norge ikke er et EU-medlem. Her er det en tidsdimensjon man må ta i betraktning i lys av forholdet til EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Etter den kalde krigens slutt og i løpet av 1990-tallet kan Norges tilpasning til EU best forklares som en interessebasert tilpasning. Norske myndigheter inkluderte EU i nordområdene, samtidig som man tok initiativ til stabiliserende samarbeidsformer i regionen for å inkludere Russland i vestlige samarbeidsfora. Vi har beskrevet dette som en anti-marginaliseringspolitikk og en opprettholdelse av maktbalansen, etter NATOs omstrukturering. Dette er ensbetydende med realisme teorien som vektlegger maktbalanse, realpolitikk og stormaktspolitikk i internasjonale relasjoner. Et realistisk perspektiv gir derfor en fruktbar tilnærming for å forklare Norges utenrikspolitikken etter den kalde krigen, og sanksjonstilslutningen mot Russland.

Gjennomgangen i drøftingsdelen har også vist at Norge gjennom et regelbasert internasjonalt system i regi av EU, har iverksatt tiltaksloven som gjør det enkelt å slutte seg til EU sanksjoner. Norge har også inngått avtaler med FUSP og norske representanter er aktive deltakere i møtevirksomhet både i arbeidsgrupper underlagt EEAS og i CDSP. Dette er et sammenfall med en liberal tilnærming på internasjonal politikk. I et liberalt perspektiv følger Norge EUs sanksjoner for å sende et signal til Russland og omverdenen at brudd på internasjonale spilleregler i det tjuenførste århundre må få konsekvenser.

Sanksjonstilslutningen mot Russland skyldes derfor den idealpolitiske linjen i norsk utenrikspolitikken, som tar utgangspunkt i internasjonale institusjoner, internasjonal lov gjennom et regelbasert system, der troen på demokratiet og rettsstatsprinsipper står sterkt.

Fordi realismen og til dels også liberalismen overser den grunnleggende rollen ideer og identitet spiller i internasjonal politikk, benyttet vi oss også av sosialkonstruktivismen som tilnærming på sanksjonspolitikken. Fordi sosialkonstruktivismen forklarer politikk gjennom idebaserte interessedefinisjoner som skapes via sosial interaksjon, gir tilnærmingen en god forklaring på problemstillingen. EUs verdier og idealer spres til medlemsland og EØS-land gjennom sosial interaksjon og overbevisningskraft på bakgrunn av en dyptgående europeiseringsprosess. Her er Norges påvirkningskanal mot EU vært av interesse ved at forvaltningsrepresentanter og nasjonale eksperter i møtevirksomhet og diplomatisk briefing, gjennomgår en læringsprosess med EU og EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk som politisk referanse. Dette har vi forklart som en idebasert tilpasning i Norges sikkerhetspolitikk, der overbevisning og anbefalinger gjennom en sosialiseringssprosess belyser sanksjonstilslutningen. Det er tydelig at gjennomgangen til nå, og de ulike perspektivene skissert ovenfor alle syntes å være viktige og relevante for å forstå bakgrunnen for Norges sanksjonstilslutning. Vi mener at teoriene brukt i oppgaven virker utfyllende på hverandre og har sammen betydelig forklaringskraft på norske myndigheters valg om å følge EUs sanksjoner. De ulike perspektivene supplerer hverandre snarere enn å utelukke hverandre.

6. SANKSJONSDEBATTEN REDGJØRELSE OG ANALYSE.

Problemstillingen i denne oppgaven har vært og er *hva bakgrunnen er for Norges valg om å følge EUs sanksjoner overfor Russland, og hva slags debatt dette har skapt i Norge?*.

Som vi har sett har Norge av ulike grunner sanksjonert Russland i konsert med Europa, USA og andre. Vi skal i dette kapittelet se på hvordan sanksjonspolitikken har blitt møtt. Vi har delt kapittelet inn i to deler. I del 6.1 presenterer vi uttalelser og begrunnelser fra regjeringen. I del 6.2 presenterer vi de øvrige stemmene og deres kritiske bidrag til sanksjonsdebatten (også kalt *debatten* fra nå). Vi ser på hvilket kunnskaps- og verdenssyn som ligger til grunn for de forskjellige holdningene ved å analysere standpunkt, argument og begrunnelser ut fra teoriene vi har brukt så langt.

6.1 De offentlige uttalelser.

I uttalelser fra offisielt hold, det vil si Stortingspolitikere og personer i regjeringen, er det i hovedsak lagt vekt på tre viktige linjer i vurderingen av tilslutningen til EUs sanksjoner. Det er begrunnelser om å reagere på *åpenbare brudd på den internasjonale folkeretten, at Norge må stå sammen med sine allierte i EU og NATO*, og at sanksjonene *ikke er til hinder for videreføring det gode samarbeidet med Russland i nord* som det offisielle synet.

Det at det igjen er en spent situasjon i Europa er det liten tvil om i debatten. Den ellers fredelige sameksistensen i Europa har blitt brutt og de liberale verdiene er under angrep, hevder regjeringer i Europa og Norge. Vidar Helgesen, Statssekretær i Utenriksdepartementet og Europaminister uttalte 8. august 2014; *«Etter 25 års fravær er sikkerhetspolitikken tilbake i hjertet av Europa. I motsetning til under den kalde krigen, er det i dag EU som er hovedaktøren når vestlige reaksjoner og tiltak mot vårt største naboland Russland diskuteres; blant annet tiltak på det viktige energiområdet»* (Helgesen 2014). Dette er slik vi ser det et resonnement som gir grunnlaget for å si noe om hvorfor Norge har sluttet opp om EUs restriktive tiltak mot Russland. Det realpolitiske har igjen blitt aktuelt i Norges nære utland slik det gjorde da borgerkrig brøt ut i den føderale republikken Jugoslavia i 1991. Norge deltok den gangen med 6 F-16 fly (Ulriksen 2009:86-89) og i 1999 fulgte Norge opp med å sanksjonere Jugoslavia etter egen lovhjemmel (NOU 2012:2:737). Disse sanksjonene var ikke hjemlet i en FN-sikkerhetsresolusjon da det ble lagt ned veto i sikkerhetsrådet (NOU 2012:2:737). To år etter dette fremmet regjeringen forslaget som ledet til loven vi kjenner som *tiltaksloven*. Denne gangen er det snakk om mellomstatlig konflikt, ikke borger krig med påfølgende intervensjon, og intervensjoner av typen R2P og humanitære forpliktelser fra

vesten side er utelukket, er det økonomiske sanksjoner EU og Norge benytter i møte med den nye sikkerhetspolitiske utfordringen.

Årsaken til EU og Norges sanksjonering av Russland er Russlands annektering av krim og destabiliseringen av Øst-Ukraina. Bård Glad Pedersen (H), statssekretær ved

Utenriksdepartementet, har uttalt det slik: *«Dette er et grovt og klart brudd på folkeretten som angår oss alle, vi er alle tjent med at grunnreglene for samkvem mellom stater respekteres.*

Ikke minst er Norge, med store havområder og ressurser, og felles grense med Russland, tjent med at brudd på folkeretten og staters territoriale integritet får konsekvenser» (Glad

Pedersen 2015). Dette blir gjentatt og understreket senere av Bård Glad Pedersen:

«Folkeretten er fundamentet for internasjonalt samarbeid, og ikke minst er et land som Norge avhengig av den respekteres» (Glad Pedersen 2015), og senere av Statsminister Erna Solberg

(H) da hun i april uttalte i Dagens Næringsliv: *«Det er trist å se at dette landet (Russland), som har gitt verden så mye, nå utvikler seg i negativ retning. I Russland er demokrati og ytringsfrihet under hardt press. Russland har brutt folkeretten, annektert en del av et annet land og destabiliserer Ukraina»* (Solberg 2015 (Vårt parentes)).

Regjeringen vektlegger at Norge må stå sammen med landets allierte i EU og NATO. Øyvind Halleraker Stortingsrepresentant (H) og nestleder i utenriks og forsvarskomiteen uttalte 03.

september 2014 at; *«Vi må vise at Norge, sammen med våre partnere og allierte, står samlet mot Russlands brudd på folkeretten. Tiltakene virker sterkere om vi står samlet, og det blir vanskeligere for Russland å drive splitt og hersk politikk»* (Halleraker 2014). Dette synet blir

gjentatt senere av Utenriksminister Børge Brende (H). Han uttalte 26.april 2015 at; *«Vi står sammen med våre allierte når Putins Russland bryter med folkeretten, flytter grenser med våpenmakt og destabiliserer Ukraina og sper usikkerhet i hele Europa»* (Brende 2015). Her

ser vi at den kollektive sikkerheten blir vekt lagt og at enigheten rundt sanksjonene, samt at så mange som mulig måtte delta for at de skulle være så effektive som mulig er viktig. Vi

kommer tilbake til diskusjonen av effektiviteten av sanksjoner under, men det kan være vært å minne om at det liberale og det realistiske perspektivet har forskjellige syn på om sanksjoner blir innført for å endre en annen stats politikk, eller om det skal straffes for å straffe. Altså at det ikke er så viktig at sanksjonene fører til en endring eller, ikke slik det er i det liberale perspektivet. Etter offisielt hold er sanksjonspolitikken ikke til hinder for at Norge viderefører det gode samarbeidet med Russland i nord (Glad Pedersen 2015b).

Regjeringens standpunkt, resonnement og årsaksforklaring på Norges sanksjonspolitik er som forventet fra en norsk regjering slik vi ser det. Den norske regjering gjør som en liten stat med grense til en stormakt burde slik vi har diskutert og sett over, nemlig å handle i henhold

til det realistiske perspektivet ved å demme opp for aggresjon fra et revisjonistisk og realpolitisk Russland i konsert med andre allierte. Legitimiteten til å innføre sanksjoner finnes og i det liberale perspektivet. Norge begrunner sanksjonene med at Norge, Europa, USA og resten av verden må reagere på brudd på den internasjonale folkeretten. Dette er det offisielle synet på saken.

6.2 Øvrige synspunkt i den offentlige sanksjonspolitik debatten.

Vi skal her presentere de forskjellige synspunkt og innlegg vi mener er viktige og sentrale i sanksjonsdebatten. De øvrige synspunkt på sanksjonspolitikken spenner fra om sanksjonspolitikken virker eller ikke, og om de virker mot sin hensikt. At de vestlige landene deres institusjoner og allianser er hyklerske, og at Russland forsvare sine legitime interesser, at Russland ikke har brutt folkeretten i Ukraina. Kritik mot Norge som «dilter etter EU», til bifall av besluttsomheten til et samlet Europa mot russisk aggresjon. Argumenter for og imot sanksjonspolitikken i debatten er mer normativ enn deskriptiv, og det gir utfordringer når vi vurderer holdbarhet, relevans og konsekvensen av handlinger eller de mulig alternative handlinger som blir løftet frem i debatten (Karlsen 2006:163-189). Vi skal nå presentere noen stemmer i debatten som nettopp trekker frem om bruddet på folkeretten er så klar som de offentlige uttalelsene vil ha det til.

6.2.1 Har Russland brutt folkeretten?

Om Russland forsvare sine legitime interesser, og om de har brutt folkeretten i Ukraina, blir problematisert av flere med god forståelse på internasjonal politikk og rettsvitenskap. Vi vil her legge frem noen eksempler på det, da det står i kontrast til det ellers konforme vestlige oppfatningen om at det foreligger et klart brudd. Det kommer også frem argumenter og eksempler på at de vestlige landene er hyklerske. At vesten selv overser USA og NATOs aggressive innringningspolitikk overfor Russland, invasjonen av Afghanistan, Irak og bombing av Libya, samt at de ikke reagerer tilsvarende når andre land gjør noe galt, som for eksempel Israel og andre vestlige allierte (Størknes 2015).

Richard Sakwa professor i Russisk og europeisk politikk ved University of Kent i Canterbury uttalte i Klassekampen 6. januar i år at; «*Det kan virke irrasjonelt og aggressivt. En tankegang preget av kald krig – men Sakwa insisterer på at selv om reaksjonen (annektering av krim og de-stabiliseringen av øst-Ukraina) fikk en fryktelig form, så er det en historie og en logikk som ligger bak. Den historien startet ikke med assosieringsavtalene. – det var sluttpillet*» (Sakwa 2015). Sakwa mener at det er NATO som har skapt krisen, men NATOs utvidelsesplaner er ikke i seg selv hovedårsaken til at Europa igjen er preget av

væpnet geo- og realpolitisk konflikt. Det er fraværet av en felles dialog plattform, en ramme for samarbeidet, samt med fraværet av en visjon for hvordan Russland kunne integreres i Europa som er mye av årsaken til at Russland er fremmed gjort og velger med realpolitiske midler å demme opp for NATO og EU, i frykt for egen overlevelse. Dette er i henhold til den realistiske teorien om overlevelse. Richard Sakwa mener altså at vesten, særlig EU og Ukraina har oversett Russlands legitime sikkerhetsmessige interesser. Ukraina er bare 725 kilometer fra Moskva påpeker han, og mener verden kunne sett annerledes ut hvis Ukraina hadde forpliktet seg til nøytralitet. EU burde ha gått i dialog med Russland om utvidelsene i øst, og forsøkt med insentiver om handelssamarbeid. EU skulle med andre ord brukt sin *myke makt* for å oppmuntre land som Ukraina og Georgia til å gjennomføre reformer. Altså tatt utgangspunkt i en normativ integrasjon fremfor å overføre suverenitet til EUs institusjoner (Sakwa 2015).

Når det gjelder evnen til å se en sak fra flere sider svarer Pia Svendsgaard på spørsmålet; *"Mener du vesten har vist for liten forståelse for Russlands syn på saken?"* svarer hun; *"Og jeg mener ikke Russland har rett til å gå inn å annektere Ukraina på noe vis. Men det har de jo foreløpig ikke gjort heller... foreløpig har de jo bare annektert Krim"* (Svendsgaard 2015). Ut fra det vi nå har sett er det flere stemmer som ikke rettferdig er enig i fremstillingen om at Russland er en urasjonell aggressiv aktør, men at Russland handler ut fra et selvforsvars perspektiv, og hva som konstituerer et brudd på folkeretten. Peter Ørebech, professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø mener (Ørebech 2015). Videre stiller Ørebech seks spørsmål som knytter seg til beskyldningene om det angivelige folkerettsbruddet: 1) *Var ikke Krim en del av Russland frem til ukraineren Krustsjov overførte området til Ukraina i 1964?* 2) *Var det ikke en folkeavstemming på Krim der over 80 % av befolkningen stemte for tilslutning til Russland?* 3) *Var ikke Ukraina en del av Sovjetunionen frem til 1992?* 4) *Var ikke Ukraina en del av Tsar-Russland inntil 1918?* 5) *Var Ukraina noen gang et selvstendig land i Tsar-Russlands historie?* 6) *Var ikke grensene mellom Ukraina og Russland før Sovjetunionens fall som en fylkes grense å regne?* (Ibid.) Poenget med spørsmålet er slik vi tolker det er å sette landegrensene og folkerettsbruddet i et konstruktivistisk perspektiv. Ørebech fortsetter, og setter en analogi mellom Russland-Ukraina og Jemtland, Herjedalen og Bohuslen, og spør retorisk; *"Hva hvis Herjedalen, Jemtland og Bohuslen holdt folkeavstemming om (igjen) å bli en del av Norge, ville da statsråden avvist det hele som folkerettsbrudd?"* (Ibid. Vårt parentes). Ørebech runder av med å kalle Utenriksministerens utsagns for *"krigshissende og mener det er med på å fyre oppunder den kalde krigens retorikk. (Og) er det dette Norge er tjent med?"* (Ibid.) Dette er et konstruktivt spørsmål, vi

skal se nærmere på under, nemlig om sanksjonspolitikken er ødeleggende for det gode og strategisk viktige samarbeidet Norge møysommelig har bygget opp i forhold til Russland i nord? Men først hva debatten sier om effekten av sanksjonene på Russland.

6.2.2 Om sanksjonenes effekt

Det er forskjellige posisjoner på hvor effektive sanksjonene er, og om det er sanksjonene, og om sanksjonene kan og har virket mot sin hensikt.

Fjærtoft og Lunden begge partnere i Sигра Group⁴ uttalte i Dagens Næringsliv 13.februar 2015; *Russisk økonomi er i fritt fall. Dette skyldes imidlertid ikke vestlige sanksjoner – men oljeprisfallet og overforbruk av løpende petroleumsinntekter*, de fortsetter *"Sanksjonene som er innført berører Arktis, dypvann og skiferolje, og vil kun påvirke Russlands oljeproduksjon på (svært) lang sikt" ... "Men mens russiske myndigheter uavhengig av Krim-invasjonen i stor grad kan skyldes seg selv for dagens økonomiske utføre, gir vestens sanksjoner en gylden mulighet til å skyldes på andre. Fortellingen er at Vesten generelt og USA spesielt, er roten til alt ondt, og Putins popularitet holder seg høyere enn for alle vestlige ledere»* (Fjærtoft & Lunden 2015). Her ser vi at fra et økonomisk perspektiv hevdes det at Russland har falt for eget grep og at virkningen av sanksjonene vil ikke vise seg på lengre tid.

John Gustavsen, forfatter og frilansjournalist i Nordlys uttalte 15.januar 2015 at;

«Sanksjonene og svekket oljepris har ført til at rubelen er svekket med 40 prosent på tre uker. Dette rammer først og fremst russisk sivilbefolkning, men styrker også den i vesten forhatte Putin. Han har aldri hatt større oppslutning, 80-85 prosent» (Gustavsen 2015). Her er debattanten inne på et sentralt spørsmål i sanksjonsforskningen, nemlig om sanksjonene treffer og hvem de treffer. Gustavsen er ikke alene om å trekke frem denne mulige effekten.

Erik Solheim er også kritisk til sanksjonene og sier at: *"Problemet med sanksjoner er ikke at de er moralsk forkastelige eller vanskelige å innføre. Utfordringen er mye mer fundamentalt. Vi har overveldende erfaringer med at de ikke virker. Ja, enda verre. I svært mange tilfeller virker de mot sin hensikt"* (Solheim 2015) Solheim spør seg også om Norge burde, om ikke trekke tilbake sanksjonene, så i hvert fall revurdere dem. Argumentet for dette standpunktet og analogien han bruker er hentet fra da Norge løftet sanksjonene mot regime i Burma fordi; *"Norge var de første vestlige land som tok til orde for å minske sanksjonene mot Myanmar fordi vi så at de ikke virket"* (Ibid.). Solheim kommer med et handlingsrettledende alternativ til dagens sanksjoner i samme artikkel. Han mener at *"Det beste i det lange løp er ikke sanksjoner og isolasjon. Men mer åpenhet, mer dialog og mer samarbeid. Land som sakte,*

⁴ Sигра Gruppen arbeider for å fremme gjensidig forståelse, integrasjon og forretningssamarbeid mellom øst og vest. Hentet 05.04.15 <http://www.sigragroup.com/>

men sikkert, veves inn i internasjonal handel og globalt samarbeid utvikler seg oftest i en mer fredelig og demokratisk retning" (Ibid.). Her er Solheim på lik linje med Pia Svenggaard opptatt av dialog (Svenggaard 2015). Solheim trekker frem globalisert handel som freds skapende aktivitet. Det er flere som har ment det opp igjennom tiden, men det er og argumentert for at verden var enda mer sammenvevd økonomisk før første verdenskrig. Det hindret ikke at det ble utkjempet to verdenskriger i en periode E. H. Carr har kalt "The twenty years Crisis" (Carr 2001). Eksempelet Myanmar er og av mere innenrikspolitisk art, mens Russland-Ukraina krisen er mellomstatlig og i Norges nære utland, Europa. Med andre ord var sanksjonene mot Myanmar iverksatt på grunn av blant annet menneskerettsbrudd (Regjeringen 2012), mens sanksjonene mot Russland er iverksatt med begrunnelse om brudd på Ukrainas territoriale suverenitet og folkeretten.

Og om formålet med sanksjonene forklarer Erna Solberg *«(det) er å sende Russland et utvetydig signal om at brudd på folkeretten er uakseptabelt ... og at de over tid skal føre til politisk endring»* (Solberg 2014). Her ser vi at regjeringen opererer med et mer langsiktig perspektiv enn hva det later til at Solheim gjør.

Ulf Sverdrup, direktør ved Norges utenrikspolitiske institutt er noe uenig i at sanksjonene ikke virker. *"Sanksjonene har ikke ført til umiddelbar løsning i Ukraina, men har trolig bidratt til å svekke viljen til ytterligere militær ekspansjon, og de kan ha økt viljen til å finne en fredsavtale på sikt"* (Sverdrup 2015). Her ser vi en annen tolkning av effekten på sanksjonene, en som er noe mer på linje med det regjeringen har som mål slik vi så i del 6.1 over. Effekten måles ved det at Russiske BNP svekkes, noe som igjen er ment å svekke Russlands militære satsning. En annen interessant observasjon Sverdrup kommer med er at *"Den største overraskelsen er nok at Europa og EU har vist vilje til å stå sammen, ikke gi etter, og at Europa er villig og selv ta økonomiske kostnader for sentrale prinsipper i folkeretten. Det hadde neppe Putin Regnet med. Derfor arbeider Russerne nå også aktivt på ulike måter for å undergrave den europeiske enigheten"* (Sverdrup 2015). Effekten av sanksjonene er at det kommer frem at Europa har en felles oppfattelse av situasjonen og identifiserer seg med situasjonsanalysen.

Det er forsket en del på om økonomiske sanksjoner virker eller ikke, og hvordan de eventuelt virker. Tilfeller som ofte blir diskutert i forskningen er sanksjonene mot Saddam Hussains i Irak, Haiti, Sierra Leone, Angola (Wallenstein 2011; Cortright & Lopez 2002:1-37). Kritikere har pekt på sanksjoners manglende evne til å få til vesentlig endring i Irak og Haiti, og deres manglende evne til å få slutt på sykluser av krig i Angola og Sierra Leone (Wallenstein 2011). Disse sanksjonene hadde liten eller ingen effekt, og i enkelte tilfeller som i Haiti

styrket makthaverne sin posisjon og rikdom. Det oppstod blant annet et svartebørs-marked hvor kjøp og salg av mat og gods landet fikk i nødhjelp ble solgt, noe som førte til at makthaverne tjente store summer. Det er heller ikke uvanlig at befolkningen slutter opp om sittende regjeringer når landet er utsatt for sanksjoner (Wallensteen 2011:188-226; Cortright & Lopez 2002). At sanksjoner har effekt er det ingen tvil om, men om det er den ønskede effekten er det altså et sprikende empirisk grunnlag for å si noe endelig om.

6.2.3 Er sanksjoner løsningen på konflikten eller burde Norge innta en mellomposisjon.

En sentral stemme i debatten er Pia Svensgaard, leder for Barents sekretariatet. Hun uttalte skepsis til sanksjonene den 16.januar 2015: «Vi kan selvfølgelig ikke bryte de sanksjoner Norge har iverksatt sammen med EU. Men jeg setter et stort spørsmålstegn ved om sanksjoner er et godt virkemiddel for å få til det man vil oppnå». Hun fortsetter i samme artikkel; «For krisen i Ukraina kan jo bare løses via dialog. Så er spørsmålet hvordan man bereder grunnen for det. Selv har jeg tenkt at det (sanksjoner) skjerper frontene, og gjør det vanskeligere å få til en dialog. Og på et tidspunkt må man kanskje revurdere saken» (Svensgaard 2015).

Tankesmien Agenda er en av de som åpner for at Norge bør vurdere en mellomposisjon mellom Vesten og Russland i stede for å videreføre sanksjonene de karakteriserer en konfrontasjons linje, da dette er uheldig for forholdet mellom øst og vest (Sverdrup 2015). Det at Norge burde eller bør ta en mellomposisjon er et handlingsrettledende normativt alternativ til sanksjoner, som viser hva noen mener vi bør eller ikke bør gjøre (Karlsen 2006:163). Ulf Sverdrup er enig i at: «Det er lett å være enig i at situasjonen er uheldig, at konfrontasjonene bør opphøre og at sanksjonene bør opphøre, og at sanksjonene har negativ virkning. Samtidig må man være tydelig på at det ikke var EU eller Norge som startet en «konfrontasjonslinje» (Sverdrup 2015). Hvem som har skyld i situasjonen og ikke er, vi som vi har diskutert over, ikke rett frem å svare på. Ulf Sverdrup påpeker at «for Norge, og Europa er det uansett viktig at man holder sammen og har strategisk tålmodighet. Samtidig må muligheten for diplomatiske løsninger holdes åpen. En ensidig lettelse av sanksjoner fra Norsk side vil også kunne bidra til å undergrave EU og USAs sanksjoner. Det ønsker neppe Norge». Det vil være vanskelig å si at Norge rent realistisk ikke blir dominert i av Russland om Norge nå, etter først å ha innført sanksjonene, å trekke de tilbake for å innta en mer konstruktivistisk mellomposisjon. Ikke er det i tråd med det liberale perspektivet på internasjonal politikk da det ville undergrave forsøket med å straffe et brudd på FN-charteret i en situasjon av mange FNs sikkerhetsråd er lammet. Norges utenriksminister Børge Brende

(H) legger vekt på i sine uttalelser *"at folkeretten og havretten er forsvarslinje nummer en for Norge. Derfor kan vi ikke vike en tomme i kravet om at store land som Russland skal respektere disse internasjonale traktatene"* (Brende 2015b). Her kommer det frem at det viktigste er å påpeke at det eksisterer bestridte strategiske områder som Norge og Russland forvalter i nord. Brendes statssekretær gjentar det samme argumentet 24. januar 2015 i Finnmarken 15. januar. Det kan se ut som det målet til regjeringen men å unngå en konflikt med Russland i nordområdene i fremtiden, og advare om at det kan få større konsekvenser er antatt hvis EU skulle velge å bistå Norge med tiltak.

6.2.4 Norsk-russisk samarbeid og sanksjonene.

"Det har ikkje vore nokon bilaterale militærkonfliktar i hundre åra med russisk-norske realasjonar" streka Larvrov (den russiske utenriksminister) i Kirkenes. Og kong Harald fulgte opp: "i over tusen år har Norge og Russland levd sammen i fred og godt naboskap. Mellom våre to land har det aldri vært krig. Få naboland kan vise til en slik arv" (Todal 2015. Vår parentes).

Som vi har sett er det flere samarbeids arena og fora mellom Norge og Russland i nord. Barents-, Folk til Folk-, søk og redning-, fiskeri- og atomsikkerhetssamarbeidet er viktig for å skape og opprettholde god forståelse mellom forvaltningen og befolkningen i begge land. Det ser foreløpig ut som samarbeidet i nord ikke er altfor skadelidende og utenriksministeren og hans statssekretær sier begge at samarbeidet skal fortsette på alle plan bortsett det militære Det ser kommer og frem at det er i alle debattanters ønske at det samarbeidet fortsetter, men da er det uheldig at Forsvarsminister Ine Marie Eriksen Søreide forklarer til Nordisk råd i Stortinget at *«Konflikten i Ukraina har ført til en varig endring i rammebetingelsene for europeisk sikkerhetspolitikk. Tilliten Russland har brutt ned, kan ikke bygges opp igjen til fulle. Russland har ikke bare vist en vilje til militærmakt, men også en betydelig forbedret evne til militærmakt. Strategisk mobilitet har økt, samtidig som varslingstidene er sterkt redusert»* (Søreide 2014) Til BBC, gjengitt i NRK utalte hun at *«Jeg advarer mot å tro at dette er noe som vil passere. Situasjonen er svært forandret. Det er ikke mulig å gå tilbake til en slags normal situasjon, fordi normalitet ikke eksisterer»*. I samme innlegg får hun tilsvaret av Seniorrådgiver Rune Rafaelsen i Barents-sekretariatet som mener forsvarsministerens uttalelse *«ikke var gjennomtenkt»* (Rafaelsen 2015). Rafaelsen fortsetter *«Å si at dette er for evigheten, det mener jeg er en uklok uttalelse»* (Ibid.). Utenriksminister Brendes (H) kommentar til Søreides uttalelse var; *«Forholdet til Russland er endret. Det er det ingen tvil om. En forandring kan det først bli hvis Russland endrer kurs og etterlever FN-charteret og folkeretten»* (Ibid.). Forsvarssjefen Bruun – Hanssen kan fortelle at; *«Russland opptrer ryddig og forutsigbart overfor Norge»* (Bruun – Hansen 2015). Dette kan føre til forvirring om det nåværende og det fremtidige forholdet til Russland.

Ivan Kristoffersen kommenterte dette Nordlys 6.oktober 2014; *"Her har regjeringen i Oslo kastet Norge på lasset under dekke av en ny "norsk sikkerhetspolitikk"* (Kristoffersen 2014). Om Forsvarsministerens uttalelse om varig endring i forholdet til Russland bemerker han at; *"Det er en oppsiktsvekkende studie som innebærer at en konflikt i andre deler av verden importeres inn i det arktiske fellesskap"*. Han advarer videre mot at; *"Norge helst ikke må bli oppfattet som alliansen (NATO)nyslåtte krigshisser og slett ikke i egne nærområder"*. Den kommentaren er beregnet på at Norge i denne situasjonen har sett at landet må ruste opp, styrke og fornye forsvaret, noe som i seg selv ikke er oppsiktsvekkende. Ivan følger opp med et konstruktivt spørsmål; *"Spørsmålet er hva som er viktigst for Norge; Ukraina og folkeretten, en konflikt som handler om makt, sikkerhet og innflytelse i Russlands bakgård, eller Norges bidrag til fred og sikkerhet i egne nærområder"* (Ibid.). Han påpeker at *"Det er russernes eget ansvar å rydde opp i virvaret av overgrep mot demokrati og menneskerettigheter. Derfor er de nordiske tradisjoner av folk til folk i Barents blitt enda viktigere i en krisetid"* (Ibid.). Den 13. februar advarer Kristoffersen mot at; *"Forholdet mellom Russland og Norge er i ferd med å flises opp"* og det gjelder *«det militære forholdet som er det mest tillitsskapende med den opprustningen som finner sted i Norges nærområder»* (Kristoffersen 2015). Videre er han bemerker han *"For fire år siden kom også hav- og sokkelgrensen i Barentshavet på plass mellom Norge og Russland" ... "Det er altså viktige mellomfolkelige avtaler som står i fare for å rykkes opp med en internasjonal konflikt i Russlands sørlige bakgård uten at regjeringen i Oslo har markert klare norske interesser i fred og sikkerhet i egne nærområder" ... "Regjeringen i Oslo er handlingslammet i den historiske motsatsen til to land som fant samarbeidsformer tross vidt forskjellige samfunnssystemer"* (Kristoffersen 2015).

Julie Wilhelmsen, seniorforsker og Russland spesialist ved Norges utenrikspolitiske institutt, blir siteret av Per Anders Todal i Dag og tid fredag 6. mars 2015, hvor hun sier: *"Jeg synes det er forskrekkelig hvordan man setter til side en samarbeidspolitikk som har båret så store frukter og sørget for så stor tillitsbygging"* (Wilhelmsen 2015). I samme artikkel og debattinnlegg siteres Øystein Rian, professor ved Universitetet i Oslo: *"Ukraina-konflikten har ødelagt mye mer enn den burde i et eldgammelt naboforhold som ikke burde dikteres fra Brussel og Washington"* (Rian 2015).

7. OPPSUMERING OG MULIGE KONSEKVENSER.

Vi skal her trekke frem de viktigste momenter og funn i denne oppgaven med problemstillingen; *hva er bakgrunnen for at Norge har valgt å følge EUs sanksjoner overfor Russland, og hva slags debatt har dette skapt i Norge?*

Oppgaven begynte med å legge et bakteppe om utviklingen i Europa etter den kalde krigen. Dette var en tid med store geopolitiske omveltninger som fikk konsekvenser for Russlands økonomiske- og sikkerhetspolitiske forvaltning. Etter at Russland hadde forsøkt å orientere seg mot Europa og Vesten ble de med tiden marginalisert. NATO og EU utvidet østover. Norge ble også berørt av de nye sikkerhetspolitiske utfordringene etter 1991 og orienterte seg etter en del nøling mot det nye sikkerhetspolitiske Europa. Norsk forvaltning fikk utfordringer med å balansere landets forhold til NATO, EU, USA og Russland. Som vi har sett er det etter det realistiske og liberale perspektivet gode forklaringer på hvorfor Norge i konsert med andre sanksjonerer stormakts-aggresjon og brudd på folkerett. Men som vi har sett er Norges tilknytning til EU større og dypere enn hva EØS-avtalen opprinnelig var tenkt. Vi har vektlagt og vil videre vektlegge EUs rolle i norsk sikkerhetspolitikk og de føringer den legger på sanksjonspolitikken, og mangelen på kunnskap om dette i debatten.

Norges dyptgående europeiseringsprosess, med EØS-avtalen som det sentrale punktet for Norges forhold til EU, innebærer avståelse av nasjonal suverenitet. Her vil maktkonsentrasjonen tillegges Brussel og norsk politisk handlingsrom blir innskrenket som et resultat. Beslutningene som vedtas i EU gjenspeiler ikke nødvendigvis interesser Norge er tjent med, men som man likevel innretter seg etter. Manglende åpenhet og transparens i EUs forhandling- og beslutningsprosesser er også et vedvarende problem og fungerer som et motargument for Norges EØS-deltakelse. Gjennom EØS-avtalen har ikke Norge innflytelse i verken *EU kommisjonen*, *europaparlamentet*, *ministerrådet* eller andre av EUs beslutningsmyndigheter eller institusjoner. Norge er representert i det som kalles *ekspertutvalget*. Ekspertutvalget er et rådgivende organ med eksperter og forskere som tenker ut politikk for kommisjonen uten beslutningsmyndighet. Dette gjør at Norge ikke får medbestemmelsesrett i politikktutforming. Norge får i stedet ferdig utformet politikk med kort implementeringstid som igjen gjør det utfordrende å finne handlingsrom og oversettelsestid for å tilpasse politikken til lokale forhold. Dette gjør at diskusjonen om det demokratiske underskuddet i EU i ganske stor grad gjelder Norge. Vi har ved dagens tilknytning til EU

verken innflytelse eller stemmerett ved valg i EU. Dette er et fenomen som også er høyst gjeldene i den norske forsvars og sikkerhetspolitikken.

Vi legger derfor vekt på mangelen på kunnskap og informasjon om den omfattede integrasjonen av norsk forsvar- og sikkerhetspolitikk, i det vi karakteriserer som en minimal debatt rundt sanksjonstilslutningen mot Russland. Amund Djuve, sjefs redaktør og administrerende direktør i Dagens Næringsliv, har merket seg at Norges lojale tilslutning til sanksjonene har skjedd nesten uten debatt (Djuve 2015). Det samme gjør Ulf Sverdrup. Han merker seg at det *«har vært lite debatt i Norge om sanksjonene. Mange er ikke engang klar over hvor tett samarbeidet med EU nå er på sentrale utenrikspolitiske spørsmål»* (Sverdrup 2015).

Integrasjonsprosessen av norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk er slik vi ser det problematisk på grunn av manglende transparens og informasjon fra norske politikere og forvaltningsrepresentanter.

Siden begynnelsen av 1990-tallet har Norge blitt mer og mer innlemmet i EU. Norges valg om å involvere EU i Barents-samarbeidet i 1993 skyldes i stor grad NATOs reformer på det militærstrukturelle området. EUs ambisjoner om en felles europeisk sikkerhetspolitikk med EU som uavhengig sikkerhetspolitisk aktør er også vektlagt. Fra et realistisk perspektiv handler involveringen av EU om å opprettholde maktbalansen i nordområdene. Dette kan forklares som en anti-marginaliseringspolitikk fra norske myndigheters side (Sjuersen 1999). Dette har skjedd til dels på grunn av Norges sikkerhetspolitiske prioriteringer med Russland som nabo, og utviklingen av EU som overnasjonal sikkerhetspolitisk aktør i Europa. Dette tydeliggjøres med at Norge slutter seg til de stadige erklæringer fra EU. Som et resultat har norske myndigheter inngått mange avtaler med EU på det sikkerhets og forsvarspolitiske området. Dette innebærer avtalen om politisk dialog i FUSP, norsk deltakelse i EUs militære- og sivile operasjoner og tett samarbeid med forsvarsbyrået EDA.

Med et slikt utgangspunkt er ikke Norges sanksjonstilslutning overraskende. Spørsmålet som derimot reises er den vedvarende mangelen på transparens og informasjon om Norges sikkerhetspolitiske integrasjon. Det at Norge har valgt å følge EU og ikke benytter seg av reservasjonsretten og det politiske handlingsrommet Norge har, er et tegn på at Norge er en del av en dyptgående sikkerhetsintegrasjon i Europa. Tiltakslovens eksistens og formål gjør det enkelt for Norge å sanksjonere tredjeland raskt og effektivt i konsert med EU. Dette gjør det mulig for regjering og storting å innføre EU sanksjoner med begrunnelse av at det gjøres i henhold til norsk lov. Sanksjonene kan innføres uten debatt eller at EU trengs å nevnes.

Denne løpende tilpasningen til EU er lite synlig i allmenheten og debatten om sanksjonspolitikken. Norges deltakelse i sivile- og militære operasjoner i regi av EU samt

«tiltaksloven» «er noe de aller fleste uten for en meget snever krets er klar over (NOU 2012:2:738). Dette er slik vi ser det et tegn på et demokratisk underskudd i Norges forhold til EU.

Det kommer det frem av debatten at ingen bidrar med oppklarende informasjon og kunnskap om Norges tilknytning til EU slik Sverdrup peker på. Fra offisielt hold vektlegges ikke Norges tilknytning til FUSP i nevneverdig grad. Det pekes i stede på sosialkonstruktivistiske, realpolitiske og liberale verdier fra internasjonale politiske teorier som årsaksforklaringer, hvilket er lett å forklare befolkningen, men også lett for befolkningen å forstå. Det ser imidlertid ut som ingen i debatten er i stand til å belyse at det finnes en fjerde forklaringsmåte, nemlig europeiseringen og Norges institusjonelle tilknytning til EU, via EØS, FUSP, CSDP og EDA slik våre funn viser. Hvem er i så fall ansvarlig for at den norske befolkningen ikke er klar over omfanget av den faktiske institusjonelle integrasjonsgraden Norge har til EU? Den symbolske seieren om nei til EU medlemskap som ble vunnet i 1994 har gradvis blitt undergravd av stadige reguleringer fra EU, som igjen har blitt implementert til norsk lov, og på den måten å unnlate å fortelle befolkningen at lovene og beslutningene kommer fra Brussel. Vi mener det er kritikkverdig at ingen av Norges ledende politikere tør å utdype omfanget av europeiseringen av Norge i sanksjonsdebatten. I stedet har politikerne begynt å kalle det «NATO-sanksjoner» slik også Kjetil B. Alstadheim forklarer det i artikkelen «Sniknatofisering» i Dagens Næringsliv tirsdag 12. mai 2015 (Alstadheim 2015). «*Når sentrale politikere velger å si «NATO» der det burde bli sagt «EU», blir utenforskapet forsøkt kamuflert ved hjelp av nasjonalt selvbedrag*» (Alstadheim 2015). Dette fører Norges befolkning bak lyset, det fordekker sannheten om Norges tilknytning til EU, i stede for å opplyse.

Spenningen mellom Russland og Vesten skyldes i hovedsak uenighet om hvordan de grunnleggende internasjonale spillereglene skal etterleves. Det kan argumenter for at marginaliseringen av Russland i det internasjonale systemet har medvirket til den russiske bruken av realpolitiske midler. Russland gjør det landet må for å demme opp for NATO og EU, i frykt for egen overlevelse. Fem-dagers krigen i Georgia 2008 var et forvarsel om mulige konsekvenser hvis NATO og EU skulle utvide ytterligere inn i Russlands interessesfære. Russland har ved gjentatte ganger advart mot at Ukraina blir Vestlig-orientert, og karakterisert dette som en direkte trussel mot russiske interesser (Mearsheimer 2014). NATO og EU har til tross for advarslene fortsatt sin utvidelse østover, med EUs assosieringsavtale med Ukraina.

EUs assosieringsavtale med Ukraina var bare sluttspillet som ledet til annekteringen av Krimhalvøya og krigføring i østlige deler av Ukraina, slik Sakwa også argumenterer. Slik vi ser det kobler norske politikere og forvaltningsrepresentanter skyldspørsmålet kategorisk tilbake på Russlands folkerettighetsbrudd og aggressive revisjonistiske politikk. NATO og EU er delaktige ved at de har trosset Russlands advarsler og interesser. Norges og vestens selektive forståelse av folkeretten ved at NATO og USA har brutt med folkeretten i for eksempel Balkan-krigen og ved invasjonen av Irak 2003. Russlands brudd på folkeretten ved annekteringen av Krimhalvøya og de-stabiliseringen av Øst-Ukraina, skyldes slik vi ser det, mangelen på en dialogplattform mellom Vesten og Russland etter den kalde krigen og frem til i dag.

Med Russlands økte interesse for Svalbard og Arktis aktualiseres muligheten for økt spenning mellom Norge og Russland i nord etter den norske sanksjonering av Russland. Norge har møysommelig gjennom 1990-tallet og frem til i dag bygget opp et samarbeid med Russland i Nord gjennom ulike stabiliserende initiativ. Det gode samarbeidet kan nå stå for fall.

Samarbeidet i Arktisk råd -det fremste sirkumpolare samarbeidsforumet for forskning og politikk utforming i Arktis, kan stagnere og dermed gjøre det mellomstatlige samarbeidet vanskelig i Arktis. Sanksjonspolitikken kan også medføre at det stilles spørsmål ved Ilulissat-erklæringen fra 2008, der alle arktiske kyststater forpliktet seg til å respektere havretten og enigheten om å løse utfordringer gjennom fredelige forhandlinger. Dette kan føre med seg en direkte trussel mot norske interesser og mer spesifikt i lys av delelinjeavtalen fra 2010. Norge har tidligere avvist forhandlinger med Russland om suverenitetsspørsmål hvor Norge mener å ha suverenitet i henhold til Svalbardtraktaten. Utenriksdepartementet har allerede fått en skarp diplomatisk note fra Russland, som mener Norge bryter Svalbard-traktaten når regjeringen åpnet opp for nye oljeborings områder nord i Barentshavet (Johnsen 2015). Slik vi ser det er også den sanksjonerte russiske visestatsministeren Dmitri Rogozins Svalbardbesøk (Holm 2015) en direkte konsekvens av norsk sanksjonstilslutning og utfordring om Norges suverenitet i nord.

Til tross for at EU som sikkerhetspolitisk aktør baserer seg på overnasjonalitet, har vi i oppgavens gjennomgang sett at EU baserer seg på normativ makt, der EU aktivt søker å skape nye internasjonale normer for mellomstatlig samarbeid. Dette påvirker Norge gjennom en kontinuerlig læringsprosess og overbevisningskraft EUs epistemiske fellesskap har på fagdepartementene og andre interessegrupper i Norge. Det handler her om en sosialt betinget

politikkspredning den økonomiske integrasjon fører med seg. EØS-avtalen fører dermed til politisk konvergens på også andre politikkområder (Austvik 2011:195).

Fra Vestens perspektiv anses det derfor som legitimt å spre demokrati og rettsstatsprinsipper. Russland med sin historiske forankring bestrider Vestens definisjonsmakt, og EUs definisjon på legitim atferd. Vestlig demokratisk støtte i post-sovjetiske land ansees derfor som en territoriell, politisk og kulturell trussel for Russland. Norge tilslutter seg sanksjonene av realpolitiske og liberale verdier, men er dypere og bredere integrert i EU enn hva som kan leses ut fra debatten. Her kan vi trekke paralleller til felles europeisk identitet og sosialkonstruktivistisk politisk forståelse.

8. KONKLUSJON OG AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.

Vi har i oppgaven allerede fastslått at EØS-avtalen er en dynamisk avtale ved at den endres kontinuerlig fra Brussel. I det avsluttende kapittelet i Claes og Tranøys (1999) bok "utenfor, annerledes, suveren?" påpekes det at det dynamiske elementet ikke bare begrenser seg til EØS og de fire friheter. Hele EU-samarbeidet er en prosess, ved at Norge fortløpende blir påvirket av noe vi ikke vet hvordan vil se ut i morgen (Claes og Tranøys 1999:295). Som redegjort i oppgaven er dette høyst gjeldene i EU felles utenriks og sikkerhetspolitikk, der Norge som et resultat av en institusjonell integrasjon slutter seg til EUs erklæringer, uttalelser og sanksjoner. De seneste sanksjonene mot Russland er et godt eksempel på at nasjonale interesser i dag tar utgangspunkt i EUs institusjoner og deres påvirkningskraft og signifikans. Det er ikke like frem å svare på hvorfor Norge har valgt å følge EUs sanksjoner mot Russland. Som vi har sett kan det forklares ut i fra realpolitiske og liberal teoretiske teorier, samt den konstruktivistiske tilnærmingen til internasjonal politikk. Men som vi har sett er Norges forhold til EU mer omfattende enn de fleste ikke er klar over. Tilknytningen til EU og den manglende forståelse og åpenhet om den gjør det utfordrende å svare på om Norge har et selvstendig valg eller om de bevist ikke har brukt handlings rommet landet har. Vi mener her å kunne se at om Norge mot formodning ikke skulle sanksjonert Russland ville det fått så store konsekvenser for Norges forhold til EU og USA, og kanskje NATO, at noe reelt valg finnes ikke. At regjeringen og tidligere regjeringer samt stortingspolitikere ikke nevner elefanten i rommet, Norges reelle tilknytning til EU og omfanget av den, og i stede har begynt å kalle det NATO-sanksjoner er slik vi ser det et sykdomstegn for det norske demokratiet. Vi mener dette aspektet ved Norges forhold til EU må belyses. Som en avsluttende kommentar vil vi legge vekt på at neste gang spørsmålet om et norsk EU medlemskap fremstilles, må Norges posisjon i Europa og sikkerhetsaspektet ligge til grunn. Vi vil derfor anbefale at dette

gjennom videre forskning synliggjøres bedre og oftere, særlig på det sikkerhetspolitiske feltet og konsekvensen dette har for norsk suverenitet og forvaltning, slik at det kan finne sted en mer opplyst debatt.

LITTERATURLISTE.

- Aase, Tor Halfdan og Erik Fossåskaret (2007): Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data. Oslo: Universitetsforlaget.
- Alstadheim, Kjetil B. 2015. «Sniknatofisering» *Dagens Næringsliv*, 12. mai.
- Amdam, J. og Veggeland, N. 2011. *Teorier om samfunnsstyring og planlegging*. Oslo: Universitetsforlaget
- Austvik, O. G., Bredesen, I., & Vårdal, E. 2002. *Internasjonal handel og økonomisk integrasjon*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Balcer, A. 2014. *Borders within Borderland: the ethnic and cultural diversity of Ukraine*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 87-119. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No. 4.
- Baylis, John, Steve Smith, & Patricia Owens. 2008. *The Globalization of World Politics. An introduction to international relations*, (4) Oxford: University Press.
- Bellamy, Alex J. & Paul D. Williams. 2010. *Understanding peacekeeping*. Polity Press, UK.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 2004. *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget
- Boycko, M., Shleifer, A. og Vishny, R. 1995. *Privatizing Russia*. The MIT press.
- Brende, Børge. 2015. «Russland ville stått i Mariopoli i dag uten NATO-sanksjoner». *Dagbladet*, 26. april. Hentet 12. mai 2015.
<http://www.dagbladet.no/2015/04/26/nyheter/innenriks/utenriks/politikk/samfunn/38875973/>.
- Brende, Børge. 2015b. «Debatt om sanksjonene.» *Nordlys*, 17. januar.
- Bruun – Hansen, Haakon. 2015. «Russland er annerledes mot Norge enn andre europeiske land.» *Aftenposten*, 8. april. Hentet 12. mai 2015
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Russland-er-annerledes-mot-Norge-enn-andre-europeiske-land-7971735.html>.
- Bruusgaard, K. V. 2006. *Fiskerikonflikter i Barentshavet - potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)*. (FFI-rapport 2006/03167). Hentet 25.04.15 fra Forsvarets forskningsinstituttts nettside: <http://www.ffi.no/no/Rapporter/06-03167.pdf>).
- Buzan, Barry, og Ole Wæver. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carr, E. H. 2001. *The Twenty Years` Crisis*. Palgrave-Macmillan. Wiltshire, Great Britain.

Christensen, Inge. 2014. *Nationalism, Party Politics and Political Transition: Batkivshchyna and Udar*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 137-157. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No. 4.

Cini, M. og Borragan, N.P.S. 2013. *European Union Politics*. Oxford : University Press.

Clausewits, Karl Von. 1996. *On The Nature of War* i Vasques, John A, *Classics of International Relations*. Prentice Hall, New Jersey USA.

Claes, D. H og Førland, T, E. 2010. *EU: mellomstatlig samarbeid og politisk system*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Claes, D. H., & Tranøy, B. S. 1999. *Utenfor, annerledes og suveren?: Norge under EØS-avtalen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Council of the European Union. 2014. "Lists of persons and entities under restrictive measures over the territorial integrity of Ukraine." Hentet 14.02.2015
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/145571.pdf.

Djuve, Amund. 2015. «Grenseløst naivt.» *Dagens Næringsliv*, 11. februar. Hentet 12. mai 2015 <http://www.dn.no/meninger/leder/2015/02/11/2201/Sanksjonene-mot-Russland/grenselst-naivt>

Domaradzki, S. 2014. *The role of NATO and the EU in the Ukrianian Crisis*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, og I. Lyubashenko, 267-299. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No. 4.

Europaportalen. 2009. «Kjølig i Europa under gasskrisen.» Publisert av Regjeringen Stoltenberg II, 16. januar 2009. Hentet 14. mai 2015
https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/gasskrisen_januar_2009/id694670/.

European Commission 2014a. "Commission guidance on the implementation of certain provisions of Regulation (EU) No 833/2014." Hentet 12.02.2015
http://europa.eu/newsroom/files/pdf/c_2014_9950_en.pdf.

European Commission 2014b. "Information note to EU business operating and/or investing in Crimea/Sevastopol." Hentet 10.05.2015
http://eeas.europa.eu/ukraine/pdf/swd_2014_300_f2_joint_staff_working_paper_en_v8_p1_776932.pdf

Evans, Graham og Newnham, Jeffrey 1998. *The Penguin Dictionary of International Relations*. London, Penguin Books.

Goldstein, Joshua S. & Jon C. Pevehouse 2011. *International Relations* (Brief fifth edition) 2010-2011 update. USA: Pearson.

Fjørtoft, Daniel B. & Lars P. Lunden. 2015. «Sanksjoner mot sin hensikt.» *Dagens Næringsliv*, 13. februar.

Glad, Pedersen. 2015b. «Unaturlig å møte Russland offentlig.» *Finnmarken*, 22. januar.

Grandhagen, Kjell. 2013. «Norges spion sjef: Russland styrker forsvaret i nordområdene» *Verdens Gang* 4. mars.

Græger, N. 2009. *Norges sikkerhetspolitiske instrumenter – Utfordringer og muligheter*. I *Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk: Aktører, instrumenter og operasjoner*. Redigert av Pernille Rieker og Walter Carlsnaes. Universitetsforlaget.

Grønmo, Sigmund. 2004. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen. Fagbokforlaget.

Gustavsen, John. 2015. «Kald krig mot Russland?» *Nordlys*, 15. januar.

Gurev, S og Rachinsky, A. 2005. *The Role of Oligarchs in Russian Capitalism*. *Journal of Economic Perspectives*, 19, (1):131–150.

Haas, P. M. 1992. *Introduction: epistemic communities and international policy coordination*. *International Organization*, 46 (01), 1-35.

Halleraker, Øyvind. 2014. «Maktspill truer samarbeid.» *Bergens tidende*, 03.september. Hentet 12. mai 2015. <http://www.bt.no/meninger/kronikk/Maktspill-truer-samarbeid-3188739.html>.

Haviak, I og Artur. Inderike. 2014. Timeline. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 455-493. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, *Studies in political transition*, No. 4.

Helgesen, Vidar. 2014. «Fire utfordringer. Etter 25 års fravær er sikkerhetspolitikken tilbake i hjertet av Europa.» *Aftenposten*, 8. august. Hentet 12. mai 2015. <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Fire-utfordringer-7661581.html>.

Holm, Arne, O. 2015. «Tilfeldig? Neppe.» *NRK.no*, 25. april. Hentet 13. mai 2015 http://www.nrk.no/ytring/tilfeldig_-neppe.-1.12327656.

Hovi, J og Underdal, A. 2008. *Internasjonalt samarbeid og internasjonal organisasjon: En innføring*. Oslo. Universitetsforlaget.

Johnsen, Alf Bjarne. 2015. «Russland advarer mot olje-boring i Svalbard-sonen.» *Verdens Gang*, 2. mai. Hentet 13. mai 2015 <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norsk-politikk/russland-protesterer-mot-oljeboring-i-svalbard-sonen/a/23444540/>.

Kalnes, Austvik og Røhr. 2010. *En akkurat passe lang introduksjon til internasjonale relasjoner*. Latvia. Cappelen Akademiske forlag.

Karlsen, Gunnar. 2008. *Språk og argumentasjon for samfunnsvitere*, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjerke AS, 2. opplag.

Khrushcheva, Nina L. 2014. «Inside Putins mind: looking back in anger.» *World Affairs*, July/August 2014. Hentet 15. mai 2015 <http://www.worldaffairsjournal.org/article/inside-vladimir-putin%E2%80%99s-mind-looking-back-anger>.

Koga, Yoshifumi. 2005. *Constructivist Approach of International Sanctions: Realism, Liberalism, Cosmopolitanism, and Hegemonism*. PhD candidate, Department of Politic of

- Political Science. University of Pittsburgh. Hentet 10.05.2015
<http://www.sanctio.jp/wordpress/wp-content/uploads/2010/06/Constructivist-Approach-of-International-Sanctions-by-Yoshifumi-KOGAI.pdf>
- Kowal, P. 2014. *Oligarchy, Tyranny and Revolutions in Ukraine 1991-2014*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 119-137. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No. 4.
- Kreml. 2014. "Executive order on special economic measures to protect Russian security." Hentet: 28.03.15 <http://eng.kremlin.ru/news/22780>.
- Kristoffersen, Ivan. 2014. «Nato, Jens og Russland.» *Nordlys*, 6. oktober.
 Kristoffersen, Ivan. 2015. «Norge – Russland: Flises opp.» *Nordlys*, 13. februar.
 Lavrov, Sergej. 2015. "Eksklusivt VG-intervju: Slik tenker Russland nå». *Verdens Gang* 25. oktober.
 Lundestad, G. 2015. *Øst, Vest, Nord, Sør: Hovedlinjer i internasjonal politikk etter i 1945*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Lyubashenko, I. 2014. *Euromaidan: From the students protest to mass uprising*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 61-87. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No. 4.
- Mearsheimer, John. J. 2014. *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin*. *Foreign Affairs* September/October 2014. Hentet 07.05.2015
<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>
- Moravcsik, A. 1993. *Preferences and Power in the European Community: A Liberal intergovernmentalist Approach*. *Journal of Common marked studies*, 31 473-524.
- Morgenthau, Hans J. 1996. *Politics among Nations: The struggle for power and peace i* Vasques, John A, *Classics of International Relations*. Prentice Hall, New Jersey USA .
- Palmer, R.R. Colton, J. Kramer, L. K. 2007. *History of the Modern World since 1815*. New York, McGraw Hill.
- Putin, Vladimir. 2007. Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. *Diplomacy and External Affairs*. Hentet 14. mai 2015
http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml.
- Putnam, R. D. 1993. *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press (Ch. 1 & 6).
- Rafaelsen, Rune. 2015. «Søreide får kritikk av Barentssekretariatet.» *NRK*, 27. februar 2015. Hentet 12. mai 2015 <http://www.nrk.no/troms/soreide-far-kritikk-fra-barentssekretariatet-1.12232311>

- Regjeringen. 2012. «Norge vil fjerne sanksjonene mot Myanmar.» 15. april 2012. Hentet 14. mai 2015 <https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/norge-vil-fjerne-sanksjonene-mot-myanmar/id678423/>.
- Regjeringen. 2013. “Norsk eksport av sjømat.” 15. oktober 2013. Hentet 14. mai 2015 <https://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/ryddemappe/rydde/norsk-eksport-av-sjomat/id742597/>.
- Regjeringen. 2015. *The Arctic: Important for Norway, Important for the world*. Article in Harvard International Review, 16 July 2015. Hentet 20.04.15. https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/arctic_harvard/id2406903/
- Rian, Øystein. 2015. «Aust og vest er nærast i nord.» *Dag og tid*, 06. mars.
- Rieker, P. 2014. *Active Participation Despite Limited Influence: Explaining Norway's Participation in EU's Security Policy*. I *Common or divided Security? German and Norwegian Perspectives on Euro-Atlantic Security* (red). I R. Allers, C. Masala & R. Tannes.
- Rothstein, B. 2012. *Good Governance*. I D Levi-Faur: *The Oxford Handbook of Governance*. Oxford. Oxford University Press.
- Ruud, M og Ulfstein, G. 2006. *Innføring i folkerett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Røvik, K. A. 2007. *Trender og translasjoner: ideer som former det 21. århundrets organisasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sakwa, Richard. 2015. «Vesten skyver Russland fra seg.» *Klassekampen*, 6. januar.
- Searle, J. (1995). *The construction of Social Reality*. New York: The Free Press.
- Schmidt, Bryan C. & Micheal C. Williams. 2008. *The Bush Doctrine and the Iraq War. Neoconservative versus Realists*. I *Security Studies* Vol. 17 no. 2.
- Shapovalova, N. 2014. *The role of Crimea in Ukraine-Russia relations*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 227-267. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, *Studies in political transition*, No. 4.
- Sjursen, H. 1999. *Med ryggen mot Europa? Endring og kontinuitet i norsk sikkerhetspolitikk. I Utenfor, annerledes, suveren?: Norge under EØS-avtalen*, (red). Claes, D. H., og Tranøy, B.S, 39-58. 1999. Bergen. Fagbokforlaget.
- Skogan, John. K. 2009. *Norge og Europeiske sikkerhetspolitiske aktører. I Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk: Aktører, instrumenter og operasjoner*. Redigert av Pernille Rieker og Walter Carlsnaes. Universitetsforlaget.
- Solberg, Erna, 2014. «Norge skal hjelpe Ukraina.» *Bergensk tidene*, 04. september. Hentet 12. mai 2015 <http://www.bt.no/nyheter/utenriks/Norge-skal-hjelpe-Ukraina--3190508.html>.
- Solberg, Erna. 2015. «Erna Solberg om Russland: Det er trist at dette landet utvikler seg i en negativ retning.» *Dagens næringsliv*, 24. april. Hentet 12. mai 2015.

<http://www.dn.no/nyheter/politikkSamfunn/2015/04/24/1312/Hyre/erna-solberg-om-russland-det-er-trist-at-dette-landet-utvikler-seg-i-en-s-negativ-retning>.

Solheim, Erik. 2015. «Naive sanksjoner.» *Dagens Næringsliv*, 01. april.

Strøksnes, Morten. 2015. «Forty Shades og Gray.» *Nordlys*, 14. februar.

Sved, Børge. 2013. «Samarbeider med EU om utenriks- og sikkerhetspolitikk.»

Regjeringen.no hentet 12. mai 2015 <https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/samarbeider-med-eu-om-utenriks--og-sikke/id712009/>.

Svendsgaard, Pia. 2015. «Sanksjoner mot Russland er ikke løsninga.» *Nordlys*, 16. januar.

Sverdrup, Ulf. 2015. «Norge og sanksjonene.» *Dagens Næringsliv*, 9. februar.

Szeptycki., A. 2014. *Independent Ukraine*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 19-43.

Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No.4.

Søreide, Ine Marie Eriksen. 2014. «En varig endring i forholdet til Russland.» Stortinget.no

Hentet 12.05.2015 <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Nyhetsarkiv/Hva-skjer-nyheter/2014-2015/--En-varig-endring-i-forholdet-til-Russland/>.

The Annual Register, A Record of World events 1992, Vol 234. (1993). *A Record of World Events 1992*. Published by Longman Group UK Limited, Longman House, Brunt Mill, Harlow, Essex, CM20 2JE, United Kingdom.

The Annual Register, A Record of World events 1996, Vol 238. (1997). *A Record of World Events 1996*. Published by Keesing`s Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road #900, Bethesda, MD 20814, United States of America.

The Annual Register, A Record of World events 1999, Vol 241. (2000). *A Record of World Events 1999*. Published by Keesing`s Worldwide, LLC, 4905 DelRay Avenue, Suite 402, Bethesda, MD 20814, United States of America.

The Annual Register, A Record of World events 2001, Vol 243. (2002). *A Record of World Events 2001*. Published by Keesing`s Worldwide, LLC, 4905 DelRay Avenue, Suite 402, Bethesda, MD 20814-2557, United States of America.

The Annual Register, A Record of World events 2009, Vol 250. (2010). *Key events and developments form 2008*. Published by ProQuest 7200 Wisconsin Ave. Bethesda, MD 20814 United States of America.

Todal, Per Anders. 2015. «Aust og vest er nærast i nord.» *Dag og tid*, 06. mars.

Torbakov, I. 2014. *This Is a Strife Among Themselves»: Understanding Russian-Ukrainian Relations as the Conclit of Contested identities*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 183-207. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies in political transition, No. 4.

Tsagourias, Nicholas & Nigel D. White. 2013. *Collective Security; Theory, Law and Practice*. Cambridge University Press, United Kingdom.

Tzu, Sun. 2001. *The Art of War*. The Denma Translation Group, 2001, USA.

Ulriksen, Ståle. 2009. *Europeisk militærmakt. I Nye utfordringer for europeisk sikkerhetspolitikk: Aktører, instrumenter og operasjoner*. Redigert av Pernille Rieker og Walter Carlsnaes. Universitetsforlaget.

Useinov, N. 2014. *Crimea: from annexation to annexation, or how history has come full circle*. I *The Maidan Uprising, Separatism and Foreign Intervention: Ukraine's complex transition*, (eds). K. Bachmann, & I. Lyubashenko, 207-227. Peter Lang International Academic Publishers, 2014, Studies.

Veggeland, N. 2010. *Den nye reguleringsstaten. Idébrytninger og styringskonflikter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Wallace, R.A., & Wolf, A. 2006. *Contemporary Sociological Theory. Expanding the Classical Tradition*. New Jersey: Upper Saddle River.

Wallensteen, Peter. 2011. *Peace Research – Theory and practice*. Routledge, Cornwall.

Waltz, K. N, 1979. *Theory of international Politics*. Columbia University, USA .

Wendt, A. (1992). "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization*, 46: 2, s. 391-425

Wilhelmsen, Julie. 2015. «Aust og vest er nærast i nord.» *Dag og tid*, 06. mars.

Ørebech , Peter. 2015. «Krigens retorikk.» *Sør-Varanger Avis*, 17. januar.

DOKUMENTER OG RAPPORTER

Primærkilder

Etterretningstjeneste. 2015. Etterretningstjenestens vurdering; Fokus 2015.

Lovdata. 2014. «Forskrift om restriktive tiltak vedrørende handlinger som undergraver eller truer Ukrainas territoriale integritet, suverenitet, uavhengighet og stabilitet». Hentet 11.05.2015 <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-08-15-1076>.

NOU 2012:2. *Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU*: Departementenes servicesenter. <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/nou-2012-2/id669368/?ref=search&term=>.

NOU 2003:32 *Mot nord!*

<https://www.regjeringen.no/contentassets/28ed358f13704ed2bb3c2a7f13a02be9/no/pdfs/nou200320030032000dddpdfs.pdf>

St. Meld. 5 (2012-2013). *EØS-avtalen og Norges øvrige avtaler med EU*:

Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-5--20122013/id704518/?docId=STM201220130005000DDDEPIS&q=&navchap=1&ch=3>.

St. Meld. 7 (2011-2012) *Nordområdene: Visjon og virkemidler*: Utenriksdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-7-20112012/id663433/>.

St. Meld. 15 (2008-2009). *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*: Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-15-2008-2009-/id548673/>.

St. Meld. 30. (2004-2005). *Muligheter og utfordringer i nord*: Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-30-2004-2005-/id407537/?docId=STM200420050030000DDDEPIS&q=alengang&navchap=1&ch=3>.

St. Meld. 38 (1998-99). *Tilpassing av Forsvaret til internasjonale operasjoner*: Forsvarsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-38-1998-99-/id192397/?ref=search&term=>.

St. Meld. 46 (1993-94). *Bruk av norske styrker i utlandet*: Forsvarsdepartementet. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1993-94&paid=3&wid=e&psid=DIVL511&s=True>.

St. Meld. 49. (2012-2013). *Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2012, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid*: Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-49-20122013/id737145/>.

St.prp. nr. 48 (2007-2008). *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*: Forsvarsdepartementet. Hentet 11.05.2015 <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stprp-nr-48-2007-2008-/id504783/>.

Utenriksdepartementet (2009): *Ny håndbok i EU/EØS-arbeid*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/eu/eos_handboken_27jan.pdf?id=2163452.

